

TEOLÓGIA

ÖKUMENIZMUS:

VÁLSÁGHELYZET VAGY ÚJ REMÉNYEK?

Ökumené — katolikus szemmel

A kommunió-egyháztan

Lelki ökumenizmus

A katolikus-zsidó párbeszéd tematikájához

Korunk kihívása: a New Age

Egyházunk lelkipásztori terve

*

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

Békés Gellérttel és Hafenscher Károllyal

az ökumené néhány kérdéséről

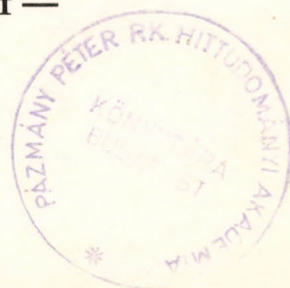
Fries, Heinrich — Lukács László —

Mihályi Gilbert — Nemeskürty István —

Rapcsányi László — Schweitzer József —

Sulyok Elemér és mások írásai

XXVI. évf. 1992. 2. sz.

TEOLÓGIA

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1992. MÁJUS

TANULMÁNYOK

HEINRICH FRIES: Az ökumené mai állása — katolikus szemmel (fordította Bánhegyi B. Miksa)	66
MIHÁLYI GILBERT: A kommunió-egyháztan és az ökumenizmus	73
SULYOK ELEMÉR: Lelki ökumenizmus (A szív megtérése)	77

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

BÉKÉS GELLÉRTTEL és HAFENSCHER KÁROLLYAL

Az ökumené néhány fontos kérdéséről (Z. Á.)	83
---	----

KÖRKÉP

NEMESKÜRTY ISTVÁN: Az ökumené és az „Ige” jelentősége	93
SCHWEITZER JÓZSEF: Egy magyarországi katolikus-zsidó párbeszéd remélhető tematikája elé	96
PÁSZTOR JÁNOS: „Meghaltatok Krisztussal, éljetek Óvele és Óbenne”	100
BITTSÁNSZKY GÉZA: Az ökumené gondolata a családban	103
Riport RAPCSÁNYI LÁSZLÓVAL: Az ökumené és a vallási párbeszéd fejlődése a Magyar Rádióban (Széll Margit)	107
SEMJÉN ZSOLT: Korunk kihívása: a New Age	112
BOZÓKY ÉVA: Élet az egység jegyében	115

TEOLÓGIAI — LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

SZENNAY ANDRÁS: Teológiai Tanulmányi Napok — A magyar egyházi élet tükrében — múlt és jövő — ...	119
LUKÁCS LÁSZLÓ: Egyházunk lelkipásztori terve	123

Felelős szerkesztő: Szennay András

Felelős kiadó: Lukács László

„Napjainkban a Szentlélek kegyelmének ihletésére világszerte sokféle módon törekszenek — imádsággal, szóval és tettekkel — elérni a Krisztus akarta teljes egységet; ezért a zsinat is buzdít minden katolikus hívőt, hogy ismerje fel az idők jeleit és szorgalmasan vegye ki részét az ökumenikus munkából.”

Unitatis redintegratio zsinati határozat 4.

A II. Vatikáni zsinatot — úgy gondolom, ebben ma már minden krisztushívő keresztény egyetért — Isten felszólító, megtérésre intő és munkára küldő ajándékának tekinthetjük az elmúlt negyedszázad és az elkövetkező hosszú időszak számára. Különös módon tarthatják ajándéknak a zsinatot azok a keresztények, akiknek szívügye az egység helyreállítása (= unitatis redintegratio), a szakadás fájdalmas botrányának megszüntetése. A zsinati ökumenikus dekrétum az egységtörekvéseknek természetesen nem befejezése, nem „pont”, hanem „kettőspont” volt: reményt ébresztett és szívós, kitartó munkára szólított fel.

Válsághelyzet — vagy új remények? — ezzel a címmel hirdettük meg és igyekeztünk összeállítani jelen, az ökumenikus törekvésekkel foglalkozó számunkat. Minden vonatkozó írás — kifejezetten vagy bennfoglaltan — a II. Vatikánium tanítását tartja szem előtt, az ökumenizmus néhány alapelvét, illetőleg gyakorlatát igyekszik az Olvasó elé tárni. Örömdetes, mi több, kívánatos lenne, ha Olvasóink újra elővennék és elolvasnák az „egység helyreállításáról” szóló zsinati dokumentumot. A gondos újraolvasás egyre inkább meggyőzhet, hogy a keresztények egységének, testvéri közösségének szorgalmazása, illetőleg elmélyítése nem csupán a „hivatalos egyház”, a pápa, püspökök, teológusok és lelkipásztorok, hanem minden krisztushívőnek szívügye kell, hogy legyen. Reánk és az elkövetkező generációkra vár, hogy fel tudjunk számolni régi, már-már begyökeresztett előítéleteket, hogy a gyanakvás, netán ellenszenv szellemétől szabadulva elmélyítsük a Krisztusban való egység tudatát és a kölcsönös szeretetet.

Nem feledhetjük: a testvéri kapcsolat Krisztusban, az „elsősülöttben” már most is megvan a katolikus egyház és a többi egyház tagjai, továbbá Istenben, mindannyiunk közös Atyjában minden istenhívő ember között. Ezt a már meglévő kapcsolatot kell fokozatosan tudatosítanunk, szeretetben elmélyítenünk. Ha egyén és közösség valóban a szeretetben él, akkor Istenben él, a reménység dimenziójában él, s felül tud emelkedni az olykor fellépő válsághelyzeteken. Ezek általában akkor és ott jelentkeznek, ha túlteng — az egyébként valószínűen jószándékú — emberi törekvés, amikor jól szervezett rendezvényektől, konferenciáktól várnak látványos előrehaladást. Pillanatnyilag sem állítjuk, hogy a különféle közös rendezvényekre, összejövetelekre nincs szükség. Az egyházaknak, a krisztushívőknek egységét azonban elsősorban Isten ajándékának kell tekintennünk. Tőlünk függ, hogy elfogadjuk-e az ajándékot, s hogy vállaljuk-e a megajándékozottakra háruló feladatokat. Erre csakis akkor és ott kerül majd sor, ahol a kisebb-nagyobb helyi közösségek megtérnek, s a Krisztus Lelkében megújuló nagy közösségévé válnak.

A zsinat „az ökumenizmus mozgalom szívének” a lelki ökumenizmust nevezi (UR 8.), melynek igen nagy szerepe van az egységre való törekvésben. Hogy ez túlon túl „jámbor” megfogalmazás, netán elkendőzése a „kinnek van igaza” problémának? Nem, mert a földi vándorútján járó egyházat Krisztus örök megújulásra, reformációra hívja (UR 6.). Azok a keresztények — bármely egyházi közösséghez tartozzanak —, akik erre az útra lépnek, azon járnak, lélekben és gondolkodásukban meg tudnak, meg fognak újulni és a Szentlélek erejében folytatják a sok imádsággal, munkával, türelemmel, fáradozással, önlegyőzéssel járó utat a közös atyai otthon, a Cél felé. De addig is: „A keresztények együttműködése életszerűen fejezi ki azt a kapcsolatot, mely máris egyesíti őket, és teljesebb fényben mutatja meg Krisztusnak, a Szolgának arcát” (UR 12.).

Sz. A.

TANULMÁNYOK

Heinrich Fries

AZ ÖKUMENÉ MAI ÁLLÁSA — KATOLIKUS SZEMMEL*

Talán az lesz az első gondolatunk, hogy az ökumené állása katolikus szempontból egyszerűen „leállás”. Ezt rögtön tagadom. Az ökumené állásán nem az egy helyben állást értem, hanem az ökumené helyzetét, amelyhez dinamika, feszültség és mozgás tartozik. Éppen ezért nem könnyű egy mondatban kifejezni az adott témát. Meg kell próbálni leírni a jelenségeket, utána járni okainak és motívumainak. A következőkben ezt szeretném tenni.

SÜRGETŐ ÖKUMENÉ

Az ökumené *sürgősségének a tudatán* a kereszténység szétszakítottsága miatt érzett fájdalmat értem, valamint az ennek leküzdéséért vállalt elkötelezettséget. Ez az érzés és törekvés Jézus végső rendelkezésének a tudatosításában gyökerezik: egyik legyenek a benne hívők, ahogyan Ő egy az Atyával, az Atya pedig ővele, hogy higgyen a világ (Jn 17,20-26). Ismeretes, hogy minden történelmi korban a Biblia valamelyik kijelentésének különleges kairosha, üdvösségtörténeti jelentősége van. Napjainkban Jézus e szavainak. — A keresztény hit *hitelének* egyik feltétele, hogy a keresztények *egyed akarnak*. A hitelességet *gyengíti* az egység hiánya, a kereszténységnek egymástól magukat elhatároló, a másikat elvető felekezetekre való szétválása. A jelen parancsa nemcsak a keresztény hit igénye és hirdetése, hanem ennek a hitnek a hitelessége is. Hogyan lehetne valaki meggyőződve a keresztény hit igazságáról — hangzik a jogos ellenvetés —, ha a keresztények éppen ennek az igazságnak a nevében harcolnak egymás ellen, vetik el egymát?

Ezért a darabokra szakadt kereszténység állandó *botrány*, amely egyetlen kereszténynek sem lehet közömbös egyik felekezetben sem. Ehhez nem szabad hozzászoknunk. A szakadás gyöngíti a keresztény hitet is, tompítja reményét, korlátozza megváltó és megszabadító erejét.

Az ökumené *sürgősségének* tudatát intenzívebbé teszi a világszerte uralkodó *szekularizmus*, amely úgy él, „etsi non daretur Deus” (mintha nem volna Isten), továbbá a nyugodt, azaz a mintegy magától értetődő, valamint a harcos ateizmus, s végül a mindent relativizáló szkepticizmus, amely csak egy dogmát ismer: soha nem kötelez semmi. Mindezek valláskritikailag kérdésessé teszik a keresztény hit feltételeit és lényeges tartalmát, illetőleg megkísérik azokat mással pótolni. *Közösen* kell tehát tanúskodnunk róluk, ami nem jelent uniformizálást, hanem *sokféleséget* és *megbékélt különbözőséget*.

A *sürgősség* tudata *pozitíven* is jelentkezik. A keresztény hittől összességében és kollektíve várják a világban, hogy hozzájáruljon a humanitáshoz, — tehát nem csupán egy felekezettől —, az igazságosság és a béke biztosításához és fenntartásához, a szegény és

* Heinrich FRIES, a mai német teológia egyik „nagy öregje” (a közelmúltban töltötte be 80. életévét), a müncheni egyetem teológiai fakultásának ny. professzora évtizedek óta áll az ökumené szolgálatában. Szakreferensként vett részt a II. Vatikáni zsinaton, számos könyve és szaktanulmánya jelent meg. A közölt fordítás „Damit die Welt glaube” c. könyvének (1989. Frankfurt) egyik fejezete alapján készült. (Zum gegenwärtigen Stand der Ökumene aus katholischer Sicht).

gazdag népek közötti feszültség fölszámolásához, az éhség és nyomor leküzdéséhez, a faji megkülönböztetés megszüntetéséhez, a fegyverkezési örület megállításához, az átfogó bizalom megteremtéséhez.

A keresztény hitre van szükség, s nem csupán egy felekezetre, amikor az emberek értelmet és tájékozási pontot keresnek élet és halál, világ és történelem problémáiban, az erkölcs, a lelkiismeret és a felelős kontroll kérdésében: meg szabad-e tennünk mindazt, amire technikailag képesek vagyunk, hogyan lehetünk úrrá emberileg és erkölcsileg technikai hatalmunkon?

Mindebben *igazi kihívás* és nagy *lehetőség* rejlik a kereszténység számára. Ez viszont nincs meg a különálló felekezeti tervek divergenciájában, de megvan a közös kérdésselvetés és válasz meggyőző konvergenciájában és konszenzusában. Ebbe az egyházak pozitíven és produktív módon vihetik bele saját történelmi tapasztalataikat. A felekezetek múltja így új jelentőségre tesz szert.

Az ökumené sürgőssége végül jelentkezik abban a tényben is, hogy ma az *emberiség átfogó egysége törekszik, s ez a törekvés erősebb*, mint a vele járó nehézségek és az oly sokszor tapasztalt eredménytelenség. Ez az akarat a közös kötelesség tudatából születik, abból a tudatból, hogy az emberiség sorsszerűen együvé tartozik, akár az életben, akár a halálban.

Vajon nem kellene-e, hogy a keresztények egysége, a vallások között megvalósuló béke példaerejű modell és reményt keltő kezdeményezés legyen az emberiség egysége felé vezető úton? Az Egyházak Ökumenikus Tanácsának 1983-ban Vancouverben tartott közgyűlése egy *eucharisztikus látomásról* beszélt, amely szerint az egyházak egysége az Úr asztalánál az üdvösség és kiengesztelődés látható jele lehetne a világ számára. Mert az eucharisztikus közösség radikális kihívást jelent minden igazságtalanság, rasszizmus, választófal és elnyomás számára.

Persze nem hallgathatjuk el, hogy többen úgy gondolják: az *ökumené túlhaladott*, a múlté. Azt mondják, hogy az emberiség egysége, a világ problémáinak a megoldása fontosabb, mint a keresztények, netán a vallások egysége, amely csak részleges, a világot alig érintő probléma.

Hozzáteszik, hogy a kereszténység a történelem folyamán sokszor inkább a népek közti szakadékok létrejöttét és az ellenségeskedést segítette elő, mintsem, hogy egységükhöz és békéjükhöz járult volna hozzá. Közben azonban megfélemlenek arról, hogy civilizációnk és kultúránk alapjai, az emberi jogok, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás mind keresztény gyökerűek. Mi marad mindebből, ha gyökerüket teljesen elvágják? Ebből a megfontolásból is új erőre kaphat az ökumené sürgőssége.

Vannak, akik azt mondják: mi már *megoldottuk az ökumené problémáit*. Nem értjük az egykori különbségeket és ellentéteket, posztökumenikus korban élünk, ezt praktizáljuk. Az persze nem világos, hogy miben áll és min alapszik ez a kor; lehet koncentráció és meghatározott cél, de lehet erózió is egy olyan minimum alapján, amelyben már alig vannak nyomai a keresztény hitnek. De ezen túlmenően: aki elfojtja történelmét, kénytelen lesz azt megismételni. Tehát ez a nézet sem oltja ki az ökumené sürgősségének a tudatát, hanem újra csak a szemünk elé állítja.

Amit eddig mondtunk erről a szituációról, vagyis, hogy csak ambivalens és dialektikus módon fogható fel, abból nem a protestáns és katolikus felfogás különbözősége következik, hanem inkább egysége, s így ez maga is hozzájárulás az ökumenéhez.

AZ ÖKUMENÉ HELYZETE

Amikor *katolikus szemmel* kíséreljük meg *fölvázolni* az ökumené helyzetét, először is azt kell mondanunk, hogy éppen katolikus szempontból az utolsó 30 évben több történt ezen a területen, mint korábban évszázadok során. Ami korábban elképzelhetetlen volt, most magától értetődik. A *Második Vatikáni Zsinaton* az ökumené ügyét a bizalmatlanságból eredő gyanúsítgatásokból a katolikus egyház tudatába emelték. Ezt a folyamatot többé nem lehet meg nem történné tenni. Az egykori mezsgyekövek hídpilléreké let-

tek, s nem egy bástyát leromboltak. Soha nem szabad elfelednünk, amit már elértünk. Mindez alapot ad a további reményre és bizakodásra, hogy ami most „még nem”, az a nem is olyan távoli jövőben megvalósul.

Az ökumené jelen feladataihoz tartozik a katolikusok részvétele az ökumenikus dialógusokban, azok dokumentumokban való rögzítésében. Eddig a legjelentősebb a Limai Dokumentum, az Egyházak Ökumenikus Tanácsának (a hit és az egyházi alkotmány kérdéseivel foglalkozó bizottságnak, melynek katolikus teológus tagjai is vannak) konvergencia-nyilatkozata a keresztségről, az Eucharisztiairól és a papságról. A dokumentum nem az ellentétek ismétlésére, hanem a konvergencia kimutatására törekszik, s néhány pontban konszenzust is tud felmutatni. Ez utóbbiakat nem közömbösség vagy sekélyes nivellálás hozza létre, hanem az elmélyülés, valamint az átfogó biblikus, történelmi és dogmatikai reflexió.

A pápaság nehéz kérdése is tárgya az ökumenikus dialógusoknak és dokumentumoknak. E vonatkozásban a legerősebb benyomást az *anglikán-katolikus* dialógus teszi. Sajnálatos, hogy ennek eredményét, a „Final report”-ot Róma nem fogadta barátságosan. Ez azonban nem jelent végleges elutasítást, hiszen a Hittani Kongregáció döntése ellentétben áll azokkal az alapelvekkel, amelyeket prefektusa, Ratzinger bíboros fogalmazott meg a keleti egyházakra vonatkozóan: „Rómának nem kell többet követelnie a Kelettől a primátus kérdésében, mint amennyit megfogalmaztak és gyakoroltak az első évezredben”.

Ezek az öröndetes dokumentumok csak akkor lesznek élővé és hatékonyvá, ha az egész egyházban, vagyis mind a bázison, mind a vezetésben elfogadják őket és átültetik a gyakorlatba. Mert akkor derül ki, hogy a teológiai munka csak egy része az egyházi valóságnak. Ez ugyanis több mint a teológia summája, bármennyire törekszik is az arra, hogy az élő gyakorlat elmélete legyen.

Az ökumené és az uniós törekvések történelme paradox: mennél nagyobb egyetértésre jutnak a teológiában, annál erősebben jelentkeznek a nem teológiai faktorok és mozgósítják az ellenállás és a tehetetlenség erőit.

A második vonás az ökumené helyzetrajzában: a *könnyörgő* szavak ökumenizmusá ez, mégpedig nagyon intenzíven. Németországtól búcsúzza mondta II. János Pál pápa: „Jézus imája azok egységéért, akik hisznek Benne, mindannyiunk számára új élet és új vágyakozás forrása. Mint Róma püspöke minden erőmmel beleállok a vágyakozásnak ebbe az áramába. A Szentlélek szavát és Krisztus akaratát ismerem föl benne, s ezekhez hű akarok maradni a végsőkig. Az egység szolgája akarok lenni, végig akarom járni mindazokat az utakat, amelyeken Krisztus vezet bennünket évszázadok és évezredek tanúsága szerint annak a nyájnak az egységére, amelyben egyedül Ő az egyetlen és biztonsgot adó Jó Pásztor.”

Rá kell mutatnunk azonban egy másik tendenciára is. A *könnyörgő* szavak ökumenizmusá mellett és azzal ellentétben sokakban erős a törekvés arra is, hogy ne lépjük át a II. Vatikánum és az ökumenikus direktóriumok által meghatározott keretet, — elsősorban a Hivatal és az Úrvacsora kérdésében —, s hogy minden ilyen irányú kísérletet gyanakvással fogadjunk, saját ügyünk elárulásának tekintsük. E felfogás képviselői sokkal jobban vigyáznak a belső homogenitás megőrzésére, mintsem, hogy bármit is kezdeményeznének az ökumené területén.

A keresztény vallásfelekezetek egykor inkább a szakadást vállalták, hogy befelé egyek legyenek, s mintha most is meg akarnának maradni ebben az állapotban, hogy megőrizzék a belső egységet. Sőt, mintha egyre magasabbra tennék az ökumené mércéjét, hogy aztán minden újonnan felfedezett különbséget győzelemként ünnepeljenek. Megmerekednek a status quo-ban, s azzal nyugtatják magukat, hogy a felekezetek viszonya lényegesen jobb és barátságosabb, mint korábban bármikor, mivel eljutottunk a kiátkozástól a párbeszédig. Mindez nem vitatható, de kérdéses, hogy ezzel megoldódott-e az ökumené feladata, letörlesztettük-e ökumenikus felelősségünket.

Az „eddig és ne tovább” fogalmazódott meg az új *Codex Iuris Canonici*-ben. Azt ugyan nem mondhatjuk, hogy kialudt volna benne a zsinat szelleme, hisz annak alapján, Isten

népének fogalmából kiindulva állt föl jogi szabályozást, de azt sem állíthatjuk, hogy bátorítaná az ökumenét. Azt mindenestre kifejezetten mondja, hogy a püspökök kötelessége az ökumené támogatása. Ugyanakkor világosan látszik benne a tendencia a pápai centralizmus irányában, rendkívül erősen hangsúlyozza a pápa teljhatalmát, s ez aligha segíti az ökumenét; nem ad megfelelő helyet az ökumenikus zsinatoknak, a püspöki zsinódusnak csak tanácsadó szerepet juttat, és korlátokat szab a világiak együttműködésének. Az istentiszteleti közösségre vonatkozóan szabályokat és tilalmakat mond ki, alig foglalkozik a vegyes házasságok problémájával, megszigorítja a gyermekek katolikus nevelésének a kötelezettségét és szankciókat fűz hozzá, — egyértelműek benne a zsinat előtti, késleltető tendenciák.

Így tehát a Codex Iuris Canonici kemény „még nem” az ökumené területén. Viszont vannak olyan katolikus kánonjogászok is, akik szerint az új kódex túl messze megy az ökumené síkján. Idézek egy véleményt: „Az új kódex kritika nélkül átveszi a Második Vatikáni Zsinat és az azt követő idő rendelkezéseit. Messze kevésbé alkalmas az egyház üdvözítő küldetésének a szolgálatára, mint az 1917-es volt. Az új egyházjog lebetonozza mindazt a szerencsétlen fejlődést és intézményt, ami húsz éve megfosztja az egyházat vonzó erejétől.”

A jog nem ellenkezik szükségképpen az egyház mint a „hívők közössége” fogalommal. A jognak, esetünkben az egyházjognak kell garantálnia, hogy rendben menjenek a dolgok. A jog nem ellenkezik szükségképpen a szabadsággal, s az önkény ellenében föl kell tárnia a szabadság tereit és lehetőségét.

Hogyan kell tehát értelmezni? A kódexet kell értelmezni a II. Vatikánum szellemében, és nem fordítva. S mivel mind a kettőnek megvan az Evangéliumban kritikus „számonkérője”, állandóan arra kell reflektálni. A Codex Iuris Canonici csak annyiban tükrösképe a katolikus egyház teljes valóságának, amennyiben a látható dolgok területén lehetséges a jogi szabályozás.

Végül: A kódex érvénye nem tart az örökkévalóságig, az csupán az egyház történelmi útja egy szakaszának — amely egyszerre lezárás és kezdet — a kifejezése. Az egyházon múlik, hogy határsorompóvá lesz-e, vagy az előre vivő út egy szakaszává.

Az említett „még nem” sokszor így fogalmazódik meg: „Még nem tartunk ott, még nem érett meg az idő.” Maradjunk meg a *már* és a *még nem* mellett, s ezt az állapotot gyakoroljuk be. Az ebből adódó feszültséget viseljük el, még ha fájdalmas is — mondják minden cinizmus nélkül — az őszinteség kedvéért, s azért is, hogy meg ne bénuljon ökumenikus elkötelezettségünk. De kérdezzük meg: ki vagy mi az az idő, amelyik még nem érett meg. Szent Ágoston szerint vajon nem mi magunk vagyunk-e az „idő”? És nem olyan lesz-e az idő, amilyenné mi alakítjuk? Gondolkozhatunk úgy, ahogy az elmúlt századok? Nem megy-e el közben mellettünk az idő? Nem mulasztottunk-e el már elég történelmi lehetőséget? Vajon az „idők jelei” nem olyan valóság-e, amit teológiailag is fel kell dolgozni?

GYAKORLATI MAGATARTÁSMÓDOK

Egyes csoportok *ökumenikus progresszizmust* gyakorolnak, saját veszélyükre és felelősségükre. Eleve számításba veszik az egyház hivatalos vezetőivel való esetleges konfliktusokat, és „előresiető engedelmességre” hivatkoznak. Elővételezik mindazt, amit mindenki szeretne, amiért mindenki imádkozik. Az ebből a magatartásból születő nyugtalanságot az egyházon belül üdvös nyugtalanságnak minősítik, amire az egyház életének érdekében van szükség.

Egy másik reakció az *ökumenikus lanyhaságban* és *rezignációban* mutatkozik meg. Föladják annak még a reményét is, hogy valami megváltozik, föladják ökumenikus elkötelezettségüket, ez pedig teljes passzivitáshoz, közömbösséghez és érdektelenséghez vezethet.

Ismét mások kijelentik, hogy az *ökumené ügye már senkit sem mozgat meg*, lényegesen nagyobb problémák vannak a világban: az igazságosság, a béke és a szabadság, valamint a népek, elsősorban a szegény és gazdag népek megbékélése.

Mindennek nem örülhetünk. Nem kívánatos az ökumenikus türelmetlenség, ha tartós konfliktushoz vezet az egyházban: a konfliktus mint tartós állapot, káros az ökumenére is, amely csak mint az egész egyház mozgalma érheti el a célját. Ebben is lesznek feszültségek, de ezeket az elevenség jeleiként kell viselni, és párbeszédben, félelem nélkül kell megoldani.

Az ökumenikus rezignáció pedig belső ellentmondás. Az ökumené céljának a föladata a bűn az egyház küldetése ellen, amely Jézus végrendeletében hangzik el: „legyenek egyek, hogy a világ higgye, hogy Te küldöttél engem.”

Túlhaladott stádiumként föladni az ökumenét azért, hogy a világ fontosabb problémáit oldjuk meg, annyit jelent, hogy eldobjuk magunktól azokat a lehetőségeket, amelyekről éppen a mai világban nem mondhatunk le. Aki kijelenti: „Beléptünk a posztökumenizmus stádiumába, a visszamaradók nem érdekelnek bennünket, a felekezeti problémákat már nem vállaljuk, mi már sokkal előbbre vagyunk”, — azt az a veszély fenyegeti, hogy egy újabb felekezetet hoz létre. Az erre való törekvés azonban nem az átfogó egység elérését szolgálja, hanem a szétszakítottság új szubjektumának a bevezetését. Az egység nem valósulhat meg az egyházak mellett; belőlük kell sarjadnia mint önmaguk kiteljesedése. Az ökumené nem léphet a felekezetek helyére, a felekezeteknek kell mind jobban az ökumené hordozójává és alanyává lennie.

AZ ÖKUMENÉ AKADÁLYAI ÉS EZEK OKAI

Első helyen a *félelmet* kell említenünk. Az emberek félnek a változástól. Idegennek tekintik a másikat, akivel nem lehet kapcsolatot teremteni. Félnék föladni azt, ami az övék volt, ami bizalmas kapcsolatokat és otthont jelentett, félnék a folytonosság, a profil és az identitás elvesztésétől, félnék, hogy gátszakadás következik be, amit senki sem tud majd megállítani. Ez a félelem nem tudja elképzelni, hogy milyen alakot nyer majd az egyház — és az egyházak — az ökumené jegyében. Biztosabb a megszokott milió, mint az út az ismeretlenbe, mint Ábrahám útja. Ehhez a félelemhez könnyen kapcsolódhat a *hatalomra törekvés*. A megőrzés buzgalma merev nyakassághoz vezethet, a felekezeti hűség a mozdulni sem tudó, erőszakos, mindenáron való kitartáshoz.

Mindezzel csak annak a felismerése tud szembeszállni, hogy az egység nem saját identitásunk és profilunk elvesztését jelenti, hanem nyereség egy új és nagyobb alakban. Az egyházak mennyiségileg is gazdagodnak, minőségileg is. A profilok megmaradhatnak s meg is kell maradniok mint Jézus Krisztus végtelen gazdagságának a kifejezése: a profilneurózisok viszont fölöslegesek lesznek.

Ezzel függ össze az is, hogy ismét mások azt mondják: a katolikus egyháznak, s a többi egyháznak is, elég gondja van önmagával, a saját berkeiben fölmerülő problémákkal és nehézségekkel, ezért egy *kis szünetet kellene tartani*. Úgy látják, hogy az ökumenikus mozgalom dinamikája csak növeli az ügyis meglévő nyugtalanságot. S ennek nem utolsó sorban az az oka, hogy a jelenlegi krízis egyik fő forrása éppen az ökumenikus nyitás.

Válaszunk: hogy az egyház saját portáján elég gond és nehézség van, nem tagadjuk. Azt azonban igen, hogy könnyebben meg tudjuk ezeket oldani, ha magunk közt maradunk és kirekesztjük az ökumené kérdését. Ez ma már nem is lehetséges. Azt is meg kell gondolnunk, hogy éppen az ökumenizmusból, a többi egyházzal való találkozásból jöhet a döntő segítség a belső krízis megoldásához. A gondolkozási szünet ne tartson soká, mert esetleg egészen megáll a gondolkodás.

Egyébként a krízist nem szabad csak negatív értékelni, hanem összes lehetőségével együtt kell nézni, vagyis mint *változást és döntést jelentő szituációt*. A katolikus egyház megújulása — a zsinat nagy ügye és gyümölcse — elképzelhetetlen lett volna az ökumenikus gondolat nélkül. Ennek kioltása azt jelentené, hogy elapasztanánk a megújulás forrását, csökkentenénk reményét és az egyház hitelét, megfélemedne Krisztus parancsáról, nem vennénk komolyan az egységért való imádságot.

Nagy akadály az a jelenség is, amelynek képviselői azt mondják: minden eddigi konvergencia vagy konszenzus alapján véve megtévesztés, csak tüneti kezelés, amely nem veszi észre vagy elfedi a baj gyökerét. Mert ott, a gyökérnél vannak azok a *döntő kérdések és alapvető különbségek*, amelyeket mostanáig nem dolgoztak föl, s amelyek mintegy mínusz jelet tesznek a zárójelbe került ökumenikus eredmények elé. — S egyszerre életre kelnek az ősi kontroverziók: a protestáns „egyedül” és a katolikus „és”, az Ige egyháza és a Szentségek egyháza, a Kereszt teológiája és a Megtestesülés teológiája, a megigazulás és a cselekedet kérdése, a perszonális és az ontológiai kategória, az Írás és az Egyház viszonya.

Ha áttörne ez a felfogás, akkor becsukhatjuk az ökumené könyvét úgy, mintha el se kezdtek volna a munkát. Akkor fölösleges volt sokak elkötelezettsége. Ezt az opciót súlyos fenyegetésnek tekintem, mert ellene mond az összes felekezet sok teológusa által ismételtlen leszögezett felfogásnak, hogy ezekben a kérdésekben megmarad ugyan a különbség, de ez már nem jelent egyházakat el- vagy szétválasztó ellentétet. Figyelemre méltó, hogy ezeknek az alapvető különbségeknek hangoztatása akkor következett be, amikor az egyházi vezetés mértékadó körei megállapították, hogy az alapvető kérdésekben nincs már elválasztó különbség. Milyen érdekek játszanak itt közre?

Idézek a német püspököknek az Ágostoni Hitvallás emlékünnepeán kiadott nyilatkozatából: „Örülünk, hogy nemcsak néhány igazságban fedezhetünk fel részleges konszenzust, hanem egységet találunk hitünk központi igazságaiban is. Ez az egység reményét ébreszti bennünk hitünk és életünk azon területein is, amelyeken jelenleg még külön állunk.” A pápa pedig ezt mondta: „bár még nem épültek meg a hidak, de állnak a pillérek. Ezt láthatjuk abban is, hogy 1981-ben minden egyház elfogadta a Konstantinápolyi zsinat hitvallását.”

Egyébként egyoldalú dolog az egyházakat a maguk sokszínű gazdagságában, konkrét egyház-voltukban egyetlen alapvető tételre redukálni. Ez mesterséges konstrukció.

Végig kell gondolni az alaptételek és az alapvető különbségek viszonyát konkrét megjelenési formájukhoz. Az alaptételek a megjelenési formákban artikulálódnak, a rejtett gyökerek a gyümölcsökben mutatkoznak meg. A kérdés tehát: valóban *egyházakat szétválasztó alaptételek-e ezek, vagy egy megbékélt különbözőség konceptusának építőkövei? Szétválasztanak, ha abszolutizálják magukat, ha kizárják és eltaszítják a másikat. De lehetséges az is, hogy kölcsönösen átjárják és gazdagítsák s ezzel el is ismerjék egymást.*

A Karl Rahnerrel közösen írt könyvem: „Az egyházak egyesülése — reális lehetőség” kritikájában írta Ratzinger bíboros: Az egyház egysége az alaptételek és az alapvető meggyőződés egységéből él. Ez teljesen elfogadható. De hozzá kell tenni: bár adott ez az egység, de a sokféleségben megmutatkozó egység, tehát megbékélt különbözőség, amelynek alap-modellje az Újszövetség. Nem áll tehát: alapvető különbség és látszólagos konszenzus a részletekben; hanem: alapvető konszenzus és fennmaradó különbségek, amelyek azonban az alapvető konszenzuson nyugsznak, ezért kibékíthető és megbékélt különbségeknek nevezhetők. Az alaptételek és alapvető különbségek nem szükségképpen akadályai az ökumenének, hanem elmélyíthetők munkáját, bizakodással tölthetik el.

REMÉNYSÉG ÉS BÁTORÍTÁS

Gondolataimat a *reményre és bátorításra* vetett pillantással szeretném zárni. Még nincs ugyan tele az ökumené pohara, de az emiatt érzett szomorúságnál nagyobbak kell lennie az örömek, hogy már ennyit elértünk, s a reménynek, hogy egészen meg fog telni. — Sokféle ökumenikus aktivitás van minden síkon, s ezek nem engedik, hogy kedvünket veszítsük. Ilyen azoknak a *teológusoknak a munkája*, akik a protestáns hitvallásokban és a Tridenti zsinaton kimondott kölcsönös elutasítást kutatják, amiből az derül ki, hogy azok ma már nem érvényesek. — Ilyen a *bázison* jelentkező ökumené megerősödése, például a vegyesházasságokban. Olyan dinamika van ebben, amely jó lélekből származik. Egyébként történelmileg bizonyítható, hogy minden nagyobb mozgalom alulról indult,

karizmatikusok és próféták inspirálták. — Ilyen az egyházak együttműködése a világ égető, a kereszténységet magvában érintő problémáinak a megoldásában. *A közös célhoz vezető úr megteremti a testvéri viszonyt.*

A reménység további jele egy sajátos „Harmadik Egyház” létrejötte. Nem egy harmadik vallás-felekezetre gondolok, hanem *a Harmadik Világ egyházára*, amely most válik önállóvá. Neki nem kell saját formájának keresésében végigjárnia az egyházszakadás hosszú útját ahhoz, hogy maga is egyház legyen. „Vámmentes Krisztust” akarnak, mondta egy afrikai püspök a zsinaton. Ebből a Harmadik Egyházból új bátorítást kaphatnak az óvilág egyházai.

Végül az is erősíti reményünket és bizakodásunkat, ha „átnézünk a kerítés felett”. Ez szolgálja időszerű önmérsékletünket is. — Alfred Delp, a hit és az egyház vértanúja írja börtönnaplójában: „Ha az emberek még egyszer a vitakozó kereszténység képét merik vetíteni az emberiség elé, akkor leírhatjuk magunkat. Bele kell nyugodnunk abba, hogy a szakadást történelmi sorsként, de ugyanakkor keresztként is hordozzuk. A ma élők közül már senki se tenné meg ezt a lépést. Mégis állandó szegényünk és gyalázatunk marad, hogy nem voltunk képesek szétszakíthatatlanul megőrizni Krisztus örökségét, az ő szeretetét.”

Ezekre a mondatokra ma is csak igent mondhatok, annak az egynek a kivételével: *Bele kell nyugodnunk abba, hogy a szakadást történelmi sorsként hordozzuk. Nem, nem szabad belenyugodnunk.* Ami a történelemben történt, azt nem tudjuk meg nem történtté tenni, de meg tudja változtatni az ember, az ember szabadsága, hite és felelőssége.

Alfred Delp mondatán a Taizé-i Testvérek regulájának egy mondatával szeretnék túllépni. Így hangzik: „Sohase egyezz ki a szétszakított egyházak botrányával. Legyen szenvedélyed Krisztus testének egysége.”

Rövidített fordítás.

Fordította: Bánhegyi B. Miksa

A TEOLÓGIA folyóirat 1992. évi témái és a kézirat beküldési határideje:

3. szám: Emberséges lelkipásztorkodás (május 1-ig)

4. szám: Az „Isten Országa” (július 1-ig)

Szerkesztőségünk mindenképp előtt azokkal a kéziratokkal foglalkozik, melyeket a közreműködő szerzők felkérésre írnak. Az önként jelentkezőktől kérjük, hogy tervezett írásaikat, illetőleg azok vázlatát a fent jelzett határidők előtt *öt hónappal* sziveskedjenek a szerkesztőségbe eljuttatni.

A TEOLÓGIA folyóirat munkatársai a katolikus egyház tanításának keretein belül saját felfogásukat, nézeteiket fejtik ki, saját választott módszerüket alkalmazzák. A közös hit egysége folyóiratunk számaiban a legitim sokszínűség harmóniájában kerül az Olvasó elé.

Mihályi Gilbert O.Praem.

A KOMMUNIO-EGYHÁZTAN ÉS AZ ÖKUMENIZMUS

„Hogy mindnyájan egyek legyenek” (Jn 17,21) — Jézusnak ezt az utolsó vacsorán elmondott főpapi imáját idézik általában az ökumenizmus megalapozására. De az tapasztalható, hogy bár a hívők megértik, hogy Krisztus követői nem oszolhatnak meg, az egyház tényleg csak egy lehet, a külső, szervezeti egységen túl azonban sok közülük nem is gondol a jézusi akarat mélyebb értelmére. Ennek következtében híveink jó része a keresztények egységét a Rómától elszakadtaknak a római katolikus egyházba való visszatérésében, rekatalizálásában látja.

Pedig itt nem szabad megállni. Jézus imájának teljesebb értelmét kell keresnünk. Hiszen csak így lesz világossá hordereje, mindnyájunkra vonatkozó kötelezettsége, valamint az ökumenizmus mibenléte.

EGYSÉG A SZERETET KÖTELÉKÉBEN. Ebben a keresésben minden attól függ, hogy Jézus milyen egységért imádkozott. Választ kapni nem is oly nehéz, mert az Úr maga kifejezetten utal erre, hiszen így folytatja imáját: „Amint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek ők is mibennünk, és így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem.” Ezek a szavak minden különösebb magyarázat nélkül is megértetik, hogy Jézus nem valami merőben külső, fegyelmi, jogi, szervezeti egységért, hanem benső, kegyelmi együvé tartozásért imádkozott, amelynek modellje az az egység, amely fennáll közte és Atyja között.

De valóban így van ez? Könnyen rátalálunk, hiszen ugyanezt mondja, amikor az egységet másodszer is említi: „Hogy egyek legyenek mint mi” (Jn 17,11). A hittanban járta-sak jól tudják, hogy nem fizikai, testi, földi egység, ami létezik Jézus és Atyja között. De hogy semmi kétség ne merülhessen fel, Jézus rámutat lényegére: „Hogy a szeretet, amelylyel szeretsz engem, bennük legyen és én őbennük” (Jn 17,26). Az egység tehát, amiért imádkozik, a szeretet egysége. Ez teszi az Atyát, Fiút és a Szentlelket egygé a Szentháromságos Egyisten közösségében. Jézus tehát azt akarja, hogy követőit, tanítványait, egyházát ugyanez a szeretet kösse egybe. Ez kegyelmi egység, a hitben és a keresztségben elnyert isteni fiúság isten-emberi kommuniója, s ezért Jézussal, a testvérral úgy hívhatjuk az Atyát, amint Ő: „Abba”, azaz „apuka”, a legbensőbb gyermeki szeretet és bizalom hangján — mi Atyánk!

KÖZÖSSÉG KRISZTUSSAL — KÖZÖSSÉG AZ EGYHÁZZAL. A II. Vatikáni zsinat éppen ebben a kommunio-misztériumban határozta meg Krisztus egyházának lényegét. Ez a *megújult egyházszemlélet iránymutató az ökumenizmus számára*, mert belőle az következik, hogy mindazokat a keresztény közösségeket, amelyekben a Jézussal való élet- és szeretetközösség fellelhető, Krisztus egyházával, ha nem is tökéletes, de valós közösség köti össze.

Ennek értelmében jelenti ki az Egyházzól szóló zsinati konstitúció: „Krisztusnak egyetlen egyháza a katolikus egyházban áll fenn... Bár szervezetén kívül is megtalálható a megszentelődés sok eszköze és sok igazság; ezek, mind Krisztus egyházának tulajdonát képező adományok, a katolikus egység ösztönzői” (8.). Itt a zsinat az ökumenizmus alapelveit fejezte ki. Bár a zsinat is tanítja a hagyományos tételt, hogy a katolikus egyház az egyedül üdvösségre vezető egyház, de ennek *kiterjesztését kiszélesíti* a látható római egyház szervezetén és határain túlra mindazokra a keresztény közösségekre, amelyekben a megszentelődés adományai fennmaradnak. Micsoda jelentős fejlődést jelez ez

XII. Pius pápának 1943-ban kiadott Krisztus Misztikus Teste című enciklikájához képest, amely szerint: aki nem tagja a római egyháznak, Krisztus Testének sem tagja.

Az Ökumenizmusról szóló dekrétum meg is jelöli a közös hitörökségnek megőrzött értékeit, melyek révén a keresztény közösségek Krisztussal közösségben élnek, s így — Krisztus által — a közösségük a katolikus egyházzal is fennáll: „Aki hisznek Krisztusban, és szabályszerűen részesültek a keresztység szentségében, már bizonyos — jóllehet nem tökéletes — közösségi kapcsolatba kerültek a katolikus egyházzal... beiktatótak Krisztus Testébe. Jogosan díszíti őket a keresztény megjelölés, a katolikus egyház gyermekei pedig méltán ismerik el őket testvéreiknek az Úrban” (3.).

De a keresztység mellett még más közös javak is találhatóak a keresztény egyházakban: „Ezenfelül a katolikus egyház látható keretein kívül is szép számban és kiemelkedő módon meglehetnek azok az alkotó elemek vagy javak, amelyeknek együttese építi és élheti magát az egyházat: az Isten írott igéje, a kegyelmi élet, a hit, a remény, a szeretet és a Szentlélek többi benső ajándéka, de látható alkotó elemek is. Mindez Krisztustól való, Őhozá vezet, és joggal hozzátartozik Krisztus egyetlen egyházához” (Ökumenikus dekrétum, 3). Ezek a keresztény közösségek tehát önmagukban nem Krisztus egyháza, de ahhoz tartoznak.

AZ EGYHÁZ EGYSÉGE BÁR MEGTÖRT, DE NEM SZŰNT MEG, FENNÁLL.

Mindebből az is következik, hogy a kommunió-egyház erejében, bár az egyház egysége megtört, megoszlott, a Rómától való elszakadás még mindig tart, az egyház lényegi egysége mégis fennáll, mert az elszakadtak, ha jogilag nem is, de az egyházhoz tartoznak, s így Jézus üdvözítő szeretetének közvetítői. Ebbeli valóságukat az Ökumenizmusról szóló dekrétum ki is jelenti: „Az üdvösség misztériumát illetően nincsenek megfosztva jelentőségüktől...”, mert Krisztus Lelke nem vonakodik felhasználni őket az üdvösség eszközéül” (3.). Tagadhatatlan tehát, hogy az üdvösség-közösség részei. Ezért a zsinat is ismeri a különváltan élő keresztény közösségek egyházi jellegét.

EGYSÉG A SOKFÉLELÉSBEN. Ez a megtört egység azonban nem elegendő. „Ez a megosztottság kétségkívül ellenemond Krisztus akarátának, botránkoztatja a világot és károsítja a legszentebb ügyet, az evangélium hirdetését minden embernek” (Ökumenikus dekrétum, 1.). Merre is kell tehát keresni Krisztus egyházának az egységét?

A mondottakból már egészen világos, hogy a keresztények egysége nem rekatolizálást, visszatérítést jelent, nem a protestáns és ortodox testvérek visszatérését a római egyház szervezeti egységébe. De az egyházak „világszövetsége” sem lenne elégséges, mert ez csak külső egységet jelentene. Ugyanígy csupán közösségi kapcsolatba lépés sem, mert ez különálló egyházakat feltételez. Az ökumenikus mozgalom nem a liturgikus egységre törekszik, hiszen magában a római katolikus egyházban is többféle liturgikus forma létezik, például latin, görög, stb. De nem is keresi az egységet az engedékeny irénizmusban, sem a mindent egységbe olvasztó szinkretizmusban, sem a „mindegyik jó” relativizmusban, sem a humanista, népjóléti közcélok munkálására való összefogásban.

Az egyházi egység helyes irányát a kommunió-egyháztan jelöli meg: „Az isteni Gondviselés műve, hogy az apostoloktól és utódaiktól különféle helyeken alapított egyházak az idők folyamán egymással szervezett kapcsolatba léptek, közösségekbe tömörültek. Ezek megtartják a hit egységét és az egyetemes egyház egységét, isteni alkotmányát, de saját egyházfegyelmük, saját liturgiai gyakorlatuk és saját teológiai s lelkiéleti örökségük van. Némelyikük, mégpedig az ősi pátriárkai egyházak, a hit termőágaként újabbakat, mintegy leány-egyházakat hoztak világra; hozzájuk mind a mai napig a szeretet igen bensőséges kapcsolatai fűzik őket a szentségi életben, valamint a jogok és kötelességek kölcsönös tiszteletében. A helyi egyházaknak ez az egységet őrző változatossága fényesen bizonyítja az osztatlan egyház katolicitását” (Az Egyház, 23). Amikor az egyház itt ki-mondja, hogy az egyetemes egyház a helyi egyházak kommuniója, egyúttal azt is kijelenti, hogy az egyházak egységének helyreállítása egyáltalán nem követeli meg az egyes közössé-

gek önazonosságának feladását, kialakult hagyományaik, karizmáik feláldozását, mert az egyház egysége létezik sokféleségben is.

„Az egység a különbözőségben” elvet megerősíti az ökumenizmusról szóló dekrétum: „Az egyház egysége szent titkának végső mintaképe és létrehozó elve a személyek egysége a Szentháromság Egyistenben: az Atya és a Fiú egysége a Szentlélekben” (2). Amint tehát a Szentháromság egy Isten és mégis három Személy, azaz egység a különbözőségben, éppúgy az egyház egysége is megvalósulhat nem az egyformává sajtolásban, sem a különbözőség megszüntetésében, hanem az egység különbözőségében és a különbözőség egységében.

Az egyház egységének ilyen természetű jogosságát II. János Pál pápa beszédeiben is elismeri. Stockholmban így szól: „Az ökumenikus mozgalom az egyetlen apostoli hit elérésére törekszik. De e hiten belül léteznek jogos különbözőségek, amelyek nem állanak ellentétben az Isten által akart egységnek... Az egyház valóban olyan egység, amely magában foglalja a különbözőséget, és amely a különbözőségekben nyer igazolást... Az egyház mindig egység lesz a különbözőségeiben” (1989. június 5.).

Az egyház egysége tehát nem szürke egyformaság, nem monolitikus egybetartozás, nem a római egyházi szervezetbe való besorolás vagy beolvadás, hanem lényege a hit-egység kialakítása, de a sajátos, hiteles értékek megőrzésével.

A TELJES EGYSÉG FELÉ. A keresztények mai helyzete még nem tanúskodik Krisztus egyházának teljes egységéről. Az Ökumenikus dekrétum „teljes és tökéletes egységről” (5) beszél, az ökumenizmust pedig mint „az összes keresztények kiengesztelődése Krisztus egy és egyetlen egyházában” (24) határozza meg. Hogyan lehet tehát meglévő egyházi közösségek teljes egységét kialakítani, elérni?

Bár az egyház egységének eszközlője a Szentlélek, a keresztények teendőjét is kijelöli az Ökumenikus dekrétum: „Az egyház minden megújulása lényege szerint a hivatásához való fokozódó hűségben áll: kétségtelen tehát, hogy az egyház hivatása indokolja meg, miért irányul a megújulás az egység felé. A földi vándorútján járó egyházat Krisztus szüntelenül erre az örök reformációra hívja. Mint emberi, földi intézmény, erre folytonosan rá is szorul. Ezért események vagy az idők szükségének megfelelően meg kell újítani mindazt, ami történelmi okok hatására fogyatékosná vált akár erkölcsi vonatkozásban, akár egyházi gyakorlatban, akár a tanítás megfogalmazásában, amelyet gondosan meg kell különböztetni magától a hitletéteménytől” (6).

Itt kettős feladat áll előttünk: a hitegység kialakítása és az egyházszervezet megújítása, mert hiszen a megosztás oka mindig „a hit és az egyházi intézmény”-re (13) vonatkozó ellentét volt.

Ami a hitegységet illeti, a különböző teológiai bizottságok munkálkodása, hitközösségek dialógusa, stb. igyekezik a Krisztusban való közös hit megtalálását szolgálni. Ez a kommunió-egyház elengedhetetlen követelménye.

Ami pedig az egyházszervezet problémájára vonatkozik, köztudomású, hogy a péteri hivatal gyakorlásának a módja az egyik komoly probléma az egység felé vezető úton. Az amerikai jezsuita hetilapban David S. Toolan írja: „Az elszakadt testvérek szorgosan figyelik Rómát, hogy a központosított tekintélyelvi stílus, a helyi egyházak életébe való minduntalan beavatkozás nem tiszteli a sajátos tradíciókat, ezért az ökumenisták úgy gondolják, hogy ez a keresztények egysége mozgalmának egyik nehézsége, mert az Ortodox, az Anglikán és a Protestáns egyházak félnek, hogy a péteri szolgálat elfogadása esetén a maguk sajátosan különböző hagyományaik is veszélyben forognak” (Disagreeable Bunch in the Bark of Peter, 1991. február 2. 77. old.).

Bár az Ökumenikus dekrétum ígéri az „autokefalos” ortodox egyházak hagyományainak tiszteletét: „a zsinat el akar oszlatni minden kétséget és kijelenti, hogy a keleti egyházak — nem feledve az egész egyházra kötelező egységet — saját egyházfegyelmeük szerint kormányozhatják magukat, hiszen ez felel meg jobban híveik adottságainak és ez szolgálja alkalmasabban a lelkek javát” (16), — ez a probléma még nincs megoldva.

Tócs László, az erdélyi református püspök azt gondolja; „nincs semmi ok, hogy sietni kellene ezen a téren... Nemcsak az adott formákban kell gondolkodnunk. Az élet számtalan új lehetőséget nyújt; ma még el sem tudjuk képzelni, hogy mondjuk, száz év múlva milyen formában egyesülhetne a katolikus egyház a református egyházzal. Nyitva kell tartanunk a kérdést” (Teológia, 1991/3).

Igaza van, ez olyan probléma, melynél nem lehet siettetni a megoldást. II. János Pál pápa véleménye is ez, aki az 1989-es skandináviai útján ezt mondta: „A teljes hitbeli és egyházszerkezeti egység hosszú út áll előttünk”. Hisszük azonban, hogy a kommunió-egyháztan segíti a keresztényeket, hogy végül is a hiteles krisztusi hitben, valamint a történelmi ráakódásoktól megtisztult és az evangélium szellemében újjászületett egyházszerkezetben egymásra találjanak, s így Isten „új és örök szövetsége” népének teljes élet- és szeretetközösségében összegyűljenek.

A keresztények működjenek együtt az emberi személy méltóságának kellő megbecsülésében, a béke előmozdításában, az evangélium társadalmi alkalmazásában, és keresztény szellemben vigyék előbbre a tudományt meg a művészetet. Orvosolják együttesen minden lehető eszközzel korunk nyomorúságait: az éhínséget és egyéb csapásokat, az írástudatlanságot és a nyomort, a lakásínséget és a javal méltánytalan megoszlását. Az ilyen együttműködés közben minden krisztushívó könnyűszerrel megtanulhatja, hogyan lehet egymást jobban megismerni, többre becsülni: így készül a keresztény egység útja.

Unitatis reintegratio 12.

***

A közösség és az egység helyreállítása és megóvása érdekében senkire sem szabad „a szükségesnél több terhet rakni” (ApCsel 15,28). Hón óhajtja továbbá a zsinat, hogy a közösség és egység fokozatos elérése végett mostantól fogva minden törekvés erre irányuljon az egyház életének különféle intézményes formáiban; főleg az imádságban és a testvéri párbeszédben, amelynek témái a tanítás és a lelkipásztorkodás sürgető mai kérdései legyenek.

Unitatis reintegratio 18.

Sulyok Elemér

LELKI ÖKUMENIZMUS

A szív megtérése

„Csak aki gyökeret ver alul,
hoz termést felül”.

(Iz 37,31)

„Olyan az ember mint az élő fa. Minél inkább igyekszik a magasba és világosságba, gyökerei annál mélyebbre kúsznak a földbe, aláfelé, le a homályba, mélybe...” De talán mégsem a „gonoszba”, amint Friedrich Nietzsche mondja az *Also sprach Zarathustrá*-ban, hanem abba az éltető közegbe, amelyre az Izajástól vett idézet céloz a mottóban. Az érzékszerveire utalt ember csupán a törzsen szélesedő évgyűrűket, a magasba és világosságba igyekvő hajtásokat észleli. De van-e látható törzs, ágbogas korona láthatatlan gyökérzet nélkül? Nincs. Megfelelkezhetik-e a gyümölcs a gyökérről? Nem, hiszen a fa „a szél szitkaira” (Illyés Gyula: Marok) ott, a mélyben válaszol.

Minden keresztény sorsdöntő tényezőnek vallja Krisztussal való kapcsolatát. Hiszi, tőle függ életének lelki termékenysége vagy terméketlensége. És minthogy nemcsak magánember, hanem egyházi közösségének tagja is, ezért Krisztusban gyökerező léte egyben közügy is. Olyannyira, hogy érinti az egész világon elterjedt egyházat. Ebben a tág összefüggésben ismételten érdemes fontolóra venni, amit a II. Vatikáni zsinat minden keresztény figyelmébe ajánl. „Belső megtérés nélkül nincs igazi ökumenizmus, mert minden vágyakozás az egység után a lelkiület megújulásából, önmegtagadásból, a szeretetnek önfeledt kiáradásából ered és érlelődik. Ezért kell tehát kérni a Szentlélektől a komoly önmegtagadás, a szolgálathoz szükséges alázatosság és szelídség, valamint a mások iránt tanúsított testvéri nagylelkűség kegyelmét.” Majd néhány sorral lejjebb a következő sorokat olvassuk: „Gondolja meg minden krisztushívó, hogy annál jobban előmozdítja, sőt éli is a keresztények egységét, minél maradéktalanabban törekszik evangéliumi életre. Mert minél szorosabb közösségben egyesülnek az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel, annál bensőségesebb és könnyebb lesz majd a növekedés a kölcsönös testvériségben is. Ezt a szívbeli megtérést és életszentséget, valamint a keresztények egységéért mondott magán és nyilvános könyörgéseket mintegy az ökumenikus mozgalom szívének kell tekinteni; jogosan nevezhető *lelki ökumenizmus*nak is.” (Határozat az ökumenizmusról, II. 7.8).

Az imént idézett zsinati szöveg szellemében szólt VI. Pál pápa, Róma püspöke a II. Vatikáni zsinat második ülésszakát megnyitó beszédében a római egyháztól különvált egyházak képviselőihez: „A kereszténység legnagyobb szellemi drámája történelmi folyamán kétségkívül a másítható krisztushívók problémája. Vajon nekik mit nyújthat ez a zsinat? Mindenekelőtt másodállattal kell adóznunk a Szentlélek belső munkálkodásának, ki elszakadt testvéreinket az utolsó időkben két nagy igazság felismerésére indította: először, hogy nincsenek egyházak, hanem Krisztusnak csak egyetlen egyháza lehetséges; másodsor, hogy igazi egység csak úgy jöhet létre, ha a szeretet egysége mellett megvan a hit, a szentségek és a szervezet egysége is. A II. Vatikáni zsinat szintén az ökumenitásra törekszik.” Közvetlen megoldást nem tudunk nyújtani, de elő akarjuk készíteni az utat a holnapnak, amikor majd újból egy lesz Krisztus nyája. Addig is nem szűnünk meg a meghívás, a várakozás, a bizalom zsinata lenni elszakadt testvéreinkkel kapcsolatban. Kötelességünknek érezzük, hogy külön is szóljunk itt a nem-katolikus egyházak megfigyelőihez, akik meghívásunkra a zsinaton részt vesznek. Szívvel köszöntjük őket, és köszönjük, hogy nem sajnálták a fáradságot és eljöttek. Kérjük, tolmácsolják üzenetünket

azoknak, akiknek képviselőiben itt vannak (a pápa itt észrevehetően megrendült hangon folytatta), tolmácsolják nekik, hogy ezt a mai napot ökumenikus szempontból nagyon jelentőségtesnek tartjuk. Az egész katolikus egyház szívből fájlalja, hogy nem élhet teljes lelki közösségben valamennyi keresztény testvérrel. Ünnepelesen bocsánatot kérünk Istentől, ha a katolikus egyház okot szolgáltatott a szakadásra, és bocsánatot kérünk elszakadt testvéreinktől is minden fájdalomért és minden okozott sérelemért az elmúlt hosszú évszázadok során. Alázattal kérjük a mennyei Atyát, fogadja el ezt a vallo-másunkat engesztelésként a kereszténység szakadásáért. Jól tudjuk, hogy sok nehéz kérdés marad az egység útjában, de bizonyosak vagyunk abban, hogy a zsinat sok probléma megoldásához közelebb fog segíteni. Egyben türelemmel és imádságos lélekkel várakozunk, hogy a Szentlélek Isten megvalósítsa valahára az egység művét” (Magyar Kurír, 1963. szept. 30.).

VI. Pál pápa beszéde nem csupán egy zsinati ülészakot nyitott meg, hanem egy korszakot is a kereszténység történetében. A zsinatig ugyanis a katolikus egyház *societas perfecta*nak (tökéletes társaságnak) értelmezte önmagát, e zsinattól kezdve viszont bibliai gyökéretű *vándornép*nek vallja magát. Igaz, az egyház mindig *ház*, *oikia* (vö. Mk 7,17; 9,28.33; 10,10), ahol a tanítványok oktatása és nevelése folyik, de nem a zárt szentély befülelt levegője, hanem a teremtett világ frissítő légköre veszi körül, amelyben a háznép *par-oikia* (1Pt 1,17), ideiglenes tartózkodással a világon szétszóródott vándorok gyülekezete. A „tökéletes társaság” önmagában perfektuálódott, lezárt közösséget jelent, míg a vándornép, a paroikia az eltévelyedés tökéletlenségét, ugyanakkor azonban az útkeresés merészségét is vállalja. Mivel eltévelyedhet, ezért napi járását az *Ige* és a *Szentségek* állócsillagához kell igazítania. És minthogy van, és kell, hogy legyen bátorsága elindulni, s előbbre jutni, felébred benne az utitárs szolidaritása és felelőssége — elsősorban a testvéregyházak, valamint a világ iránt, melyekkel együtt halad a történelem közös útján. Talán ebben az állandó mozgásban fedezi fel igazi mozdulatlanságát. Talán a történelem esetlegességeiben jut közelebb, és mint eszköz a testvéregyházait és a világot is közelebb juttatja mindenek Céljához, akiben majd végérvényesen „*societas perfecta*” lesz, és akiben állandó otthonra lel. VI. Pál pápa világosan, kertelés nélkül kifejezte nem csupán az egyház tagjainak, hanem egész szervezetének bűnbánatra való készségét. Közös történelmünk kölcsönös „szitkaira” az evangélium szellemében, Jézus felhívásának engedelmeskedve, a viszonzás igénye nélkül, a gyökerekkel, a szív megtérésével kell válaszolni, amely nélkül sem egyéni, sem egyházi, sem ökumenikus élet nincs, és nem is lehet.

1. A bűnök megvallása annak elismerése, hogy az egyház bűnös, hogy az *ecclesia semper peccans*, hogy vétkes „in capite et in membris”, vétkes a főben és tagjaiban egyaránt, hogy Isten előtt mindnyájan esendőek vagyunk. Az egyház szentségének és bűnösségének egyidejű, *simul* jelenvalósága sajnálatos módon a késő-középkor végén feledésbe merült. Olyannyira, hogy Luther Mártonnak kellett ismét emlékezetbe idéznie az imádság hermeneutikai mezejében a „*simul iustus et peccator*”, az „egyszerre szent és bűnös” vallomását. Azt az igazságot, amelyet már Szent Pál apostol megfogalmazott a Korintusiaknak írt első levelében, melyben a címzettek „meghívott szenteknek” titulálja (vö. 1,1-1), és, akiket rögvést a pártoskodás bűnével vádol (1,10-17). Igen, az egyház „*casta meretrix*”, tiszta és tisztátalan, „szép és fekete” (Én 1,5), amint későbbi századokban hirdették az atyák. Amikor VI. Pál pápa az egyház és a világ színe előtt bűnvallomást tett, akkor az előbb említett katolikus, azaz egyetemes — Szent Páltól Lutherig ívelő — hagyományt, a „*thesaurus Ecclesiae*”-t tette szóvá. Elismerete, hogy nem *societas perfecta*, hanem *societas imperfecta*, hogy nem tökéletes, hanem tökéletlen társaság vagyunk. Tökéletlen, nagyon esendő gyülekezet vagyunk, ami az embert illeti. Merthogy az egyház szentnek titulálható, arra nem a teljesítménye, etikai szentsége jogosíthatja fel, hanem ontológiai, Istentől függő helyzete, — hogy Krisztushoz tartozik. Az egyház csak azért szent, mert Isten szent, és azért bűnös, mert mi emberek vagyunk. Ebben a kérdésben —

hála a Lélek vezette egyházközi párbeszédnek — ma már nem látunk egyházválasztó (kirchentrennung) nehézséget — sem katolikus, sem protestáns oldalról. Ősi, szentírási alapon valljuk, hogy Krisztus evangéliumának ítélőszéke előtt mindnyájan — katolikusok és protestánsok — bűnösök, *peccans*-ok vagyunk.

2. E bűnvallomás *kezdeményezője* egyedül csak Isten, mégpedig Istennek Jézus Krisztusban szóhoz jutó szeretete. Mert a szeretet szabad tett, szuverén döntés, — ha nem az volna, akkor megszűnne szeretetnek lenni. És ezt a szeretetet nem lehet megelőzni, nem lehet erőszakkal kicsikarni, még erkölcsi erények és kiválóság árán sem. Hiszen a legkülönb erkölcsiség is mindig a bűntől megsebzett emberé. És ha őszinték vagyunk önmagunkhoz, akkor nem tagadhatjuk: a tökéletességre való törekvésünkben mindig ott lapang — mégha titokban is — az öntetszelgés vagy legalábbis az önkeresés, az önösség. Ezt a titkot éppen a Biblia szentjei és a kereszténység legnagyobbjai ismerték. Nem véletlenül, még kevésbé farizeusi szemforgatásból vallották magukat bűnösöknek. Ők még tudták, amiről az ember oly könnyen megfélekedzik, és amit Sören Kierkegaard vet kortársai szemére: „A kereszténység legnagyobb eretneksége az volt, hogy azt hitte, a bűn ellentéte az erény. Nem, a bűn ellentéte a kegyelem.” Az ember bűnössége tehát nem az erény, hanem Isten kegyelme, szeretete előtt tisztázódik. Ezért mondja Izajás Isten szentsége láttán: Jaj nekem, végem van, mert tisztátalan ajkú, összetört, elveszett, megsemmisült ember vagyok (vö. Iz 6,5). S ezért mondja Péter Jézusnak a hosszú, hiábavaló éjszaka után a csodálatos halfogáskor: „Uram, menj el tőlem, mert bűnös vagyok (Lk 5,8). És éppen Isten szentségére gondolva írja John Henry Newman egyik igehirdetésében a következő sorokat: „Ez tehát az oka, amiért minden emberfia, bármilyen legyen is az életszentsége: legyen bár hazatérő tékozló fiú vagy nagy életszentségű, együtt mondja a vámossal: „Ó, Isten, légy irgalmas nekem!” Ez az oka annak, amiért minden teremtmény, magas és alacsonyrendű, a Teremtő előtt mind egyforma mélységben van...: ...nem mint ha az egyik ezzel, a másik meg azzal nem rendelkeznek, hanem mert kivétel nélkül egyiknek sincs egyebe, mint ami Tőle származik és mintegy semmik Ő előtte, ki minden mindenben” (Newman breviárium, Szt. István Társulat, 1977. 351. old.).

3. Jézus Krisztus szeretete *viszonzásra* készíti az embert és az egyházat egyaránt. S a helyes válasz, amely egyben a megbocsátás és az üdvösség alapföltétele: a hitből fakadó *megtérés*. Az egyházatyák értelmezésében az ünneplő köntös, amelyet a meghívott vendégnek a királyi menyegzőre magára kell vennie, a szív megtérése (vö. Mt 22,11-13). Jézus igehirdetései nemcsak Isten megbocsátó készségét szemléltetik (vö. Lk 15. fejezete), hanem az embernek e megbocsátást elfogadó hiteles magatartását is. És ez a magatartás nem a farizeus gőgje, hanem a vámos alázata (vö. Lk 18,10-14). Nem az önelégültség, hanem az, amit Jézus így ad a parancsokat teljesítő szolgák szájába: „Mihaszna szolgák vagyunk, hisz csak köteletségünket teljesítettük” (Lk 17,10).

Erdemes arra is felfigyelni, amíg a próféták ideiglenes büntetésekkel fenyegették azokat, akik nem térnek meg (vö. Iz 5,25kk; 8,1kk; 9,8kk stb.), addig Keresztelő János, Jézus előfutára a végítéletet ábrázolja, mely az ajtó előtt áll, és egybeesik Isten országának beköszöntésével. Kijelenti: rövid az idő, csupán fejszevillanásnyi, még annyi, hogy egy utolsó remegés végigfuthat a fán, az ágaktól a gyökerekig, és aztán itt a vég; elérkezik, aki ítéletével beteljesíti az időt (Mt 3,10; Lk 3,9). Jézus ezzel szemben nem átkot szór, hanem *reményt* kelt: be lehet lépni az elékezett Isten országába (Mk 1,15). De a belépés feltétele a *megtérés*. Jézus felhívása mindenkinek szól, bűnösöknek és igazaknak, de főleg a bűnösöknek. „Mert nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket, hogy tartsanak bűnbánatot” (Lk 5,32).

4. Az egyház ugyan Pünkösöd napjától az idők végezetéig bűnös emberek gyülekezete, *ecclesia semper peccans*, de mivel Jézus Krisztus kiérdemelhetetlen szeretetének következtében ismételtelen megtapasztalhatja a bűnök bocsánatát, ezért lényege szerint *ecclesia*

semper poenitens is: egyház, amely mindig kész bűnei bevallására. Hogy aztán a bűnök bevallása gyakorlatilag mi mindent jelent, illetve mennyire egyetemes az egyházban, az ökumenizmus szemszögéből sem közömbös, mert kizár mindenfajta rezignációt, és felszabadít arra a reménységre, hogy „Isten irgalma felől soha kétségbe ne essél” (Szent Benedek Regulája). Karl Rahner így eszmélkedik erről: „...beszükitené a keresztény létet és a teológia hozzá fűzött magyarázatát, aki a bűnbánatot (az említett metanoiát) úgy értelmezné, hogy ez nem más az egyházban, mint részesedés a bűnbánat szentségében a gyónás által. Ha a metanoia teljes tartalmát szem előtt tartjuk, a következőket sorolhatjuk föl: készség az önbírálatra, az élet átalakítására, az egyéni bűn bevallására, bocsánatkérés (ha ez nem válik olcsó önmentegődzéssé vagy megjátszottan a közösség becsapásává), eltávolodás azoktól a társadalmi adottságoktól vagy intézményektől, amelyekkel eddig saját előnye érdekében azonosult valaki, felzárkózás olyan társadalmi mozgalmakhoz, melyektől eddig lustaságból vagy egoizmusból visszahúzódtott, készség arra, hogy saját létét szembesítse azokkal a kemény igazságokkal, amelyek felismeréséhez a pszichológia és a mélylélektan vezetete, például ahhoz, hogy nagyon szegényesek az emberekhez fűződő kapcsolatai, túlságosan egoista, teljesen hamis, ahogy saját lelke felé fordul, vallásossága téves formákban nyilvánul meg, a szexuális életet különböző tabukkal veszi körül... A metanoia üdvös megjelenését kell látni ezekben és sok minden másban, hiszen mindenütt megtérés megy végbe, érlelődik az ember, új felelősségtudattal mélyíti el a másokhoz vagy akár az egész társadalomhoz fűződő kapcsolatait. Mindennek előfeltétele, hogy többé-kevésbé Isten előtt érzi magát, tettét Isten ajándékának is tekintti, megbocsátás vár és új élet ajándékát reméli. Egyéni vagy közösségi életünk megmerevedett formái épülnek így le. Joggal nevezhetjük ezt bűnbánatnak vagy az Evangélium szavával metanoiának.” (Bűnbánat és gyónás, in: Hit, remény, szeretet, Egyházfórum, Budapest-Luzern 1991. 163-64. old.).

5. Az *ecclesia semper poenitens* létében és gyakorlatában két reménykeltő vonás ismerhető föl. Az egyik az, hogy a bűneit megbánó egyház megóvhatja önmagát attól a farizeusi önelégültségtől, amellyel megvetéssel illetheti a bűnös világot, a nem-katolikus egyházakat, és netán saját egyházának egy-egy csoportját. A töredelmes bűnbánat és a Jézus Krisztustól ajándékba kapott bűnbocsánat megértővé teheti az egyházat a bűnösök iránt. Persze, nem a bűnök eltussolásáról vagy fölhánytorgatásáról van szó, hanem a *bűnösökkel* — de nem a bűnükkel — *vállalt szolidaritásról, együttérzésről*. Képzeljük el, micsoda csapdákat és buktatókat rejtene magában egy olyan egyház, amely a tiszták (katharok) gyülekezete volna? Talán ebben a főttebbi kontextusban találnak magukra Luther Márton szavai: „Az irgalmas Isten őrizzen meg engem olyan keresztény egyháztól, amelyben csupa szentek vannak. Én olyan egyház kicsi csapatában akarok lenni és maradni, amelyben alázatosak, gyengék és betegek vannak, akik érzik s elismerik bűneiket, nyomorúságukat és bajaikat, s ezért szüntelenül Isten vigasztaló segedelméért sóhajtoznak szívbeli kiáltással, hisznek a bűnbocsánatban, s akik az igéért üldözést szenvednek.” (Jer, örvendjünk keresztyének, id: Keresztyén Igazság 1991. Ősz. 1. o.).

Luther Mártonhoz hasonlóan vall François Mauriac francia katolikus író a „*Ce que je crois*” című könyvében: „Igazában nem mondhatom azt, hogy a katolikus egyházat önmagában szeretem. Ha nem hinném, hogy az egyház kapta az örök élet ígét, egyáltalán nem csodálnám szerkezetét, módszereit, és gyűlölném története nem egy fejezetét. Főleg tűrhetetlen számomra az albigensek elleni kereszteshadjárat. Mindig úgy hittem, hogy őseim között (akik Ariège-ből származnak) volt néhány elevenen megégetett. E kérdésben az Action Française pozitivistájának ellenpontján helyezkedem el, aki nem hiszi azt, amit az egyház tanít, de csodálja mint intézményt. Számomra a fontos az, hogy az egyház, részben éppen hibái révén, érintetlenül megőrizte a kapott letéteményt. Hogy aztán ezt a hitletéteményt a kelletténél jobban kodifikálta, katalogizálta, meghatározta, ez nem lényeges: a fontos az, hogy megőrizte azt, és az egyháznak köszönhetően egy bizonyos Szó eljutott egészen mihozzánk, nem mint valami puszta emlék, nem mint felidézett szó,

hanem mint hatékony és eleven Ige: Bűneid meg vannak bocsátva — Ez az én testem, amelyet értetek adok” (Szabó Ferenc, Mauriac önmagáról, Róma, 1987. 30. old.).

Pilinszky János szavai is eszünkbe villanhatnak, amelyekkel ugyancsak az alázat fókusz köré gyűjti hitvallását: „Az egyház nekem olyan, mint egy nagy hajó, amin rengeteg dolgot kifogásolhatok. A tatján ott vannak a gőgnek és a kevélységnek a láncai, a hatalom kísértései, de mégiscsak ezen a hajón van az én helyem, és mégiscsak ez az a hajó, amely átszállít a zúgó folyón. Tudom, hogy nincs tökéletesség a földön. És elfogadni bizonyos értelemben a tökéletlent, ami mindennek ellenére a tökéletesség felé visz, azért — ez a maximum. Ha az egyházat tökéletlenségében nem szeretjük, akkor magunkat sem szabad szeretnünk, és sem önmagunknak, sem másoknak nem bocsájthatunk meg soha. Az egyház is, a maga hibáival, bűneivel egy tökéletlenség. Hajó, amin rettenetes súlyok és terhek vannak, de ami tendenciájában és hirdetett igazságaiban valódi közösséget jelent, amely révbe visz mindannyiunkat, átszállít a túlsó partra, az üdvösség mezejére.” (Vigilia, 1973. 128.).

Az idézett sorok legyenek mindnyájunk vigasztalására — katolikusoknak és protestánsoknak. Mert nem a bűnbánat, hanem a *bűn* az, amely ijesztően egyforma tud lenni mindenkiben, az egyház fejében és tagjaiban egyaránt.

6. Az *ecclesia semper poenitens* másik, ugyancsak reménykeltő vonása, hogy *ecclesia semper reformanda*. Hiszen csak a bűneit megbánó gyülekezet képes önmagát Isten erejéből állandóan megújítani. És megújulni *csak reményből* lehet, nem pedig resignációból. E két vonásból él az egyház és az ökumenikus mozgalom is, az együttlakozni kívánczó testvérek gyülekezete (vö. Zsolt 133). Éppen e reménység bibliai horizontjában bizonyul megosztottságunk eltévelyedésnek, kudarcnak, mivel komolytalanná teszi a kereszténység hitelét. Az újkori embernek az egyházaktól való elidegenedése sok esetben egyenes következménye volt annak a zavarba ejtő ténynek, hogy az egymással vitázó felekezetek, kivétel nélkül, csak saját magukat tekintették Krisztus egyetlen egyházának. Ahol az elvilágiasodás a kereszténységtől való eltávolodásként jelentkezett, ott ez nem külső sorscsapásként szakadt az egyházakra, hanem az egység ellen elkövetett bűnök büntetéseként, a XVI. századi egyházszakadás, valamint a XVII. századi vallásháborúk folyományaként.

Minden egyháznak meg kell vallania a szakadás közös bűnét, és vállalnia kell a felelősséget a következményekért. E bűnvallomás nélkül nem adatik meg az erő, amelyből megtérés (metanoia) fakadhat. De fordítva is áll, a bűnvallás erőtlen, ha nem követi a naponkénti megtérés. És az a felekezet, amely őszintén veszi a bűnbánatot, nem halogathatja az alkalmat tetszése szerint. A kezét már az eke szarvára tette! S bármennyire is igaz, hogy az évszázados sérelmek a héjtól ne a magig hatoltak, hogy a szívek könnyebben sebződnek mint gyógyulnak, hogy a görcsök feloldásai időbe kerülnek, csak egyet cselekedhet: nem a csüggedést választja, hanem a *reményt*, nem hátra, hanem *előre* tekint.

Ha a kereszténység nem hátra, hanem előre tekint, akkor az első lépésekhez bátorító ösztönzést kaphat közös örökségéből. Újra fel kell fedeznünk, hogy a legádázabb viták és az egység széttröredezése ellenére *minden egyházban alapvető értékek maradtak meg*. Mert nincs olyan egyház, amely ne a Szentírásban látna élete alapját és tevékenysége normáját. Ugyancsak nincs olyan egyház, amely ne az első egyetemes zsinatok „kredója” szerint vallan meg hitét. „A közös vonások között megemlítendő: (...) a jóhiszeműségnek keresztény és emberi szempontból egyaránt kötelező kölcsönös feltételezése; a vallás - szabadság feltétlen és kölcsönös tiszteletben tartása; az érvényes keresztiség közössége és valamennyi kereszténynek az a közös törekvése, hogy tagjává váljék Jézus Krisztusnak” (Karl Rahner: Teológiai Kiszótár).

Az Apostoli Hitvallás alapján — katolikusok és protestánsok — közösen hisszük az „egy, szent, katolikus (egyetemes) egyházat”, még ha más-más hangsúllyal is. Am végzetesen tévednénk, ha azt gondolnánk: e hit beteljesedésének, valóra válásának már „boldog birtokosai” vagyunk. Nem vagyunk birtokosok, hanem csak sáfárok, vagy még in-

kább várományosok. Mindnyájan zarándokúton haladunk egy olyan „szent, katolikus (egyetemes) és apostoli egyház” felé, melynek megreformálása nemcsak a XVI. századi hitújítók ügye volt, hanem mindnyájunké — ma is. Az utitársak bizalmával bátorítanunk kell egymást, hogy Jézus Krisztus evangéliuma és testvéreinek hittapasztalata kölcsönösen gazdagíthasson bennünket. Csak ha megértjük Jézus Krisztus egy- és soknyelvű Lelkét, — érhetünk célba. És a célbaérés nem a sokszínű karizmák ingatag egyensúlyával, mintegy kompromisszumával valósulhat meg, hanem a különböző ajándékok nagylelkű szétosztásával.

Ha imént kompromisszumot emlegettünk, eszünkbe juthat e latin szó klasszikus jelentése: „cum-promitto”, azaz „együtt ígérni valamit, együtt ígérni valamit valakivel”. Igen, a szó utóbbi értelmében törekedhetünk kompromisszumra: együtt megígérjük — nem a minimalizmus, hanem a maximalizmus jegyében —, hogy ki-ki saját karizmáját megosztja a másikkal. Ha erről lemondanánk, reménytelenekké válnánk. Alábecsülnénk az „egy, szent, katolikus (egyetemes) és apostoli egyház” látható egységéért mondott szüntelen imádság erejét, és csak a világ gyanúját erősítenénk: nem vagyunk szavahihezők. Így mindent latba kell vetnünk. Reményünk, hogy a gyökerek láthatatlan homályában az egyház egységéért mondott egyetlen imádság is végbeviszi a maga munkáját, s nem tér vissza eredménytelenül. Mert — amint Dosztojevszkij vallja — a tengerbe ejtett kódarab keltette hullámok a legtávolabbi partot érintik. Szó szerint idézve *A Karamazov testvérekből*: „... miként az óceán, minden áramlik és érintkezik, ha megérintesz valamit egy helyen, a világ másik végén visszhangja kél.” — Tisztán kell látnunk: Krisztus gondolata a sokszínűség, nem az egyformaság, még kevésbé a szakadás. A reformáció sikere sem az egyházszakadás volt, hanem az állandó megújulás, az *ecclesia semper reformanda* gondolatának felidézése, a sokszínű egységre való törekvés, mely nélkül nincs élet. És, ha élet nincs, akkor remény sincs, — csak rezignáció. De krisztushívők vagyunk-e, ha lemondunk az egyház látható, még itt a földön, a paruzia előtt megvalósulható egységről? Nekünk Krisztus végtelen, és újra mondjuk, megérdemelhetetlen kegyelméből, bizonyosságunkul adatott, hogy a keresztények egysége még itt a földön megvalósul. Ebben hiszünk, mert ha nem hinnénk, úgy gondoljuk, egyetlen üdvözítőnkben, Jézus Krisztusban sem hinnénk.

A közös imádkozás igen hatékony eszköz az egység kegyelmének elnyerésére, egyúttal találó módon jelzi, hogy még van olyan kötelék, amely összekapcsolja a katolikusokat különvált testvéreikkel: „ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,20).

UR 8.

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

Békés Gellérttel és Hafenscher Károllyal

AZ ÖKUMENÉ NÉHÁNY FONTOS KÉRDÉSÉRŐL

— *Krisztus egyházának lényeges ismertetőjegye az egység. Mégis, miért a szakadás?*

— **Békés Gellért:** Közös hitvallásunkkal, a nicea-konstantinápolyi szöveggel, mi, keresztények, valamennyien hitet teszünk arról, hogy az egyház egy, szent, katolikus, apostoli. A II. Vatikáni zsinat az egyház első ismertetőjegyét, az egységet, főleg a harmadik ismertetőjeggel, a katolicitással kapcsolja össze, és az Egyházzól szóló konstitúciójában (*Lumen gentium*) Isten népének „katolikus egységéről” beszél. Minden ember, különbség nélkül, arra hivatott, hogy Isten népéhez tartozzék. Ez az egyetemes hivatás az, ami a zsinat tanítása szerint az egyház katolikus egységének alapja (13. fej.). Akik követik ezt a hivatást és hisznek Jézus Krisztusban, a keresztség által nemcsak jószándék szerint, hanem ténylegesen is Isten népéhez tartoznak, s ezért — ha nem is teljes közösségben — mégis valóban tagjai az egyháznak (14., 15. fej.). A keresztények egységéről szóló zsinati dekrétum (*Unitatis redintegratio*) azonban előszavában megjegyzi, hogy Krisztus ugyan csak egy és egyetlen egyházat alapított, mégis több keresztény közösség igényt tart arra, hogy elismerjék, mint Krisztus igazi örökségét, jóllehet tanításukban és szervezetükben különböznek egymástól. Nos, pontosan itt jelentkezik az egység és szakadás „ökumenikus paradoxona”: a krisztusi evangélium hitében egynek vallják magukat a keresztények, de mint egyházi közösségek különböznek egymástól.

Miért ez a paradox kettősség? Miért szakadt különböző egyházakra az *una sancta catholica*? Az okot nyilván a századok folyamán támadt hitvitákban, sőt vallásháborúkban kell keresni, de ezeknek mélyen emberi okai, pszichológiai és erkölcsi indítékai vannak. Az pszichológiai indítékot abban látom, hogy az emberi gondolkodás korlátolt és hajlamos arra, hogy a valóságot csak tulajdon szemszögéből tekintse, annak igazságát sajátos szemlélete és kulturális talajától függő gondolkodása szerint értelmezze, s ezzel módosítsa, sőt esetleg el is ferdítsa azt. Ez nyilván a krisztusi evangéliumra is áll. Az evangélium tartalmi gazdagsága több értelmezésnek nyit utat, de lényegében egyet kellene értenünk és a keresztény gondolkodás pluralizmusának sohasem szabadna szakadásra vezetnie. Hogy ez mégis bekövetkezett, azért bűnös önzésre hajló emberi gyengeségünk a felelős. Önmagunk és közösségünk önző szeretete szüntelen öngazolásra indít. A magunk vélt igazát védve, nem figyelünk a másik érveire, sőt ellenérvei hallatára megmakacsodunk és türelmetlenségünkben azt keressük, amibe beleköthetünk, ami tehát szétválaszt, s nem azt, ami összeköt. Ennek a többnyire kölcsönös magatartásnak következménye a szakadás.

— **Hafenscher Károly:** A kérdésekre evangélikus teológusként, identitásomat őrizve, de ökumenikus nyitottsággal igyekszem válaszolni. Az *Anyaszentegyház egysége* számunkra is fontos és a Credóban megvallott valóság. A fájdalmas szakadozottság ellenére is bizonyosak vagyunk abban, hogy Isten népe ugyanazon Urunk uralma alatt él.

A *felekezetekre bomlás* részben a pluriformitás megnyilvánulása az Újszövetség kora óta, az első gyülekezetek és tanítványi körök sokmindenben különböznek egymástól és ez gazdagságot is jelentett, másfelől az emberi bűn következménye. Az egyházban való lét nem szünteti meg hajlamunkat a bűnre, amelynek egyik vetülete az egyet-nem-értés. Komolyan figyelembe kell venni e kérdéskörben az ún. *nem-teológiai tényezőket* is: a Római Birodalom kettészakadásától kezdve a középkori politikán át a magyar egyházi éle-

tet is befolyásoló nem-teológiai tényezők újra meg újra jelentkeztek (Habsburg politika, „cuius regio eius religio” gyakorlata stb.).

A *szakadás* szó több mint különbség (Trennung, schisma). A kérdés a német evangélikus teológiában a Gliederung és Sonderung megkülönböztetéséhez vezetett. Amíg ugyanazon testnek tagjairól van szó, különböző helyzetű és funkcionális szerepű tagjairól, addig Gliederungról beszélünk, s az egység nem kérdéses. Amikor a másik fél már „más evangélium” alapján áll (pedig nincs más evangélium, Pál apostol szerint), akkor már tényleges a különbség (Sonderung). Kérdés, hogyan tekintünk egymásra? Bizonyos vagyok, hogy minden különbözőségünk ellenére is egy Test tagjai vagyunk s a Fő is azonos: Krisztus.

— Az *una sancta catholica apostolica* hitvallási megfogalmazásában mit jelent az „egyetemesség”, a katolicitás?

— B. G.: Az egyház egységével lényegileg összefüggő katolicitás, mint ismertetőjegy, nem azt jelenti, hogy ez már meg is valósult a világban, hanem azt a belső képességet és történeti küldetést fejezi ki, amire az egyház hivatott. *Capacité universelle de l'unité* — P. Congar szavaival ez az egyház katolicitása. Az Egyházak Ökumenikus Tanácsának 1968-ban, Uppsalában tartott közgyűlésén ezt úgy határozták meg, mint Krisztus szándékát, hogy minden nép bármely korban, égtájon vagy életformában élő fiát a Szentlélek által Isten atyai szeretetének élő és szerves egységébe vonja.

Nos, ez az egyetemes egység már az első Pünkösdőn jelen volt az apostolok egyházi közösségének első sejtjében. Jelen volt, nyilván nem mint megvalósult tény, hanem mint képesség arra, hogy az egység és a sokféleség kettős egységének paradox elvét valóra váltsa. Az egyház ugyanis arra hivatott, hogy Krisztus üdvözítő kegyelmének egységet teremtő teljességét minden korban és égtájon a népek változó sokféleségében hatékonyra tegye, de ugyanakkor ezt a természetből való vagy kegyelemből származó sokféleséget a Lélek által Krisztus közösségébe és Isten országának egységébe gyűjtse. Szükséges tehát, — s ez voltaképpen az ökumenikus mozgalom célja —, hogy a ma egymástól elváltan élő egyházak őszintén és tudatosan törekedjenek a katolicitás megvalósítására: el tudják fogadni egymás különbözőségét, amennyiben az nem ellenkezik Krisztus evangéliumával, de ugyanakkor az evangéliumi egység mértékét ne önmagukban, hanem Krisztusban lássák.

— H. K.: Mi, evangélikusok is *valljuk az egyház egyetemességét*. Az *una sancta catholica* et *apostolica* jelzők természetesen szerepelnek hitvallásainkban. Már a reformáció korában gyanú érte Luthert és Melanchthont, hogy megvetik az egyház katolicitását, és ezzel eretnekségbe, szakadarságba esnek. Ezért névadó hitvallásunk (*Confessio Augustana*) védőiratában (*Apologia*) ezt olvassuk: „Katolikusnak mondjuk az egyházat, hogy senki se tartsa bizonyos nemzetek külső szervezetének, hanem inkább az egész földkerekségen elszórt emberekből állónak, akik egyeznek az evangélium felfogásában és ugyanazon Krisztusuk van, ugyanazon Szentlelkük és ugyanazon szentségeik, legyenek bár emberi hagyományaik akár azonosak, akár különbözőek” (IV. 10.).

Az egyszerű és tágölelésű reformátori egyházfogalom a későbbiek során egyre bővült és bonyolódott. De mindig megmaradt az egész világon szétszórt jelleg: *Ecclesia per totum orbem sparsi...* mindig hangsúlyozott a Szentlélek hívása: *per spiritum sanctum convocati...* az egyetlen Fő alatt, *sub uno capite Christi...* a különböző ajándékok szerint: *in una fide multiplicibus dotibus...* és a két fő vonás: *evangelium pure docet*, és az *administratio sacramentorum...* A jövőről az a bizonyosságuk őseinknek, hogy ez az egyház mindvégig megmaradt: *perpetuo mansura societas*, ami nem jelent önhittséget, hanem bizalmat Jézus ígéréteiben: *Spiritus sanctus ecclesiam ad consummationem saeculi perseverat*.

A későbbi dogmatikáinkban az *una* és a *catholica* jelzőt mindig együtt használják. Az egyház katolicitása nem mitőlünk függ, hanem Krisztustól. Tömören: *ubi Christus — ibi*

ecclesia. Így a katolicitás nem tanításainktól, tökéletes életünktől, tradícióinktól, hanem egyedül Tőle függ. Ott az egyház, ahol Krisztus jelen van. Az egyház katolicitása Jézuson nyugszik. Jézus egész világra szóló mandátuma biztosítja az egyház katolicitását. A világot térben és időben egyaránt értjük itt. Sajátos magyar specialitás, hogy a katolikus jelző rómaiakat jelent a köznyelvben.

— Mik azok az egyház lényegét kifejező alapelvek, melyek a krisztushívők egységét ma is meghatározzák?

— **B. G.:** Az egyház lényegét nem elvont eszmék vagy alapelvek határozzák meg, hanem egy élő személy: Jézus Krisztus. Hitünk szerint ő Isten egyszülött Fia, aki azért lett emberré, hogy mi az Istené lehessünk. Mindenben hasonló lett hozzánk, a bűnt kivéve, hogy helyettünk és értünk ártatlanul és teljesen odaadja magát Istennek a keresztfán. Aki hisz benne, az vele egyesülve részesül az üdvösségben. Ő az Atya dicsőségében élő Kyrios, az egyház Feje. Ez a Fő egyesíti minden hívét titokzatos Teste tagjaként az egyház egységében. Ő az egyház egységének végső, transzcendens biztosítéka.

Jézus Krisztus azonban történeti valóság, Mária gyermeke, s nem valami égből pottyant vallási mítosz. Alakja csakis az üdvösség történetének szerves összefüggésében érthető. Ennek a történetnek, amely Ábrahámmal, hitünk atyjával indul és az ószövetségi nép történetén keresztül a Messiáshoz vezet, hiteles dokumentuma a Biblia. Ő- és újszövetségi irataival ez tanúskodik az isteni kinyilatkoztatás történeti folyamatáról, s annak kulcspontjáról, Krisztusról. Keresztény ember azonban nem egy könyvben hisz, mint a mohamedán a Koránban, hanem Isten emberi személlyé vált Igéjében. Az iszlámokban a próféta tanúskodik a könyvről, a kereszténységben a könyv a Messiásról. Az írott ige hivatott arra, hogy tanúságot tegyen arról, aki személyi valóságában Isten tulajdon szava az emberhez. A Biblia ebben a dokumentációs értelemben a második összekötő kapocs a keresztények között.

Az egyház hittel fogadja Isten szavát és hitvallással válaszol rá. Az ökumenikus dialógus egyik eredménye az, hogy felismertük: nemcsak a Bibliánk közös, hanem Isten szavára válaszként közös hitvallásunk is van, a IV. században megfogalmazott nicea-konstantinápolyi hitvallás. Ezzel együttesen meg is tudjuk vallani, ha nem is valamennyi, de kétségtelenül lényeges elemeiben közös hitünket. Ez a harmadik, ami összekapcsol.

Egyéni hitünk a keresztség szentsége által lesz nyilvános egyházi hitvallássá és a krisztusi üdvösségben való részesedésünk eseményévé. Vízből és Szentlélekből újjászületve a Krisztus-test tagjai és Isten gyermekei leszünk. A keresztséget, bármely keresztény közösségben szolgáltatják is ki, ha nincs jogos kételyre ok, általában érvényesnek tartja valamennyi egyház. Ez a negyedik összekötő kapocs.

Ehhez csatlakozhatjuk mindazt, ami a keresztény élet közös gyakorlata: az imádságot, amit a Miatyánkkal maga Jézus tanított nekünk; a tízparancsot, amit Isten és az ember-társ szeretetének kettős főparancsában foglalt össze az Úr; továbbá mindazt, ami nem csak *ortodoxia*, vagyis az igaz hit megvallása, hanem *ortopraxis*, vagyis közös tanúságtétel és szolgálat, lelkipásztori tekintély és az intézményes rend apostoli hagyománya az egyházban. Azt hiszem, mindez éppen elég ahhoz, hogy az egyház alapvető egységének kérdésében egyetértünk.

— **H. K.:** Nem szívesen beszélek *alapelvekről*. A mi szóhasználatunkban a Felvilágosodás hatására és főleg az egyházjogban használták a „*hitelveink*” kifejezést. Ma ezt már nem érezzük elegendőnek. Az elv szó semmiképpen sem fejezi ki a hit megvallását. A kérdésre válaszolva ezért így fogalmazok: *egységünket közös hitünk határozza meg. Szentháromság-hitünk nemcsak Istent (de Deo), hanem a gyülekezet által megvallott hit.*

Közös a hitünk Jézus Krisztusban, Urunkban, Megváltónkban, isteni és emberi személyében és szolgálatában, reális praesentiájában. Valóságos jelenléte Igéjében, Szentségeiben, Gyülekezetében, kicsinyeiben realizálódik.

Közös a tapasztalatunk a *Szentlélek* megelevenítő (vivificatio), megszentelő (sanctificatio), új életet adó, megtérést és megmaradást munkáló tevékenységéről is.

Közös a *reménységgel teli várakozásunk* (expectatio) a holnapot és az örök életet illetően. Az útonjárók közössége (communio viatorum) közös reménységgel tekint a megérkezésre.

Közös szeretetünk *értékelése és gyakorlása* 1Kor 13 szerint vagy az 1János levél alapján. A szeretetet a jézusi tanítvány ismertetőjének tekintjük mi is (Jn 13,35).

Ugyanaz a *Szentírásunk*, amelyben a kinyilatkoztatás (kijelentés) egyik formáját látjuk és nem csupán irodalmi vagy művelődéstörténeti értéket tulajdonítunk a Bibliának. Nem a könyvet imádjuk, hanem e könyvben magát kinyilatkoztató Istent. Közben nem feledjük őseink vallomását: *Christus dominus scripturae*. A viva vox evangelii a Szentírás alapján hangzik s kell, hogy a textustól mindig eljusson a Krisztusig (ApCsel 8,35: Fülöp beszélni kezdett és az Írásnak e helyéből kiindulva hirdette neki a Krisztust).

Közös az *imádság* drága lehetősége. Ez egyfelől közös kincs — a thesaurus ecclesiae-höz tartozik, másfelől állandó gyakorlat. „Velünk együtt térdel és imádkozik az egész kereszténység” — írta Luther. A prédikáció születéshelye is az imádság, a teológia alapállása is a térdenállás.

Közös néhány *speciálisan mai kérdésre adandó válaszuk*: szociális kérdésekre, világméretű problémákra gondolok, amiket nem a XVI. század, hanem a XX. század vet fel és az egész egyház kihívásának tekintünk, nem csupán egy-egy felekezet feladatának.

— *Milyen fordulatot hozott az Egyházak Ökumenikus Tanácsa (EÖT) megalakulása és a II. Vatikánum az ökumenizmus terén?*

— **B. G.:** Az Egyházak Ökumenikus Tanácsának megalakulása 1948-ban, Amsterdam-ban, a nem katolikus egyházak ökumenikus kapcsolatainak kialakítása mellett a római katolikus egyház ökumenikus magatartása terén is döntő fordulatot hozott. E fordulat következménye volt, hogy az EÖT és a római egyház kapcsolata is létre jöhetett.

A római egyházban a fordulat első jele az *Ecclesia Catholica* kezdetű szentszéki konstitúció megjelenése volt. A konstitúciót az akkor hittani ügyekkel foglalkozó római hivatal, a Szent Officium adta ki XII. Piusz pápa jóváhagyásával, másfél évvel az EÖT megalakulása után. (*Acta Apostolicae Sedis* 42 /1950/ 142-147). Ez a dokumentum a közös imádkozás engedélyezése mellett először hatalmazza fel a püspököket, hogy engedélyezzék teológusaiknak az egyenlő félként (*par cum pari*) való részvételt az ökumenikus dialógusban. Ezt mindaddig tiltotta a Szentszék, mert attól tartottak, hogy az ökumenikus kapcsolatok gyengítik a katolikusok hitbéli meggyőződését és vallási közömbösségre vezetnek. XII. Piuszt az indította a „Pál-fordulatra”, hogy Amszterdamban kijelentették: az EÖT a hagyományos Krisztus-hit alapján óhajtja munkálni az egység ügyét. Mindezen logikus következménye az volt, hogy XXIII. János pápa, a Vatikáni zsinat előestéjén, 1960-ban megalakította a Keresztény Egység szentszéki Titkárságát. Ez a Titkárság dolgozta ki a zsinat által 1964-ben kiadott ökumenikus határozatot (*Unitatis redintegratio*). A határozat nyíltan elismeri, hogy a keresztény egység helyreállítására irányuló mozgalom „a Szentlélek kegyelmének ihletése nyomán” jött létre, és megfogalmazza a mozgalomban való részvétel katolikus elveit.

A Szentszék magatartásának ezzel a fordulatával nyilvánvalóan az EÖT-hez fűződő kapcsolata is gyökeresen megváltozott. Katolikus megfigyelőket már a New Delhiben (1961) tartott közgyűlésre is meghívtak, s attól kezdve minden jelentősebb ökumenikus konferencián részt vettek a római egyház képviselői. A rendszeres együttműködés azonban csak akkor kezdődött, amikor az EÖT Uppsalában (1968) tartott negyedik közgyűlésén a pápa által kijelölt kilenc katolikus teológust megválasztották a hittani bizottság (*Faith and Order*) tagjává. A római katolikus egyház nem lett ugyan az EÖT tagja, mert méretei és szervezete nem illett az Ökumenikus Tanács szervezetébe, de az uppsalai közgyűlés óta, ahol a főtitkár ünnepélyesen felolvasta VI. Pál pápa levelét, a római egy-

ház részvétele az ökumenikus dialógusban és az EÖT minden bizottságában biztosítva volt. Ezzel az ökumenikus mozgalmi valóban egyetemessé vált.

— **H. K.:** Az *Egyházak Világtanácsa* megalakulása (Amszterdam, 1948) és a *II. Vatikáni zsinat* (1962-65) két igazán jelentős egyháztörténelmi időpont az ökumenikus mozgalom történetében. Ökumenikus vonatkozásban csak ez utóbbi alkalmával érkeztünk a „testvérháborús állapotból” az ökumenikus béke helyzetébe. — Noha 1975 (EVT Nairobi Világgyűlés) óta világosan kifejezte Róma, hogy ebben a formában nem léphet be a világkereszténység e nagy családjába, de elzárkózni sem akar a bilaterális és multilaterális dialógusoktól, valamint a látható együttműködéstől lokális szinten.

Az EVT világgyűlései azóta is medret szabtak az ökumenikus mozgalom áradó hömpölygésének, és összefoglaló keretet biztosítottak, a *Vaticanum Secundum* pedig olyan alappá vált, ami rögzítette az ökumenizmus szükségszerűségét (*necessitas*) és visszafordíthatatlan jellegét (*irreversibilitas*). Ebben a vonatkozásban is igen jelentősnek tartom az 1991 november 28-tól december 14-ig tartott *Püspöki Szinódust*, amely érzékeltette, hogy az ökumenizmus kérdését sem megkerülni nem lehet, sem fölötte átsiklani nem szabad. Gondolkodásuktól, véleményüktől függetlenül kötelezi a püspököket világszer- te — így hazánkban is! — az ökumenizmus gyakorlására. A földrészek evangelizálása s köztük Európa újra-evangelizálása elképzelhetetlen a keresztény felekezetek együttműködése nélkül! A XXIII. János pápa által összehívott zsinat legalizálta, sőt ajánlotta az ökumenikus törekvéseket. A zsinat kényszerít ma is egy ökumenikus stratégia kidolgozására. E fő vonása mellett elenyésző néhány gyöngesége (például értékeli ugyan a protestantizmust: bibliaismeretét, életszentségét, imádságát, — ugyanakkor egybemossa nem-keresztény vallásokkal bizonyos értelemben).

— *Hogyan állnak ma az egyház egységét elmélyíteni kívánó törekvések a katolikus-protestáns egyházak életében?*

— **B. G.:** Egyházi körökben ma sok szó esik arról, hogy a zsinat után nekilendült ökumenikus mozgalom az utóbbi években nem kis mértékben lelassult. A magam részéről ennek okát nem az ügy iránt tanúsított érdektelenségben látom. A magunk portáján seperve, inkább úgy vélem, hogy szekularizált világunk szellemi zűrzavarában a sokszor meggondolatlan újításokkal szemben a Szentszék arra törekszik, hogy megőrizze az egyház hagyományos tanítását és fegyelmét. Az ökumenikus mozgalomban bizonyos lazító irányzatot vélnek felfedezni. A korunk lelki nyugtalanságára jellemző szektás mozgalmaknak és az ezzel járó bomlási jelenségeknek is az egyházi intézmények erősítésével igyekeznek gátat vetni. Reakciós jellegű túlzások nyilván itt sem kerülhetők el. Hasonló jelenségek különben más történelmi múltú egyház életében is jelentkeznek.

Am tévedés volna mindebből arra következtetni, hogy az ökumenikus dialógus és vele maga a mozgalom elakadt. Lelassulása talán éppen arra szolgál, hogy közös hitünk vitatott kérdéseit bibliai és történelmi távlatokban elmélyültebben tanulmányozzuk. Különben elég elolvasni a különböző hitvallású egyházak kritikai hozzászólását az EÖT hittani bizottságának limai dokumentumához (1982), hogy meggyőződjünk az Eucharisztia- ról és a papi szolgálatról folyó dialógus gondos szakszerűségéről. Ha pedig belepillantunk a *Growth in Agreement* (Növekedés az egyetértésben) című gyűjteményes kötetbe, magunk is meggyőződhetünk, milyen élénk párbeszéd folyik az egyházak közt. Maga a római egyház az ortodox egyházon kívül több más hitvallású egyházzal: anglikánokkal, evangélikusokkal, reformátusokkal, metodistákkal, pünkösdistákkal folytat hivatalos párbeszédet.

Ami pedig a teológiai dialógusnál nem kevésbé fontos baráti találkozókat, bibliai elmélkedéseket és közös imádságot illeti, elég arra hivatkoznom, amit újkor Budapest népe megtapasztalhatott: a taizéi fiatalok találkozóját. Az ökumenikus mozgalom közös tanúságtételre hív a szekularizált világban, s ezért minden egyháznak vállalnia kell a felelősséget.

— **H. K.:** *Roszzal állunk vagy másként: nem igazán jól.* Jobban állunk ugyan, mint ötven évvel ezelőtt, de sokkal rosszabbul, mint közös Urunk akarja, s mint a század ökumenikus törekvései lehetővé tennék. Az *állunk* szó is hangsúlyos. Sokszor egy helyben topogunk. Csak önmagunkra figyelünk, saját bajainkkal törődünk, sebeinket nyalogatjuk s megfélekedzünk a másiról, akiben pedig segítőtőre lelhetnénk, vagy akit nekünk is lehetne segíteni.

A „*válsághelyzet*” ugyan túlságosan erős kifejezés, sarkított, de érzékelteti a jogos félelmet, hogy beteg, erőtlén, fáradt sok tekintetben az ökumenizmus ma. A gyakran tapasztalt közöny, lassúság, langyosság miatt indokolt lehet ilyen élesen is fogalmazni. *II. János Pál pápa Magyarországon tett látogatását* igazán nem használtuk ki az utómunka terén. Beszédei, magatartása, népszerűsége nagyobb lépésekre is sarkallhatott volna.

Néha félelmetes az *információ-hiány*, protestáns körökben például alig figyeltek fel az elmúlt évvégi római Püspöki Szinódusra, pedig hangvételében és feladat-megjelöléseiben igazi gazdagodást jelenthetne nem csupán a római egyház számára. A protestáns egyházak Magyarországon minden vonatkozásban saját soraikat rendezgetik — ez érvényes mind a klasszikus, mind a neoprotestáns egyházakra, sőt a protestáns jellegű independens gyülekezetekre is. A római egyház is személyi és tulajdoni kérdésekkel úgy meg van terhelve, hogy kevesebb erőt és időt tud szentelni a nála ugyan kisebb, de nem jelentéktelen magyar protestantizmusra, mint amennyit szükséges lenne. Tudom, nemcsak Magyarországon jelentkeznek hasonló kérdések, s például Németországban sem problémamentes az ökumenizmus vagy a szomszédos országokat is említhetném, mégis nekem elsősorban *saját kihasználatlan lehetőségünk* fáj. Ebben az interjúban nem térhetek ki Róma és az Orthodoxia feszültségére, ami Közép-Kelet-Európában különösen is veszélyesnek látszik. Szívesen olvasnék többet erről magyar, római, ortodox és unitus hivatalos megnyilatkozást.

— *Hogyan látja a Péter-szolgálatot, ill. a Péter-szolgálat utódlásának jelentőségét?*

— **B. G.:** A római pápa Péter-szolgálatát az egyház apostoli mivoltával szoros összefüggésben lehet csak megérteni. Ez az apostoliság az egyház negyedik ismertetőjegye: a nicea-konstantinápolyi hitvallással valamennyi történeti múltú egyház hitet tesz róla.

Nos, ez az apostoliság a papi szolgálatról szóló limai dokumentum 34. pontja szerint azt jelenti, hogy az egyház a Tizenkettőnek, Jézus választott apostolainak, az ő igehirdetésüknek folyamatos hagyományában (*paradosis*) él. Ez a hagyomány azért apostoli, mert az ő tanúságuk, az ő Krisztus-eseményről szóló igehirdetésük a gyökere keresztény hitünknek. Az újszövetségi Szentírás is ezt a tanúságot foglalja írásba. A hagyomány sajátos elemei: a folyamatos tanúságtétel az apostoli hitről, s ezzel az evangélium hűségese hirdetése, ami korszerű értelmezését is megköveteli, a szentségek, főleg a keresztség és az Eucharisztia ünneplése, a felelős egyházi szolgálat folyamatos továbbadása, valamint testvéri közösség az imádságban és szeretetben, örömben és szennvedésben, a szegények és a betegek szolgálata, végül az egység őrzése a helyi és egyetemes egyházi közösségekben. Tehát mindaz, amit az *ortodoxia* és az *ortopraxis* kifejez.

Az apostoli hagyomány megőrzése az egyház történeti életében nyilvánvalóan csakis a Szentlélek erejével történhet. Ez az isteni erő tette képessé erre az egyházat a múltban és ez teszi képessé rá a jelenben is. Az egyházban azonban, az Ige megtestesülésének tényét követve, a Szentlélek láthatatlan működésének látható, intézményes, szakramentális jelei vannak, s ezek a jelek éppen a Szentlélek működése által lesznek hatékonyak. Ilyen hatékony jele az apostoli hagyomány folyamatosságának az apostoli utódlás. Ez a II. Vatikáni zsinat tanítása szerint azt jelenti, hogy az apostolok kollégiumának feladatait az apostolok által kijelölt egyházi vezetők, a püspökök fokozatosan kialakuló kollégiuma vette át. Ezek közt az első hely Szent Péter és Pál egyházának püspökét, a római pápát illeti meg: az ő egyháza „előljáró a szeretet közösségében” (Antiochiai Szent Ignác püspök és vértanú a II. század elején). Katolikus meggyőződés, hogy a római egyház

hivatott arra, hogy a krisztusi szeretet egyetemes közösségébe egyesítse a többi közvetlenül vagy közvetve apostoli eredetű egyházat.

— **H. K.:** *Nem érzem kulcskérdésnek a Péter szolgálat és a Péter-szolgálat utódlásának kérdését, bármilyen fontosnak is tartom, jelentősnek tekintem és jól tudom, mennyi vitára adott már alkalmat. Ezért nem tartom időszerűnek, hogy a magyar ökumenében, amikor még beszélgetéseinket in sacris el sem kezdtük, éppen ez kerüljön elő első megvitatandó kérdésként, Az ugyanazon Krisztus főségében hívőknek ebben a kérdésben lehet külön véleményük felfogásom szerint. Ezért nem tartom szerencsésnek, hogy az általam nagyra-becsült, ökumenikusan nyitott és tekintélyes Békés Gellért professzor úr a protestáns Ökumenikus Tanulmányi Központ kiadványára (a pápalátogatással kapcsolatban) felvette ezt a kérdést a Katolikus Szemle a „Pápa szól hozzánk” című publikációjában. A szerző elismeri ugyan, hogy a könyvecskét ökumenikus szellemben és hangvétellel írtuk, kritikánkban tárgyilagosságra törekedtünk, mégis érzékelteti, hogy a pápa sajátos helyzetével, elsőbbségigényével kapcsolatban mi protestánsok csak történetkritikai módszert alkalmaztunk, így pedig nem lehet eljutni a helyes egyházi tanításra. Anélkül, hogy itt részletekbe bocsátkoznék, megállapítom, nem érett még meg a magyar ökumenikus helyzet, hogy ehhez a kérdéshez érdemileg hozzányúljunk, én magam más prioritásokat látok, amikben egyet tudunk érteni (Isd. 3. kérdésre adott válaszaimat).*

A Pastor Pastorum képlet számunkra könnyebben elfogadható, mint a vatikáni állami tiszti (1929 előtt és után). A helytartó titulus bennünk rontja a praesentia realis tanítást, ha ugyanis Krisztus jelen van, minek a helyettes? Az utódlás kifejezésben nemcsak a continuitást, hanem az uralkodást is érzékeljük. Számunkra a hatalom kérdése az egyházban már eldőlt: Őve az ország, a hatalom és a dicsőség. A doxológia csak egyetlen irányban mondható. Ismerem, különböző értékelések történtek az evangélikus egyházon belül is a XVI. századtól a mai napig a pápa primátusát illetően, s tudom, mennyiben különbözik az amerikai római-evangélikus dialógus felfogása a genfi vagy németországi pápalátogatás visszhangjától. Magam részéről testvéregyháznak tekintem a római egyházat a pápaságról vallott más tanítása ellenére is. *Abban reménykedem, hogy ez a kérdés semmiképpen nem választhat el minket egymástól.*

— *Isten írott szavának, a Bibliának egységformáló az értéke és jelentősége...*

— **B. G.:** Ige és szentség (*sacramentum*) — ez két alkotóeleme az egyház életének. Mindkettőnek hiteles írott dokumentuma a Biblia. Az ószövetségi iratok lényegileg az Isten személyes megnyilatkozásáról, országának, az üdvözítő Isten-uralomnak eljöveteleéről és a Messiás küldetéséről beszélnek. Az újszövetségi iratok viszont arról tanúskodnak, hogy ez az uralom a Krisztus-eseménnyel gyökerében már megvalósult, és a Szentlélek kiárasztásával folyamatosan valósulóban van az egyházban és az egyház által a világban, amíg végleg be nem teljesül. A Biblia tehát az isteni üdvösség történeti megvalósulásának dokumentuma, s ezzel a krisztusi hit és erkölcsi tanítás teljes foglalata. Ez határozza meg jelentőségét az egyház életében és ezért alapvető jelentősége az egyház kialakításában.

Ám a Biblia nem merő dokumentuma múlt eseményeknek vagy prófétai meghirdetésre eljövendő beteljesedésnek. Ennél sokkal több. A Biblia Isten élő Igéjét őrzi: általa jelenvalóvá válik a múlt, és elővételeződik a jövő. Amit Isten a múltban tett üdvösségünkért, az a bibliai ige által itt és most üdvösségünkre válik: a bűnös ember általa találkozik irgalmas Istenével, és ha hittel fogadja, általa nyeri el Isten bűnbocsátó kegyelmét, s ezzel már a jelenben kegyelmi zálogát kapja az üdvösség mennyei beteljesedésének. Szent Ágoston paradox kifejezésével ez az ige *signum audibile*, hallható és hatékony sakramentális jele üdvösségünknek. Ez a hallható jel azonban lényegében összefügg az ige sakramentális formájával, ami *verbum visibile*, vagyis maga a sakramentumban láthatóvá váló ige. Így a bibliai ige és Biblia által tanúsított sakramentumok, főleg a keresztség és az Eucharisztia, kölcsönösen kiegészítve egymást, itt és most közvetítik Isten élő

szavát és vele az üdvözítő krisztusi kegyelmet. A kettő, ige és szakramentum, együttesen teremti meg az egyházi közösséget helyi és egyetemes vonatkozásban egyaránt. E kettővel szolgálja az egyház egységét a Biblia.

— **H. K.:** Már a 3. pontban is előkerült e kérdés egy része, mégis szívesen válaszolok itt is, kiegészítve a mondottakat.

A *Szentírás egységét formáló erejét szinte naponta tapasztalom*. Nem is a II. Vatikáni zsinattól datálom ezt a jelenséget, hanem az utolsó Piusz pápától. Bibliikummal foglalkozó teológusok, exegéták általában jobban megértik egymást, mint jogászok vagy történészek. Nem véletlenül. Gyülekezeti szinten: bibliaolvasó római katolikusok és evangélikusok szintén közelebb kerülhetnek egymáshoz, mint a Szentírást nem ismerők. Egyes bibliafordítások mindkét oldalon gazdagodást jelenthetnek. A hatalmas igény, az imponáló számbeli adatok — Békés-Dalos fordítás 200.000 példányban fogyott el — jelzik a kérdés jogosságát.

Túl vagyunk a tradíció *vagy* Szentírás, a XVI. századtól oly gyakran előkerülő problematikáján. Mi már jobban becsüljük a szájhagyomány szerepét az Újszövetség keletkezésében, mint őseink és római testvéreim a Szentírás tekintélyét, mint előző nemzedékekben. Gyülekezetekben, főleg ifjúságban az első szerelem tüzeit vélem felfedezni és ezt irigylésre méltónak tartom.

A görög-héber eredeti szöveg tanulmányozását és fordítási alapként kezelését jelentősnek érzem, ugyanakkor *nem tartom fölöslegesnek a Vulgata verziót ma sem*. Egy inkább latinos, mint görögös műveltségű országban, mint Magyarország, gyakran prédikációra készüléskor segítséget adhat a Vulgata a protestáns lelkészeknek is. (Például a Bp. Deák-téri gyülekezetben több jogász és orvos számára egy-egy kifejezés latinra utalással érhetőbb volt, mint a görögre hivatkozás.) Közös veszélyt is látok a mindkét oldalon jelentkező fundamentalizmusban. A verbalis inspiratio tanítása is kísért. Itt talán az segít, hogy vallhatjuk: „a Szentírás az egyház könyve, de az egyház is az Szentírás kritikája alatt áll és nem fordítva.” Közös elérendő célnak tekintem az *Újszövetség közös fordítását* még ebben az évszázadban.

— *Mit tegyünk itt és ma, elsősorban hazai vonatkozásban a keresztények egységének elmélyítéséért?*

— **B. G.:** Helyes a kifejezés: az ökumenikus mozgalomban a keresztények közti egység elmélyítéséről és nem megteremtéséről van szó. Az egyház ugyanis lényegében nem emberi mű, hanem isteni ajándék. Egységét nem mi hozzuk létre, — azt maga Krisztus, az ő egyszer s mindenkorra végbevitt műve teremtette meg. Az egyház egy, mert az üdvösség krisztusi hite és egy a keresztségi részvétel ebben az üdvösségben. Egy Lélek élte és egyesíti egy „testben” Krisztussal, a Fővel, a mennyei Atya dicsőségére (Ef 4,4-6). Ökumenikus törekvéseinknek nélkülözhetetlen feltétele az őszinte meggyőződés az egyháznak erről az alapvető egységéről. A mi feladatunk az, hogy ezt az ajándékba kapott egységet elmélyítsük.

Am éppen ez az emberi feladat ró ránk súlyos felelősséget. Szekularizált világunkban valamennyi megkeresztelt arra hivatott, hogy tanúságot tegyen az üdvösség evangéliumának igazáról. Ezt csak úgy tudjuk hitelesen és hihetően megtenni, ha közösen teszünk, s közösen is csak akkor, ha egyre jobban tudatosítjuk magunkban azt, ami közös krisztusi értékünk. Továbbá e tudatosítás mértékében egyre bölcsőbb megértéssel és türelemmel tekintjük azt, amiben történeti körülmények folytán különbözünk egymástól, nyilván azért, hogy folyamatosan csökkentsük ezeket a különbségeket. Mindez nem lehetséges anélkül, hogy az egyházak közt immár fél évszázada folyó dialógus nyomán hazánkban is rendszeres egyházközi párbeszédet alakítsunk ki.

A beszélőtárs iránt érzett megbecsülés azonban megköveteli, hogy először is a magunk portáján seperjünk. Őszinte párbeszéd önkritika nélkül lehetetlen. Krisztus igazát keressük, nem a magunkét. Igehirdetésünket, istentiszteleti formáinkat, vallási irodal-

munkát, egyházi szervezeteinket, lelkipásztori módszereinket alapos kritikának kell alávetnünk. Az evangélium nemcsak egyéni, hanem közösségi megtérésünket is elvárja. *Ecclesia semper reformanda.*

Mindez azonban „írott malaszt” marad, ha lélekben nem találkozunk. Hitünket közösen kell megélnünk: hozzá kell szoknunk, hogy testvéri közösségben imádkozunk. Közösen kell olvasnunk a Bibliát és közösen kell elmélkednünk, beszélgetnünk az olvasottakról. Válaszunk is közös legyen Isten szavára: a hívő magasztalás, a könyörgés és hála. Ez a „lelki” ökumenizmus őrizhet meg attól, hogy közösségeinkben az egységre irányuló törekvést a szekták meg ne bontsák.

Végülis közösen kell cselekednünk. Nyilván nem maradhatnak el a szeretet egyéni megnyilvánulásai, ami keresztény embernek belső igénye. De kölcsönösen segíteni egymáson a szegényebb egyházközösségek támogatásával, és közösen segíteni azokon, akik bármi okból a társadalom peremére sodródtak, olyan Krisztussal gyakorolt jótett (lásd Mt 25,40: „velem tettétek!”), ami minket magunkat is összefűz a szeretet kötelékével. Ez ma hazánkban a világnézeti és gazdasági körülmények közt különösen is sürgető feladat, mert egyfelől tanúságtétel az evangéliumról, másfelől hasznos szolgálat, amire társadalmunknak égetően szüksége van.

Ökumenikus munkánk alapelvét Szent Ágoston szavaival így fogalmazta meg a zsinati dekrétum: „A szükséges dolgokban egység, a vitathatókban szabadság, de mindenben szeretet.”

— H. K.: Megosztottságban, gyakran békétlenségben, belső erőtlenségben élő felekezeteinknek egyaránt *vannak lehetőségei és korlátai* a keresztény egység elmélyítésében. Lehetőségünk van megtartani azt, ami jó, már eddig is kialakult, például az imahét közös alkalmait. Ezek az utóbbi három évben egyre gazdagodtak. A közös liturgikus szövegek elfogadtatása megtörtént. A Miatyánk, Credo már a rádióban, TV-ben is azonos szöveggel hangzik és természetessé vált egymás hívása az igeliturgiára.

Semmi akadálya nincs egy állandó közös bizottság felállításának, az in sacris dialógus megkezdésének bilaterális vagy multilaterális keretek között. *Miért nem kezdjük el?* A bilaterális formát előnyben részesítem, mert a multilaterális vagy transzkonfesszionális keretekben Róma — magától értődően — elbizonytalanodik a partner identitását illetően.

Olyan *teológiai minimumot* kellene összeállítani, ami mindkét fél számára elfogadható közös alapként, és így kiderülne, mennyivel több köt össze, mint amennyi elválaszt. A közös gyökereket kellene felkutatni és kifejezésre juttatni még a népi kegyességet illetően is, hogy az egész „populus Dei” érintve tudhassa magát itt Magyarországon is a testvériség kérdésében.

Ha a fő kérdésekben megértjük egymást (egyház, evangélium, szentségek, hit, szeretet, reménység), *úgy már részletkérdések, sőt ún. „váltakozó” is előkerülhetnek*, de egy megalapozottan békés légkörben (nem a minden mindegy irénizmusával, hanem a kiengesztelt különbségek modellje szerint). Akár tanbeli kérdések: mint mariológia, szentek szerepe az egyháztörténetben stb. is előjöhethetnek, akár jogi problémák is: mint a vegyes házasság, prozelitizmus stb. ügye.

A döntő ebben a vonatkozásban az, hogy *ne mi vállalkozunk az egység megteremtésére, hanem inkább a Krisztusban adatott egység mélységének felfedezésére törekedünk*. Így tudjuk megismerni, elismerni és elfogadni egymást. Közben korlátainkkal is reálisan számolunk, személyek hiányával, időzavarral, múltbeli, még mindig meglévő előítéletekkel, energiahiánnyal stb. küszködünk.

— *Hogyan értékeli az „ökumenikus paradoxont”, azaz a keresztények de facto meglévő egységét Krisztusban és a közös egység hiányát Krisztus egyetlen egyházában?*

— B. G.: Az „ökumenikus paradoxonról” fentebb már esett szó. Arról is beszéltünk, hogy mik azok a lényegbeli elemek, amelyek ma is tanúsítják, hogy az egyházak gyöke-

rükben összetartoznak. Amit itt befejezősül ki szeretnék emelni, az egy módszertani elv, amit az EÖT hittani bizottsága már 1952-ben, lundi konferenciáján felismert. A bizottság még azon a konferencián is az ún. komparatív, összehasonlító módszert követte, vagyis a különböző hitvallású egyházak tanítását összevetve, azt igyekezett tisztázni, hogy mi az, amiben egyetértenek, s mi az, amiben különböznek egymástól. Am Lundban kénytelenek voltak megállapítani, hogy ez a módszer zsákutcába torkolt, mert az összehasonlító „vízszintes” módszere nem vitte előbbre az egymáshoz közeledés ökumenikus ügyét. A konferencia egy új, ún. konvergens módszer bevezetését sürgette, amely „merőleges” irányban Krisztusra irányítja a teológusok figyelmét és hozzá, az Ő szándékához méri az egyházak tanítását. Világosan ki is mondták az új ökumenikus módszertani elvet: „Ha igyekszünk közelebb jutni Krisztushoz, egymáshoz is közelebb jutunk.”

Az „ökumenikus paradoxon” feszültségét csak úgy oldhatjuk fel, ha nyílt szellemű teológiai dialógusunkkal és a testvéri összetartozás lelki eszközeivel arra törekszünk, hogy a Krisztusban fennálló egységünket egyházközi életünkben is valóra váltsuk.

— **H. K.:** Az ökumenikus paradoxon értékelésében szubjektív leszek. Fáj, nagyon fáj szétszakadozottságunk. Akinek ez nem fáj, emiatt nem kínlódik, azt csak elméletileg érdekli az ökumené. Az, hogy igeliturgia után legálisan nem vehetek részt intercommunióban, nekem őszinte szomorúságot jelent, hiszen én is vallom a Krisztus jelenlétét, az Ő barátait testvéreimnek tekintem, fehér és zöld asztalnál együtt ülhetek velük, hitünk nagy titkát mégsem tudjuk együtt ünnepelni, nem részesedhetünk együtt a drága ajándékban. Ez bizony nem természetes!

Becsületesen és józanul kell a paradoxont tudomásul venni, *együtt kell élni vele*. Valom, hogy nem kell feladnunk identitásunkat ahhoz, hogy Krisztus azonos egyházához tartozhassunk. Előttem nem lebeg látható szervezeti egység, abszorpció modell vagy valamifajta unió, de a testvéregyház státuszt nem tartom elérhetetlennek. Az ökumenikus paradoxont talán lehet átfomálni komplementáris látással. Így az ökumené mai helyzete egy érmének két oldala lesz: a de facto meglévő egység egyfelől, és a közösség hiánya másfelől. Valamiként a simul iustus, simul peccator analógiája befolyásolja gondolataimat.

Nem mondhatunk le arról, hogy horizontunk egyre táguljon: ökumenikus törekvésünk nem maradhat provinciális keretben, de regionális vagy kontinentális keretben sem rekedhet meg. Szükséges, hogy globális méretekben gondolkozzunk Krisztus univerzális egyházáról, és ezt szem előtt tartva éljünk a számunkra adott legkisebb körben is. Térben az univerzum, időben az örökkévalóság az ökumenizmushoz egyedül méltó perspektíva.

Z. Á.

A Szentírás az egyházközi dialógusban rendkívül jelentős eszköz a mindenható Isten kezében annak az egységnek elérésére, amelyet a Megváltó kínál minden embernek.

UR 21.

K Ö R K É P

Nemeskürty István

AZ ÖKUMENÉ ÉS AZ „IGE” JELENTŐSÉGE

A keresztény egység Magyarországon, történelmünkéből következően, a XVI. század óta a hétköznapok mindennapi gondja. Jóval azelőtt, hogy 1964 novemberében a II. Vatikáni zsinaton kibocsátásra került az *Unitatis redintegratio*, minden keresztény magyar találkozott az ökumenizmus szellemének hiányából fakadó problémákkal. A józan ész és a Szentlélek sugalmazása ugyan sokszor, sok mindenkit átsegített a lélek szakadékain, a felekezeti elfogultság mégis a kelleténél több kárt okozott. A protestantizmus, ezen belül a kálvinizmus különösen, nálunk nemzeti kérdéssé is vált. A katolikus vallást erőszakkal támogató Habsburg uralkodóházzal szemben az üldözött református felekezet hívei büszkén hirdették magukról, hogy ők a nemzeti öntudatunk letéteményesei. (Ézért is volt II. János Pál pápa jelentős tette az, hogy megkoszorúzta a gályarabságra hurcolt református lelkészek emlékoszlopát Debrecenben.)

A magyar protestantizmus az egységes magyar állam megsemmisülésének évtizedeiben terjedt el. Mivel elterjedése egybeesett a török hódítással, illetve: éppen ezért, ennek folytán, a közvélemény Isten büntetésének tekintette a törököt és büntudatában úgy érezte, hogy egy külsőségesnek látszó, érthetetlen ceremóniáktól megfosztott, megújított vallásgyakorlat révén, bensőségesebben és anyanyelven átélte hit segítségével elnyerheti Isten bocsánatát. A magyar nyelv nagyrészt a reformáció lelkészeinek buzgalmából vált a hit és a kultúra hordozójává. A nemzeti nyelvű magyar irodalom és könyvnyomtatás terjesztői csaknem fél évszázadon át túlnyomóan a reformáció hívei voltak.

Mivel azonban a XVI. század keresztény magyarjai súlyos trauma áldozataivá váltak (török hódítás, az ország három részre szakadása) és mivel, éppen ezért, a reformáció egyszerűsége a kortársak többségének szemében nemzeti ügyggyé vált: a lelkészek legjava túltette magát az elhatároló felekezeti szabályokon. Alkalmazkodtak az ősi vallásos hagyományokhoz, egyedüli célként ismerve el az, hogy meg kell tartani a nemzetet a keresztény hitben. S hogy ez mennyire sikerült, arra példa, hogy Magyarország az egyetlen törökhódította ország, melyet az iszlám szelleme még csak meg sem érintett — a magyar lakosság nem vált mohamedánná. (Ez részben a más földrajzi körülmények közötti görögségre is érvényes.)

Bornemissza Péter evangélikus szuperintendens 1566-ban az egyik legszebb Mária-dicsőítést írta és adta közre:

*Reátekint jobbfelől anyjára
Krisztus Úrunk az Szűz Máriára:
Idvözlöm én jó anyám lelkeket
Idvözlöm én testedet, méhedet
Membódogult te emberségedet
Nagy hitedet, cselekedetedet.*

*Virágzó méhedben viselél
Ez világra engemet te szülél
Az te áldott tejeden éltettél
Emberkorra engem felnevelél.*

(Az ítéletről)

Pázmány Péter viszont Balassi Bálint: „Végtelen irgalmú, ó te nagyhatalmú Isten” kezdű, ötvenedik zsoltár átdolgozását vette fel imakönyvébe (1606).

Köztudomású, hogy az első nyomtatott, teljes katolikus bibliafordítás Pázmány Péter és a református Bethlen Gábor erdélyi fejedelem közös támogatásával jelent meg 1626-ban; a jezsuita Káldi György munkája.

Mind Pázmány, mind Bornemissza hangoztatta, hogy ahol nincs pap, ott bármely keresztény hívő egybegyűjtheti a híveket, felolvashat nekik, s együtt imádkozhatnak, énekelhetnek.

„Krisztus előtt semmi szőmélyválogatás nincsen, akár zsidó, akár török, akár szegény, akár úr, akár nemes és paraszt könyörögjön őneki (imádkozzék hozzá).” Bornemissza: *Prédikációk* (1574). „Noha a görögök, örmények, rácok, muszákák, oroszok, oláhok és Európának fő tartományi tévelygésekbe keveredtek, de nagyrésze megtartották, ami szükséges a keresztséghez... Így valakik ezek között a keresztség után meghalnak, mind üdvözülnek.” *Prédikációk*, 1636.

A ma ökumenikusnak nevezett, akkor *irénikus* felfogás tehát, történelmi okokból, csírájában már a XVI. századtól kezdve kimutatható.

Szükségtelen tovább sorolni a történelmi párhuzamokat; témánk vonatkozásában most csupán arra szükséges rámutatni, hogy a nemzeti-históriai sajátosságok figyelembe vétele nélkül Magyarországon lehetetlen igazi ökumenizmusról beszélni. Hiszen ezek a magánéletet is át- meg átszövik, a vegyesházasságoktól a temetésekig és nemzeti ünnepeink vallásos vonatkozásáig. A katolikus-református házasság súlyos magánéleti problémáiról tanulságosan ír Zilahy Lajos: *Ami a romok alatt s ami a romok felett van* (A Híd 1942. 28. sz.) című röpiratában. Feltűnő, hogy a szorosán vett teológiai nézeteltéréseknél gyakran súlyosabban esik a mérleg serpenyőjébe a nemzeti vonatkozás. Említettük, hogy a nemzeti nyelv sokat köszönhet a reformációnak. A nyelv: a gondolat, az „ige” (mely kezdettől fogva van, János ev. 1.) hordozója és kifejezésre juttatója. Mint ilyen, rendkívüli szerepet játszik a hívek életében. Éppen ezért sajnálatos, hogy a korszerűség és az ökumenizmus jelszavával évezredes magyar szövegeket hajigálunk ki tudatunkból. Tévedés arra hivatkozni, mintha a Miatyánk ősi magyar szövegéhez csupán megszokásból ragaszkodnának az öregek —, a fiatalok hamar hozzászoknak az újhoz. De milyen újhoz? És meddig új az új, mikor következik még korszerűbb legújabb? Szabad-e nyelvi divatokhoz szabni imák szövegét? Vajon nem azért kedvesebb-e a mai olvasók előtt Károlyi Gáspár napjainkban agyonidézett szövege, mert régi, tehát időtlennek tűnik? A Jordánszky-Kódex szövege, vagy Pesti Gáboré ugyan annál is szebb, de mivel ezek nem kerültek széles olvasóközönség elé, a katolikus hívek közül csak a tudósok ismerik értéküket. Komolyan hiszi-e bárki, hogy egy modernizált Miatyánkot mélyebb átéléssel imádkozik a hívő?

Kétségtelen, hogy az Angyali Üdvözlés ősi magyar szövegváltozata filológiailag pontatlan, ámde mégis milyen hódolatról tanuskodik a Boldogasszony iránt! „Angelus Domini nuntiat Mariae et concept de Spiritu Sancto.” Magyarul: „Az Úr angyala köszöntötte Máriát, (aki) megfogant a Szentlélektől.” — Ezzel szemben évszázadok óta mi magyarok így imádkozunk: „Az Úr angyala köszönté a boldogságos Szűz Máriát és ez méhbe fogadá Szentlélektől Szent Fiát.”

Szabad-e ezt a *költészetet* száműzni? — Most a Miatyánk... szövegével okoskodnak a nyelv-inkvizitorok, feledve, hogy a nyelv éppen ősi jellegénél fogva is hat, mert önmagában bizonyító erőnek érezzük. Eleink is így mondták. Szent Jeromos se merte latinra fordítani az Újszövetség meggyökeresedett héber és görög szavait, mert azok már szakrálissá váltak; Krisztus; evangélium; apostol; farizeus; lévita...

Figyelemre méltó, megfontolandó, hogy szavak, szövegváltozatok gyakori cseréje szinte sugallja, hogy a szent szövegek igazsága időleges, múlandó, mert értelmezés, „újrafordítás” kérdése csupán. Ne feledjük, hogy a magyarországi reformáció kezdetén a reformáció hívei öltre mentek egymással egy-egy bibliai részlet fordítása, értelmezése, *hittele* kérdésében. A kinyilatkoztatás, a hit forrása a kellenél jobban maga a szó lett.

Nézetem szerint ez is tanulság, hogy az istentiszteleti szövegek minél alkalmazkodóbb egymáshoz igazítása nem lehet kizárólagos ökumenikus cél, de még eszköz se nagyon. Mint hívő katolikus, némi rezignációval tapasztalom, hogy egyházunk a mise ritusa és szövege tekintetében sokkal inkább közeledett a protestáns gyakorlathoz, mint az mihozzánk. A zsinat óta, melyet nemcsak mint katolikus veszek engedelmesen tudomásul, hanem őszintén, örömmel üdvözöltem is, az ökumenizmus kimerülni látszik istentiszteleti jellegű, kölcsönös udvariaskodásban. A misének vannak részei, melyek rövid huszonöt év leforgása alatt annyiszor változtak, hogy már számontartani sem tudom. Meglepett, de örömmel fogadtam a „Pax tecum. — Et cum spiritu tuo” szavak helyett az „Engesztelődjete ki szívből egymással” felszólítást. Ez azonban ma már nem hangzik el, hanem helyette a sokkal társaságibb, világibb „köszöntések egymást a béke jelével” — melynek gyakorlati végrehajtása a vadidegen szomszédali kézfogásban nyilvánul meg. Üres forma, semmi több. A legtöbb hívő feszeng, nem is nyújt egymásnak kezét. Ez a legújabb miseszövegrész jelképesen példázza, milyen üres formaságokba menekülhet az ökumenizmus.

Az igazi ökumenizmus szerintem az, ha vita nélkül tiszteljük és tudomásul vesszük egymásban — katolikusok és protestánsok — azt, ami lényegesen más, viszont a tényleg közöset, például, amit minden keresztény egyaránt vall: a Szentlélek egyesítő erejét örömmel hirdetjük.

Visszakanyarodva pedig a hazánkban annyira jellegzetes, történelmi eredetű nemzeti sajátosságokra: tudomásul véve mindazt, amit e cikk elején a reformáció hazai jelentőségéről elmondtam, hirdessük emelt fővel a magyar katolicizmus történelmi jelentőségét egészen Mindszenty József hercegprímásig, aki az akkor működött protestáns püspökök és lelkészek számára is példát mutatott mind vallási, mind pedig hazafias értelemben. Persze, az elmélet szép, de a gyakorlati megvalósítás már nehezebb.

Horváth Sándor írta:

„Egységes egész csak akkor lehetséges, ha a részeknek nincs önálló létük. Viszont az erkölcsi lét terén a részekről nem szabad nagyobb önállósági veszteséget követelni, mint amennyit a közös cél, a *bonum commune* megkíván” (*Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*. 1944. 283. lap).

Akik hitből megigazultak a keresztségben, máris beiktatódnak Krisztus testébe. Jogosan díszíti tehát őket a „keresztény” megjelölés, a katolikus egyház gyermekei pedig méltán ismerik el őket testvéreiknek az Úrban.

Ezen felül a katolikus egyház látható keretein kívül is szép számban és kiemelkedő módon meglehetnek azok az alkotó elemek vagy javak, amelyeknek együttese építi és élteni magát az egyházat: az Isten írott igéje, a kegyelmi élet, a hit, a remény, a szeretet és a Szentlélek többi benső ajándéka, de látható alkotó elemek is. Mindez Krisztustól való, őhöz vezet, és joggal hozzátartozik Krisztus egyetlen egyházához.

UR 3.

Schweitzer József

EGY MAGYARORSZÁGI KATOLIKUS-ZSIDÓ PÁRBESZÉD REMÉLHETŐ TEMATIKÁJA ELÉ

II. János Pál pápa magyarországi látogatása alkalmával szeretettől és bölcsességtől áthatott válaszbeszédet intézett az Őt köszöntő zsidó küldöttséghez.

A küldöttség többek között azt a reményét fejezte ki, hogy a pápa látogatása új korszakot nyit a magyarországi katolikus egyház és a magyarországi zsidóság kapcsolataiban.

Erre a reménységre teljes egészében válaszként hatott II. János Pál megnyilatkozása a „Teremtő Istenbe és az Atyába vetett közös hitünkről”, majd a közös szellemi örökségről, amely minket Ábrahám törzsével egyesít. A II. Vatikáni zsinat iratai között a *Lumen gentium* 9. fezetetében a zsinat ajánlja és támogatja a kölcsönös megismerést és nagyrabecsülést a kereszténység és a zsidóság között, főszeküzül pedig a *szentírási és a teológiai tanulmányokat*, valamint a *testvéri párbeszédet* jelöli meg. Mindezen feladatok magyarországi kezdeményezésére keresve sem lehetne szebb és méltóbb ösztönzést találni, mint a pápai megnyilatkozásokat a *közös örökség tudatának elmélyítésére*.

Ugyanakkor nyilvánvalóak az *alapvető eltérések*, amelyekben a konszenzus nem lehetséges, de az álláspontok kölcsönös fenntartása alapján ezekről is lehet tudományos megbeszélést folytatni a hitelvek kölcsönös tiszteletben tartásával. Ilyen alapvető kérdés a messianizmus, amelyről korszerű történeti megvilágításban lehetne megtárgyalni, valamint a trinitás problémája, amelyet a Héber Biblia exegézisének keresztény és zsidó álláspontja szerint lehetne vizsgálni, — természetesen egyik problémát sem a középkori hitvitázók stílusában.

Az *Újszövetség* egész világa és exegézise kapcsán hatalmas tanulmányt igényelhetne a zsidó gyökerek és életmód megvilágítására. Erre nézve klasszikus a Strack-Billerbeck korszakos műve, amely talmudi és midrasi forrásokból kommentál egyes helyeket, de már a múlt századból is ismeretes olyan munka, amely Máté Evangéliumához ad párhuzamokat, illetve forrásokat. Az *Újszövetség* középponti tartalma: Jézus perének és elítéltetésének kérdése, — még ma is sok, az egyháznak és a tudományos kutatásoknak elentmondó hiedelmeket tartalmaz.

E sorok írása közben egy német zsidó lapban olvasok egy ottani, a zsidósággal kapcsolatos közvéleménykutatásról szóló beszámolót. Ebből kiderül, hogy Jézus elítéltetéséért a megkérdezettek 19%-a még mindig az akkori zsidóságot, vagy egyetemlegesen az egész zsidóságot teszi felelőssé. Az ismeretek e téren még nem oszlatták el a századokon át felgyülemlett homályt. Éppen ezért érdemes, nem teológiai, hanem jogtörténeti tekintetben megvizsgálni a processzust, amelyből kiderül, hogy a zsidó Jézust Jeruzsálemben római hatóság ítélte halálra. A zsidó legfőbb bíróság, a Szanhedrin egyetlen ülést tartott, s ennek legalitása is kétséges. Arra is fel kell figyelni, hogy a zsidó bírósági tárgyalás után a római helytartó politikai váddal marasztalja el Jézust, akiről úgy vélték, hogy a zsidók királyának tartja magát, s ezért ítéltetett a rómaiak által intézményesített szörnyű halálra.

Fontos téma a *zsidóságból a kezdeti kiválók*, új hitet felvevők és a *zsidóságban bennmaradók közötti viták vizsgálata*, az elválás tudatos tétele. Ismeretes, hogy Jézus zsinagógákban tanít és az I. században még nincs külön *liturgia*, hanem közösen vesznek azon részt az eredeti és az új hit követői. A zsidóság részéről az elválás tudatosítása a II. században történik meg. Ekkor keletkezett az elítélő imaformula a mineusok, azaz a heretikusok

ellen, az tizennyolcas főimában. A mineusok szövege egy genizában és egy középkori zsidó értelmezésben fordul elő „nocri” megjelöléssel. Az elválás hevében ez akkor történelmi szükségesség volt, utóbb a mineusok kifejezést is törölték és behelyettesítették a velamalsinim, azaz az árulkodók, a besűgva fondorkodók elleni védelemért szolgáló könyörgéssel. Annyi azonban bizonyos, hogy *komoly vizsgálat tárgyává teendő az evangéliumi antijudaizmus és a talmudi antikrisztianizmus kérdése.*

A *Talmudban* hagyományok maradtak fenn a Szentföldön a III. században rabbik és keresztény hívek között lezajlott vitákról. Így Izajás-Jesája 44,6-ra vonatkozóan is. Az I. századból származik az a kérdés, hogy „az a bizonyos férfiú” részese-e a túlvilági életnek. A felelet ezt a lehetőséget nem vonja kétségbe, míg a kérdés feltevése arra utal, hogy ekkor a szakadás még nem volt oly nagy, hogy Jézust a zsidók teljes mértékben „eltávolodottnak” tekintették volna.

Természetesen ezek az utalásaink csak példa jellegűek. Érdekes feladat lenne, és erre már egy kerek évszázaddal ezelőtt megjelent nagyszabású tanulmány ad módot, Szent Jeromos tapasztalatainak — tegyük hozzá részben elítélő, részben dicsérő megállapításainak — megismerése a korabeli bethlehemi zsidókról és három zsidó tanítójáról, akik a héber nyelvvel ismertették meg. Napjainkban a kereszténységnek a zsidó forrásokból történő megismerésére *Flusser* professzor a jeruzsálemi egyetemen szinte külön iskolát alapított. Egyik legfrissebb tanulmányában egyes qumráni szövegek és a Didaché egyik helyéneke összefüggéseiről értekezik.

A ciszterci *Alanus ab Insulis* (kb. 1120-1202) a messianizmus kérdésében egy, a talmudi irodalomban többször előforduló aggádikus, tehát nem hitelvi vagy jogi, hanem legendisztikus, azaz példázat értékű tételre hivatkozik, amely szerint a világ két évezredes szakaszokra bontható, s az utolsó két évezred a már bekövetkezett messiási eljövettelre vonatkozik. Alanus talmudi értelmezése a XIII. századtól fogva a messiás már bekövetkezett megérkezétre vonatkozóan gyakorta alkalmazott érv volt a zsidó állásfoglalásokkal szemben.

IX. Gergely pápa 1239-ből származó nyilatkozata a Talmudot antikrisztianus, és ezért ártalmas műnek tartja. Ismeretese az ebből a megnyilatkozásból származó viták.

A *mai tudomány fényénél* szerény nézetünk szerint, ezeket történelmi emlékként kell kezelni, minthogy a talmudi szövegek legfőképpen a *krónikák szintjén foglalkoznak a kereszténységgel*, s a valóságos viták kevés helyet foglalnak el abban. A Babiloni Talmud, mint neve is mutatja, s mint ismeretes, az V. században nyert lezárást, földrajzilag is, és társadalmi közeg tekintetében is távol állott a kereszténységtől. A történelmi kritikai állásfoglalás a mai tudományos megállapítások fénye mellett nyilván eloszlatná a még ma is fennálló kétségeket e művel szemben, amelyet kevesebben ismernek, mint kárhozzatnak. A Talmudban található gilonin, azaz tekercekről és mineus iratokról szóló tilalmak sehol sem jelölik meg a belső tartalmat, ezért csak megalapozatlan következtetések útján lehet ezeket negatív módon megítélni. — A szellemi áramlatok kölcsönhatásának tényét jól ismerhetjük a XIII. század mind keresztény, mind zsidó misztikus irataiban.

A kor keresztény prédikációiban és más irataiban hasonló gondolatok találhatóak az istenélmény átérzésének tekintetében, mint egyes francia zsidó exegéták műveiben. Az egyházi részről emelt tilalmak a filozófia tanulmányozására nézve hasonlóképpen fellelhetőek Majmuni Mózesnek a „Tévelygők útmutatója” című művével szembeni zsidó oldalról érkező vádakra. A korszellem és az egymásra való kölcsönös hatás nyilvánvaló.

A kölcsönhatások még jobban érzékelhetőek a filozófiai irodalomban. *Salamon Ibn Gabirol* és *Majmunit* hamarosan megismerik a keresztény teológusok. Ismerte Majmunit Albertus Magnus, Aquinói Tamás, Duns Scotus. Gabriol ismeretes volt Halesi Alexander, Bonaventura és mások előtt. Ugyanakkor skolasztikus hatás érvényesül Aquinói Tamástól és Duns Scotustól kezdve a zsidó filozófusok egész soránál. A legjelentősebbek *Levi Ben Gerson* és *Hasdaj Crescas*. Mindezek a tények példaértékűek!

Korunk zsidó bölcseleti közül kiemelném Franz Rosenzweiget és Martin Bubert. Annál is inkább, mivel II. János Pál pápa megtisztelt azzal, hogy e két tudósról, őket névszerint említve, néhány percig szíves volt beszélgetni velem. Buber álláspontja a kereszténység és a zsidóság végső kérdéseiről végül is az, hogy egymás messiás fogalmát kölcsönösen nem tudják ugyan elfogadni, ám a dialógus emberi vonatkozásokban feltétlenül szükséges és fontos. Rosenzweig nézete szerint zsidóság és kereszténység egymással párhuzamosan haladnak, s a teljes igazság majd az idők végén fog megvilágosodni.

Az exegetika, a filozófia, illetve a teológia után rámutatnék a *liturgia* területén található összefüggésekre. Itt zsidó részről éppen Rabbiképző Intézetünk két egykori tanárának dolgozataira emlékeztetünk. A Chanuka és a karácsony összefüggéseit vizsgálta Hoffer Ármín. Nagyarányú tanulmányban mutatta ki a kapcsolatokat, illetve a nyomokat a katalikus és a zsidó liturgiában *Venetianer Lajos*.

Korunkban a zsidó teológia legsúlyosabb problémája a *Holocaust* teodiceája. A Teológiai szerkesztősége már 1974-ben ráirányította a figyelmet egy, a kérdésbe vágó dolgozat közreadásával.

Ismereteim szerint a *hazai teológiai irodalomban* egyedül álló és megrázó tanulmányban foglalkozik történeti-teológiai és krisztológiai aspektusban a Holocaust tragédiával Nyíri Tamás. Különféle egyházi, vagy legalábbis szentírásstudományi megfontolásokból indultak ki olyan tanulmányok, amelyeknek az objektivitás látszata mellett zsidó ellenes kicsengésű volt. Olyan, nyilvánvalóan hiábavaló és a tudományos objektivitástól messzefekvő törekvésre gondolok, mint például a Delitsch által felszínre hozott Babel-Biebel vita annak bizonyítására, hogy a mózesi törvények átvételek a Hamurabi Kódexből. A hitlerizmus annak idején ugyancsak felszínre vetett olyan törekvéseket, amelyek a Szentírás dejudaizálását vették célba. Ezek végső következtetése a kereszténységnek a zsidó gyökerektől történő leválasztására irányult. Mindenesetre szükséges volna a Holocaustnak az egyházi teológia szempontjából történő vizsgálata, és azoknak a dokumentumoknak minél szélesebb körökben való megismertetése, amelyek a Vatikán fellépéseiről és eljárásairól tanuskodnak. A hitlerizmustól véghezvitt rémtettek változatlanul széleskörű ismertetést kívánnak éppen az annyira kívánatos dialógus érdekében.

A *dialógus társadalmi, politikai vonatkozásai* még egész sor fontos kérdést vetnek fel az egyház és a zsidóság viszonylatában magyar vonatkozásban is, éppen az úgynevezett zsidótörvények, majd a deportálás idején. Ezek köréből most távolról sem a teljesség igényével, azoknak a történeti tényeknek a hangsúlyozására gondolok, amelyek egyházi részről a fenyegetett és üldözött *zsidóság mentése* érdekében történtek. Ismereteink szerint *Mona Ilona* nagyformátumú tanulmányt készít elő *Slachta Margit* tevékenységéről. A zsidó törvények idején Slachta Margit teljes erkölcsi erővel és határozottsággal állott ki munkatársaival együtt az üldözött zsidóság, a munkaszolgálatosok, majd a deportálásra ítélték érdekében, és hősiessen folytatta munkáját 1944 nyarán és őszén a halálraítélt zsidók megmentésére.

Mint ismeretes 1941 nyarán az úgynevezett idegen állampolgárságú zsidók deportálására került sor. Megmentésük érdekében több keresztény közéleti személyiség, köztük Slachta Margit együttműködött Weisz Edit bárónővel. A súlyos szituációban Slachta Margit — többek között — Horthy Miklósnéhoz intéz levelet, amelyben adatokat küld a deportálásról és segítséget kéri a kitelepítésnél folyó visszaélések megszüntetéséhez. A közvetlen cél mellett nyilván az is vezette, hogy a szörnyű ügy felesége útján jusson a kormányzó tudomására.

A deportálásokkal kapcsolatban a legenergikusabb tiltakozások *Apor Vilmos* a mártírhálált halt győri püspök és a romániai börtönökben szenvedett *Márton Áron* püspök részéről történtek.

E sorok írójának alkalmá volt meghallgatni *Dankó László* kalocsai érsek úrnak az egyház és a zsidóság kapcsolatairól szóló előadását a Zsidó-Keresztény Társaság f. évi feb-

ruár 6-án megtartott közgyűlése alkalmából. Az Érsek úr ez alkalommal az őszi rendkívüli *Püspöki Szinódusnak* a zsidósággal kapcsolatos állásfoglalásairól szövegezt. Mint hallhattuk, a Szinóduson a kereszténység és Európa kulturális-szellemi gyökereinek vizsgálata mellett a többi között hangsúlyozta mind a zsidó kultúra, mind az iszlám hatását, majd szövegezte a zsidósággal tartott kapcsolat kiemelt fontosságáról. A Szinóduson a XX. századi szörnyűség, a Holocaust után, melynek fájalmában az egyház teljes szívvel osztozik, *új erőfeszítéseket javasol* a zsidóság mélyebb megismerése és elismerése érdekében. *Szorgalmazta a Szinódus az őszinte és értelmes párbeszédet*, ami nem „gyengíti, hanem ellenkezőleg erősíti a hitet.”

A fentiekben a hazai katolikus-zsidó dialógus néhány lehetséges témáját próbáltam felvetni. Ezek egy része szakemberekre tartozik, de kellő módon megbeszélendő lehet a szélesebb nyilvánosság előtt is. Másik része, a társadalmi, politikai kérdések, nyilván igénylik a széles nyilvánosságot. Egyik oldal sem állíthatja, hogy a keresztény-zsidó kapcsolatok kétezer év során nem lettek volna nagyon megterheltek. Mindkét félnek van a másiktól kérdezni valója.

A dialógus akkor éri el célját, ha a jóindulat és a jóakarát kifejezése mellett a kölcsönös tisztelet szellemében a mélyre hatol és egyik fél sem tartózkodik az ellentétek feloldása érdekében az általa felismert igazság kimondásától! Nagy feladatok várnak ránk *az oktatás, a felekezeti nevelés* terén, hogy a beidegzett előítéleteket fel lehessen oldani és a felnövekvő nemzedéket egy boldogabb és kiegyensúlyozottabb szellemi-erkölcsi légkör kialakítására lehessen felkészíteni.

A témához használt és ajánlott irodalom:

- 1. A Szentatyja Magyarországon. Szerk.: dr. Diós István, Szent István Társulat, Bp. 1991. — 2. A II. Vatikáni Zsinat Tanítása. A zsidók — Isten népe. Lumen Gentium 9. — 3. Allgemeine Jüdische Wochenzeitung, Bonn, 1992. január 3. Im Bild der Deutschen über Die Juden. — 4. Domokos Pál Péter: Rendületlenül. Márton Aron: Erdélyi Püspöke. Szerk.: Hidvégi Máté. Eötvös Kiadó. Szent Gellért Egyházi Kiadó. — 5. Encyclopaedia Judaica. Vol.13. Jerusalem 19. 451 SKK. — 6. Hoffer Armin: Chanuka és Karácsony. Múlt és jövő 1915. v. évf. 456-457. — 7. Kecskeméti Armin: A Zsidók Egyetemes Története II. Bp., 1927. 168. skk. — 8. Kol Koré: La Bible etc., Szerk.: Rabbín E. Soloweyczyk, Paris 1870. Mi az 1985. évi héber kiadást használtuk, Jeruzsálem, a Jer. Center For Biblical Studies and Research gondozásában. — 9. Kohen, H. Chajjim: Mispato u- Moto sel Jesu ha-mocri Jerusalem 1990. Devir Kád. — 10. Lapede — Moltmann: Jüdische Monotheismus — Christliche Trinitätshlehre, 1979., München, Kaiser Verlag — 11. Merchavia, Ch.: The Church Versus Talmudic and Midrashic Literature (500-1248) Jerusalem: 1970 Bialik Institute. — 12. Simon, Heinrich und Marie: Geschichte der Jüdischen Philosophie. Union Verlag, Berlin, 1984. — 13. Szenes Sándor: Befejezetlen Múlt, Bp., 1986 — 14. Szolnoki Erzsébet: Fellebbezés helyett. Apor Vilmos püspök élete és vértanúsága. Szent Gellért Egyházi Kiadó, Szeged. — 15. Tarbiz (héber nyelvű tud. folyóirat) vol. LX. Number II. January — March. 1991. David Flusser tanulmánya — 16. TEOLÓGIA 1974. IV. Schweitzer József tanulmánya — 17. Theologiai Szemle; 1986. 3., 1987. 3., Tamás Bertalan, ill. Schweitzer József tanulmánya — 18. Vermes Géza: Jesus the Jew, Fontana /Collins, Richard Clay (The Chaucer Press) Ltd, 1973. Bungay, Suffolk. — 19. Venetianer Lajos: Zsidó nyomok a róm. kat. szertartásokban. Évkönyv, Kiadja Izr. Magyar Irodalmi Társulat, Bp., 1910.

Belső megtérés nélkül nincs igazi ökumenizmus, mert minden vágyakozás az egység után a lelkiület megújulásából, önmegtagadásból, a szeretetnek önfelédtt kiadásából ered és érlelődik. Ezért kell tehát kérni a Szentlélektől a komoly önmegtagadás, a szolgálathoz szükséges alázatosság és szelidség, valamint a mások iránt tanúsított testvéri nagylelkűség kegyelmét.

UR 7.

MEGHALTATOK KRISZTUSSAL, ÉLJETEK ÖVELE ÉS ŐBENNE (Róm 6,11.)

Nagy öröm számomra, és kiváltságnak tartom, hogy ebben a Szentegyházban, ahol eleink több mint ezer éve dicsőítik az Atyát, a Fiút és a Szentlélek Istent, hirdethetem Isten Igéjét. Azért vagyunk együtt, hogy az egyház egységéért imádkozzunk. Ez az egység nem valami díszítő elem az egyház életén, hanem annak lényegéhez tartozik. Az Úr maga imádkozott népe egységéért, melynek lehetősége az Atyának a Fiúval való egységében adva van (Jn 17,11b.21). Az egységre szükség van, hogy „elhiggye a világ” (Jn 17,21b), a Fiút az Atya küldte. Az Atyának a Fiúval való egysége elsősorban forrása, és csak azután mintája az Isten népe Krisztussal való egységének. Az egyház — az Atyával és a Fiúval a Szentlélek által közösségben élő nép (1Jn 1,3) — életének értelme az, hogy küldetését (misszióját) betöltsse. E küldetés tartalma a Krisztusról való tanúskodás: hirdetni minden népnek, hogy Isten megjelent testben, és Benne Isten üdvözítő kegyelme elérhető minden ember számára. Ennek a tanúskodásnak meggyőzőnek kell lenni az 1992. évi imaoktávra kiadott kis füzetben olvasható elmélkedés szerint.¹ Tanuskodásunk akkor lesz meggyőző, ha beszédünknek életünk a fedezete, és így tudjuk ajánlani a világnak a látomást Isten népeket önmagával és egymással megbékéltető, egyesítő, és szabadító szándékáról. Ezért lett testté Isten karácsony éjszakáján, ezért szenvedett a kereszten Nagypénteken, és ezért támadott fel Húsvét hajnalán. Megváltója van a világnak! Ennek az eget és földet rengető hírnek hidetésére hivatott az egyház. Mivel pedig ez a hír mind eredeténél, mint tartalmánál fogva olyan csodálatos, ezt csak egész egzisztenciával, teljes léttel lehet hirdetni. Azt jelenti ez, hogy szóval való tanús hitelesítése az, hogy „beleéljük” Krisztust a világba; azaz úgy élünk, hogy beszédünkben, életfolytatásunkban, egymáshoz és a kívülállókhoz való viszonyulásunkban megjelenik az Üdvözítő.

Ez a tanúskodás az egyháznak soha el nem múló kötelessége és kiváltsága. Napjainkban azonban — úgy tűnik — minden eddiginél égetőbb feladattá vált. Az egész világ krízis helyzetben van. A szemünk előtt összeomló birodalom félelmetes hullámokat, viharokat kavar, mint egy elsüllyedő óriás hadihajó. Az ökológiai válság az egész földkerekséget fenyegeti. A társadalom és az egyház nagykonstantini egysége megrendült.² Idegen vallások és gondolatrendszerek, az erkölcsi nihilizmus soha nem látott formái jelennek meg Európában, és a földkerekségen mindenütt. A technika csodás dolgokat produkált. A telekommunikációs forradalom lehetővé tette, hogy minden eseményről szinte a történés időpontjában értesüljünk. De a technikai fejlődés az éhséget, és az erőszakot nem volt képes megszüntetni. Sőt, ezek terjedőben vannak.

Ebben az összefüggésben kell néznünk sajátos magyar nyomorúságainkat. Itt vagyunk az elmúlt 40 esztendő „babiloni fogsága” után anyagi, szellemi és erkölcsi romok között. E romokat még nem tudtuk eltakarítani. Tragikus kettészakadtságban élünk. Itt kell tanuskodnunk Isten megbékéltető szándékáról. II. János Pál pápa magyarországi útja során is Európa és azon belül a magyarság új evangelizációjának fontosságára mutatott rá. Krisztusra e hazának, egész Európának, és az egész emberiségnek minden másnál nagyobb szüksége van. Őbenne van az élet, őbenne van az üdvösség, őt kell hirdetnünk.

Ebben a szétszakadozottságban tanuskodásunk csak akkor lesz hiteles és meggyőző, ha mi gyógyulunk szakadozottságainkból. Ez a gyógyulás elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy az evangéliumot hitelesen hirdethessük. Az egész ökumenikus mozgalom a misszió problémáival indult el. A múlt század nagy külmissziós munkái során különböző egyházak misszionáriusai szembekerültek egymással. Ez a szembekerülés óriási károkat okozott az evangélium ügyének. Hat esztendőn át Afrikában egy papneveldé-

ben (Szent Pál Egyesült Theológiai Kollégium, Limuru, Kenya) tanítottam. Szolgálataim során gyakran megfordultam Ugandában. Jártam azon a helyen, ahol az ugandai mártírokat kivégezték. A századfordulón a mai Uganda egy részét magában foglaló Baganda királyság uralkodója, a Kabaka úgy döntött, hogy az egymással civakodó római katolikus (francia) és protestáns (brit) misszionáriusokat kitiltja az országból, és az iszlám befolyásának nyit szabad utat. Ekkorra azonban már voltak keresztyének az országban. Közülük kerültek ki a katechéták (nem-lelkész hit-tanítók), akik járták a falvakat, és hirdették az evangéliumot. Jórészek a Kabaka parancs ellenére is folytatta Krisztus hirdetését. Elfogták, és máglyán megégették őket. A kivégzés helyén látható a máglya makettje. Egy-egy sor fa, egy-egy sor katechéta több rétegben egymás felett. Ezen a máglyán római katolikus és protestáns mártírok Krisztus iránti hűségükben együtt égtek el Urukért. Így lettek egyek a halálban — az Úr szenvedéseiben részesedve — egymással is. Ugandában ismét beigazolódott Tertullianus mondása: „A mártírok vére magvetés.” Uganda lett Fekete-Afrika legjobban krisztianizált országa, melyben sok-sok új próbatétel között él, fejlődik, és szolgál az egyház. Mártíriumuk helyén tartott misét többszáz ezer hívő részvételével az Ugandába látogató VI. Pál pápa. Azóta ott hatalmas templom épült. Ez a történet kettős jelentést hordoz: — a/ Figyelmeztet arra, hogy Krisztus népének megosztottsága az evangélium terjesztése ügyének okoz hallatlan károkat. Ha a bizonyágtévő szavak mögött megosztottság van, az erőtlenné teszi a bizonyágtételt. — b/ Ha pedig Isten szolgálai összefornak, tanúságtételük megerősödik, hathatóssá válik, meggyőző Krisztus-tanúsággá válik.

Így volt ez kezdet óta. Már az első Pünkösöd napján Szent Péter apostol a Tizeneggyel állott elő (ApCsel 2,11). Mögötte volt az akkori — még kibontakozóban levő — egyház mindazon élményekkel együtt, melyeket az előző években az Úr Krisztussal való közösségük során tapasztaltak; melyeket a Pünkösödkor kiáradó Szentlélek megelevenített, és tartott ébren bennük. Amikor az evangéliumot hirdetjük, mögöttünk van az egyház egységével és szakadozottságával, népe és szolgálai hűségével és hűtlenségével. Ezért gyenge hatásfokú a missziónk, ha egymással nem békülünk meg.

Legyen áldott az Úr azért, hogy napjainkra már a sok évszázados folyamat megfordult: a történelmi egyházak közelednek egymáshoz. Tudunk már együtt imádkozni. Nemcsak egyházaink, de az egész magyar társadalom szempontjából nagy jelentősége van II. János Pál pápa debreceni kegyeletaktusának. De még nem jutottunk el együtt az egyház nagy központi misztériumának, az Eucharisztianak közös ünneplésére. Egy-egy rendkívüli esetben volt, és van példa rá. Nagy utat tettünk meg, de nem állhatunk meg ott, ahol most vagyunk. Mit kell tennünk? Az imahét mai napra rendelt epistolája, elmélkedésünk alapigéje eligazít bennünket. Azt mondjuk gyakran, hogy a Szent Kereszttség összeköt bennünket. Valóban, néhány kivételes esettől eltekintve nem kereszteltük újra azokat, akik az egyik közösségből a másikba átmentek. Ahhoz, hogy a szent kereszttség valóban összekapcsoljon bennünket, nem elég, hogy azt csak „adminisztratív” értékeljük. Szükséges, hogy a kereszttség értelmének teljes mélységét lássuk, és átéljük: „Hogy megérthessétek minden szentekkel egybe, mi a szélesség és hosszúság, és mélység és magasság” (Ef 3,18), amiről a kereszttség beszél. Szent Ágostonnak egyik híres mondása: „Légy, ami vagy!” Furcsán hangzik? Hát nem tudom, mi vagyok? Tudod, hogy mi vagy? Te meg vagy keresztelve. Ez életed legfontosabb ténye. Hogy mennyire döntően fontos, akkor értjük meg, ha odafigyelünk az apostoli tanításra.

Nem tudom, milyen volt a keresztiségről szóló alapszintű tanítás a római katolikus egyházban a közelmúltban. Nálunk az utolsó száz esztendő alatt sokkal nagyobb hangsúly esett a keresztiségben a mosakodás szekundér mozzanatára, mint annak teljes mélységére — úgy is mondhatom — lényegére, ahogy azt az apostol élénk adja: „Aki megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusba, az ő halálába keresztelkedtünk meg. Eltemetettünk... Vele együtt... hogy amiképpen feltámasztatott Krisztus... mi is új életben járjunk.” Légy, ami vagy! Mi vagy? Olyan ember vagy, aki meghaltál Krisztussal, és feltámadtál vele együtt. A szent keresztység Krisztussal együtt való meghalás és feltámadás.³ Tudo-

másom szerint a magyar nyelv egyedülálló abból a szempontból, hogy a megkeresztelezésre használt kifejezés a kereszt szóból származik.⁴ Ez a magyar kifejezés arra utal, hogy a kereszttségben nem csupán mosakodásról, hanem halálról, Krisztus keresztihaláláról, és abban való részesedésünkről van szó. Krisztus meghalt a kereszten, és bemutatta az egyseri tökéletes áldozatot. A tökéletes Főpap a valóságos Isten és valóságos ember, odateszi önmagát, mint tökéletes *prophora*-t a keresztfa oltárára (Zsid 9,14; 8,3). Mikor téged megkereszteltek, ebben a halálban részesedél: együtt meghaltál Vele, mert elismerted halálra méltó voltodat, illetve elismerték azok, akik a keresztvíz alá odatartottak. Aki azonban Krisztus halálában részesedett, az részesedik életében is, feltámadott Vele együtt, és Vele együtt új életben jár. Légy, ami vagy!

E részesedés eredménye az, hogy őbenne élhetünk, és ő mibennünk, akik Vele együtt átmertünk a halálon (Gal 2,18-20). E részesedés eredményének leírására már nem elég az a különben nagyon fontos megállapítás, hogy a megkereszteltek Krisztus népéhez tartoznak. E Krisztushoz való szerves tartozást Pál apostol a Krisztus-Test valóságának leírásával mondja el. Egy testté kereszteltettünk meg, szervesen összetartozunk az Úrral, és Benne egymással (1Kor 12,12-27). Az egy testbe tartozóknak pedig létérdeke az, hogy a test többi tagja is egészséges legyen, és funkcióját betöltse. Ezért nekem, mint az Egy Egyetemes Egyház, azaz a Krisztus-Test egy részében az *Ecclesia reformata*-ban élő Krisztus-szolgájának létérdeke, hogy a Római Katolikus Egyház, — melyet a Krisztus-Test részének vallok, és ismerek — növekedjék és erősödjék Krisztusban. E Test törvénye az ötezer ember megvendéglésének a törvénye: minél többen esznek az Úr kenyéréből, annál több marad. Minél erőteljesebben hangzik ebben az egyházban a szó és a tett egységében a „Dicsértessék a Jézus Krisztus”, annál nagyobb belső örömmel mondom rá: „*In aeternum. Amen!*” Nem elég tehát a kedves és udvarias szó, ami ugyan nagyon fontos. Szükséges a Krisztus-Testben való összetartozásunk tudata, átérzése, megvallása, az egymásért való könyörgés, a lehetséges szolgálatok együttes végzése; az egyház belső életében. Szolgálatom legszebb élményei közé tartozik az Egyházak Világtanácsa Hit és Egyházszerkesztési Bizottsága teológiai tanulmányi munkájában való részvétel, melyben római katolikus teológusokkal együtt dolgoztunk, és imádkoztunk. Egy ilyen konferencián szolgáltam életemben először római katolikus templomban — Brazíliában. Milyen jó, hogy már nem kell ezért Brazíliába elmenni! Közösségünk az imádságban és a szolgálatban az előfeltétele annak, hogy tanuskodásunk a magyar társadalomban meggyőző legyen, azaz szolgálatunkban maga Krisztus mutassa meg magát a sok megosztástól, büntől, tehetől vérző, szeretett magyar népünk életében.

Légy, ami vagy! Legyünk, amik vagyunk: Krisztussal a halált megjárva, életének, testének részei. Aki Benne él, akinek szíve az ő szívével együtt dobog, az részesedik, azok részesednek Krisztus szolgálatában; azoknak adatik a kegyelem, hogy életükben megjelenjék a Megváltó, a Krisztus. Dicsőség legyen az Atyának, a Fiúnak, és a Szentlélek Istennek, amiképpen kezdetben volt, és most és örökkön örökké. AMEN!

Jegyzetek:

1. Készítette a belgiumi Bruges „Sint Godelieve” bencés apátsága Ter Fonteyne nevű konferenciaközpontjában egyik ökumenikus munkacsoport. — 2. A konstantinum utáni korszakban fontos dolog a múlt kiértékelése, és az egyház és társadalom jövőjéről való elmélyült gondolkodás, és dialógus. A szekularizáció protestáns irodalma, valamint a II. Vaticanum — elsősorban, de nem kizárólag a *Lumen Gentium* — dokumentumai gazdag anyagot tartalmaznak. — 3. A témában alapvető ref. mű: Oscar Cullmann, *Die Tauflehre des Neuen Testaments*, Zwingli-Verlag, Zürich, 1961. rövid magyar summa: *Pásztor János*, Munkafüzet az újszövetségi bibliai teológia tanulmányozásához. Debrecen, 1981. 62kk. — 4. Másik ilyen sajátosan magyar probléma a keresztény-keresztény különbség. Ez azelőtt nyelvi kérdés volt. Pázmány Péter keresztényt írt, Ráday Pál a nagy ref. énekiről keresztényt használt. A két háború között csináltak ebből felekezeti kérdést. Ezt is úgy kellene megbeszélni, mint az Úri Ima, Az Apostoli és a Nicea-Konstantinápolyi Hitvallás ökumenikus fordítását.

AZ ÖKUMENÉ GONDOLATA A CSALÁDBAN

Az elmúlt két és fél évtizedben világszerte lendületet kapott az ökumené gondolata. Magyarországon az ökumené különösen is aktuálissá vált azáltal, hogy a különböző vallások, egyházak iránt a letűnt rendszer egyformán ellenségesen viselkedett. Így a sorsközösség folytán, különösen a különböző egyházakhoz tartozó egyes emberek között, tudatosodott az együvé tartozás. Természetes tehát, hogy az *ökumené gondolata a magyar családokban is meggyökeresedett*. A felcseperedő gyermekeket is megérintette, ső fellelkesítette az egységre vonatkozó evangéliumi felszólítás, napi aktualitásként jelentkezett, gondolkodásra és aktív cselekvésre készítetett. De az ökumené egyszerűsége új, eddig fel nem tett kérdéseket vetett fel, amelyekre úgy kellett válaszolnunk, hogy nem voltak készen örökölt sablonválaszok. A gyerekevelés kalandos vállalkozása az ökumené kapcsán új feladatokkal gazdagodott.

A körülötte levő világ dolgaihoz az egyszerűség és totalitás igényével közelítő emberpalánta vagy cseperedő gyermek, egyszerű, a maga módján logikus kérdéseire hasonlóképpen egyszerű és logikus választ várt. Az első válaszkísérletek után nyilvánvalóvá vált, hogy — mint más kérdéseket — az ökumenét illetően is végig kell gondolnunk az egész problémakört ahhoz, hogy megalapozott, valóban eligazító válaszokat adhassunk gyermekeinknek. — Az alábbiakban néhány olyan gondolatot vázolnék fel, amely tapasztalataink szerint sokaknak segített abban, hogy gyermekeink reálisan, de elkötelezetten közelítsenek az ökumené kérdéséhez.

Az óvatosság és annak indokoltsága. Úgy gondolom, hogy nem csupán saját gyermekeink, de a magyar katolikus gyerekek is elsősorban protestáns társaikkal kapcsolatban találkoztak az ökumené gondolatával, mégpedig — nem kis részben az elmúlt negyven év során kialakult közös sors, a közös peremreszorítottág eredményeként — az *egymásraultalás* sok különbözőségeit fedlertető örömeiben.

Talán ez a közös sors hozta magával azt a — mondhatni — sodró nagyvonalúságot, ami szinte automatikusan váltotta ki a felelős és árnyalt *megközelítés* szükségességét. Úgy vélem, hogy ezt sajátos módon befolyásolta az elmúlt évtized során megnyilvánuló új jelenség. Ebben az időben vált számunkra, szülőknek észlelhetővé a világszerte terjedő értékrelativizmus, az abszolút igazság vagy az abszolút igazság megismerhetősége legújabbkori megkérdőjelezésének erős hatása.

Ekkor kezdett kibontakozni — főként az ifjúság körében — a sokféle *szeakta*. A szekták elsősorban a történelmi keresztény vallások által fogékonnyá tett fiatalok köréből toborozták tagjaikat. Az új és némely régebbi szekták a totalitásra vágyó fiatalok számára a lélek és intézmény örök dilemmáját a formáktól és dogmáktól való megszabadulás útján ígérték megoldani. A szekták, az új gnózis, a New Age, az okkultizmus és ezek végkifejlete a sátánizmus megjelenése különösen óvatossá tett minket, szülőket. A szekták terjedése a tételes vallások kárára történt ugyan, azonban az összefüggés nem közvetlen, nem mondhatjuk, hogy a történelmi egyházak szilárd vallási alapokon álló tagjai váltak a szekták tagjaivá. A folyamat nem ilyen egyszerű, s ennek feltárását és megvilágítását éppen az ökumené szempontjából volt érdemes megkísérlni.

Ehhez vissza kellett nyúlni a lélek és intézmény között, a történelem során újra meg újra megjelenő feszültség bemutatására. A megközelítésben gyermekeink számára igyekeztünk mindkét érvelés, a „lélek ott fú, ahol akar” és az „amit megkötöttek a földön” igazságát megvilágítani. Nem kerülhettük meg a korunkban, sőt napjainkban aktuális karizmatikus mozgalmak szemügyre vételét sem. Igyekeztünk ezek értékeire, de túlzásokból eredő kockázataira is rámutatni. Nagy segítséget jelentett ebben az egyháztörté-

nelem. A középkori — XII-XIII. századi — megújulási mozgalmak, azok eretnekségbe torkolló, majd többé-kevésbé marginalizálódó válfajai (katharok, albigensek stb.) és az egyházban mint intézményben kibontakozó, ebbe beépülő ferencesek példája segítette a serdülő korban lévő gyermekeinket annak felismerésében, hogy élményeiket némi kritikával kezeljék, azokat nagyobb időtávlatba, fejlődési perspektívába helyezték.

Önazonosság és a másság elfogadása. E történelmi vonatkozású kitérő látszólag messze esik az ökumené kérdéskörétől, pedig úgy tűnik, hogy jelentős volt a másságnak egy magasabb szinten megvalósítandó egységben való elfogadása szempontjából. A lélek és intézmény feszültségének feloldása ugyanis az önazonosság, a tartalom és forma egységének, vagy a forma szükségességének felismeréséhez, elismeréséhez segített.

Beláttuk, sikerült beláttatni, hogy a bármilyen magasan is szárnyaló tartalom nekünk, a fizikai világban élőknek csak formákban, egyszóval intézményben nyilvánulhat meg. E beszélgetések hozadéka volt az, hogy sikerült közel kerülnünk Goethehez, aki arról panaszkodott, hogy legmagasztosabb gondolatait, ha szavakba önti, már elvesztik magasztos voltukat: a kimondott, leírt szavak nem képesek visszaadni gondolatait.

Beláttuk, beláttattuk, hogy keretre, egyházra szükség van, csak abban lehetünk vallásosak, keresztények. Ha vallásosságunknak nincsenek, vagy feloldódnak keretei, akkor éppen vallási önazonosságunk vesz el. Önazonosság nélkül nincs egyéniség, nincs személy, akkor pedig nincs kapcsolatteremtésre lehetőség, mert kapcsolat csak személyek — én és te — között jöhet létre. Vallási értelemben is — meg kell tudnunk határozni magunkat. — Napjainkban az elvallástalanodás oka éppen a *vallási önazonosság* tömeges elvesztése. Meg kell őrizni vallási önazonosságunkat, de más egyházhoz tartozóknak is meg kell őrizni a saját vallási önazonosságukat. Ezt az önazonosságot, annak tartalmát kölcsönösen meg kell becsülnünk. Így jöhet létre a *valódi ökumené*.

Az ökumené tehát nem az egyes egyházak közötti különbségek összerosmása, hanem azok tudomásul vétele, kölcsönöse tisztelete, az azokban megjelenő értékek megbecsülése révén építhető. Saját vallásunk megélése, megértése, a Szentírás egészének, szellemiségének elfogadása, az abban való fejlődés, a közös értékek előtérbe állítása jelenti az ökumenét. *Az egység nem a meglévő keretek lerombolásán, hanem azoknak egy szélesebben, nagyobb léptékben értelmezett keretbe foglalásán át vezet.* Ez a keret pedig a keresztény vallások közös lényege, a szeretet, az abban való kölcsönös megajándékozás és elfogadás.

Az ökumenének ez a — talán szokatlan — megközelítése persze felvetette saját egyházunk vonatkozásában is a lélek és intézmény, a kegyelem és hit, illetve az annak közvetítésére szolgáló, történelmileg kialakult és bevált, vagy éppen változó, megváltoztató, de mindenképpen szükséges keretek, formák problémáit. Úgy gondolom, hogy a kérdéskör újra meg újra felvetése, más-más szemszögből való megközelítése számunkra is hasznos volt.

Az árnyalt megközelítésben további színfoltot jelentett az ökumené kiterjesztése az *ortodoxia* irányába. A protestantizmus racionális értékei, a Szentírás megbecsülése mellett a másik oldalon megjelent a *misztika iránti fogékonyság* mint érték, ami a nyugati kereszténység mindkét ágát, a katolikus és protestáns egyházakat egyaránt gazdagabbá teszi.

A közös cselekvés. Bár az értékek kölcsönös megbecsülését előtérbe állítva, az ökumenében a *szeretet, illetve a tolerancia* válik hangsúlyossá, azaz, ami a különböző egyházakat összeköti, mégis tudomásul kell vennünk a *tanbeli különbségeket*. Világiakként, és ebben a tekintetben valóban laikusként e különbségeket nem tudjuk feloldani. — Mégis, viszonylag csekély elméleti felkészültséggel is sikerült érzékeltetni az ökumené dilemmáját: ha a katolikus egyház egy lépést tesz a protestánsok felé, szinte ugyanennyit távolodik az ortodoxoktól és viszont. Ennek belátása sokat segített az ökumené esélyeinek reális felméréséhez, nem csupán gyermekeink, hanem magunk számára is.

Nem volt érdektelen annak felismerése, felismertetése sem, hogy a tanbeli különbségek áthidalása, az arra tett kísérletek, a „hitviták” kívül esnek a mi, vagy azoknak a pro-

testáns testvéreinknek a kompetenciáján, akikkel kapcsolatba kerülünk, kerültünk. Ez nem csupán az ökumené előrehaladását illetően, hanem a saját egyházunk tantételeinek belátását illetően is türelmesebbé tett minket.

A „hitviták” kikapcsolása — anélkül, hogy a tanbéli különbségeket a legcsekélyebb mértékben is tagadnánk — felszabadítólag hat a gyakorlati együttműködésre, ösztönzést ad arra, hogy a mindennapi életben keressük és megtaláljuk a közös indítékokat, a közös cselekvés lehetőségeit. Ennek tág teret ad a körülöttünk lévő világ, a társadalom sok-sok problémája, amely nem utolsó sorban abból források, hogy a társadalom híján van azoknak az értékeknek, amelyek valamennyi keresztény vallásnak közös kincse, például a szolidaritás, a szeretet vagy általában azok az értékek, amelyek a gyakorlati materializmus körén kívül esnek.

Talán a fentiekből kitűnik, a gondolatok megfogalmazása is utal rá, hogy miközben gyermekeink számára igyekeztünk megvilágítani az ökumené kérdéskörét, magunk is sokat tanulunk. A problémával való szembesülés, annak friss élménye hozta magával azt az empátiát, beleérző készséget, ami minden ismeret- illetve gondolatátadásnál olyanira fontos, az eredményesség szinte nélkülözhetetlen feltétele.

„Vegyesházasság?” Az ökumené — minden jel szerint — *a fiatalok házasságra való felkészítése* során válik a legaktuálisabbá. Talán az előbbieik alapján már nem meglepő, hogy az úgynevezett „vegyesházasságot” illetően is inkább óvatosak voltunk, vagyunk: a házasság önmagában is kockázatos vállalkozás, épsége és sikere érdekében a kockázati tényezőket csökkenteni kell. A házastársakat összekötő azonosságok, vagy egymást kiegészítő tulajdonságok számossága és erőssége növeli a házasság stabilitását, csökkenti a kockázatot. A különböző egyházakhoz tartozás, az ebből fakadó különböző neveltetés, látásmód, az egyes eredményekre, jelenségekre történő más-más reagálás szerencsés esetben és összességében egymást kiegészítve a házasság kötőerejét növelhetik, de ellenkező esetben csökkenthetik is.

Ebből a szempontból sok függ attól is, hogy a hit, még inkább az egyházakhoz tartozás milyen szerepet játszik a házassulandóknál. Ha az egyházi kereteket, tantételeket egyikük nagyvonalúan kezeli, másikuknál viszont megvan a józan ragaszkodás azokhoz, akkor valószínűbb a konfliktusmentesség. Ha a két fél mereven ragaszkodik saját egyházához, akkor viszont nő a konfliktusveszély. Az a lehetséges variáció, amikor mindkét fél nagyvonalúan kezeli saját egyházi keretét, voltaképpen már nem tartozik az ökumenére vonatkozó vizsgálódásaink körébe. Hiszen két, saját vallásától, egyházától egyformán távol álló fél esetében nehéz az ökumenét értelmezni.

Az iméntiekkel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ez a látásmód nyilván csak olyanok által fogadható el, akik számára az egyházhoz tartozásban megélt hitük házasságuknak lényeges eleme, némiképp garanciája is.

A lehetséges variációk között mindenképpen szemügyre kell vennünk azt az eshetőséget, amikor egymást megbecsülve mindkét házaspár megéli, megélhetőnek tartja és megtartja saját vallási identitását. Ez tekinthető a házasságokban megvalósuló ökumené reményt keltő területének, azonban ennek realitása már csak a valószínűségi számítás eszközeivel kezelhető, s nagyon szilárd jellemnek és elmélyült hitűnek kell lennie annak, aki teljes felelősséggel vállalja ezt a kockázatos életutat. Más kérdés, hogy találmunk példát eleven hitben maradó olyan házasságokra, ahol az ilyenfajta tudatosság bizonyára nem játszott szerepet. Nagy kérdés, hogy szülői felelősségünk, emberi mérlegelésünk határai hol húzódnak, ahol biztatjuk, biztathatjuk gyermekeinket párválasztásukban a kegyelem működésére?

Az ökumené házassággal kapcsolatos problémái a születendő gyermekek egyházi hovatartozását illetően csúcsosodnak ki. Különösen igaz ez, ha a korábbi, az egyházi keretek megőrzésére, tisztelbentartására vonatkozó gondolatok elfogadhatók.

Ha a szülők saját egyházhoz tartozásuk megéléséből fakadóan kötelezik el magukat házasságukban is, az ökumené mellett, esély van arra, hogy gyermekeik mindkét egy-

házban otthon érzik magukat. Hitüket gazdagító ajándékként fogadják el mindkét egyház értékeit. Ez az elfogadás azonban nem lehet válogatás — Sik Sándor szavaival „nincs így úgy, ha és talán” —, hanem kettős, s így szigorúbb kötést, vállalást jelent. Ismerünk példát ennek megvalósulására is. Így növekszik fel az a — bizonyára — nem sok gyermek, akiből az ökumené hiteles képviselői és előrevívői lesznek. Talán nem tévedünk, ha ilyen megajándékozottnak, ilyen elfogadónak látjuk Roger Schutz testvérünket is.

Ezekkel a gondolatokkal kíséreltük meg gyermekeinkben az ökumené megvilágítani. Nem kétséges, hogy megközelítésünkben inkább a felelős emberi meggondolás, semmint a kegyelemre hagyatkozás vezetett. Különösen erős — ha nem a legfőbb — motívációt jelentett ebben a társadalmi méretű vallási közöny és relativizmus veszélyének elhárítására irányuló törekvésünk. Ez — számunkra legalábbis — elég nyomós indok volt arra, hogy *óvatosak* legyünk, s optimizmus helyett *evangéliumi realizmussal* közelítsünk az ökumené megvalósulásához, az abban munkálkodáshoz.

Másrészt hisszük, hogy a kevésbé racionális, illetve kevésbé felelős döntések szép számmal eredményeznek — különösen a „vegyesházasságok” terén — olyan feltételeket, amelyek a kegyelem közreműködésével minden racionalitást felülmúlva mozdítják elő az ökumené ügyét. Ezért a kegyelemért rendszeresen imádkozni feladata minden, az ökumené iránt elkötelezett hívőnek, s aki „csak” ezt teszi, bizonyára mérhetetlenül sokat tesz.

A földi vándorútján járó egyházat Krisztus szüntelenül az örök reformációra hívja. Mint emberi, földi intézmény, erre folytonosan rá is szorul. Idejében és becsületesen, a szükségnek megfelelően meg kell tehát újítani mindazt, amit történelmi okok hatására nem egészen gondosan őriztünk meg akár erkölcsi vonatkozásban, akár az egyházi gyakorlatban, akár a tanítás megfogalmazásában is, amelyet gondosan meg kell különböztetni magától a hitletéteménytől.

UR 5.

* * *

Az egyházon belül a szükséges dolgokban őrizték meg az egységet, egyébként pedig az egyház minden tagja saját hatáskörében tisztelje a kellő szabadságot a lelkiességnek és a fegyelemnek változatos formáiban, a liturgiák különféleségében, sőt még a kinyilatkoztatott igazság teológiai feldolgozásában is; mindezekben pedig legyen gondjuk a szeretetre.

UR 4.

AZ ÖKUMENÉ ÉS A VALLÁSI PÁRBESZÉD FEJLŐDÉSE A MAGYAR RÁDIÓBAN

Riport Dr. RAPCSÁNYI LÁSZLÓVAL,
a vallásos műsorok felelős szerkesztőjével

Még a pápalátogatás közvetítése idején, a Szentatya magával ragadó hatása nyomán kaptam ígéretet Rapcsányi Lászlótól, a Magyar Rádió vallási műsorának szerkesztőjétől, hogy riportot készíthetek vallási, felekezetek közötti együttműködéséről. — Jelenleg a rádióbeli szobájában várakozom, míg ő élőben vezeti a „Hitélet” vallási krónikát. Hamarosan fáradtan, de mosolygósan fogad, rágyújt és koncentráltan figyel. Gyorsan elmondom beszélgetésünk tervét. — „Csináljunk akkor egy olyan kettős tükröt — javasolja —, amelyben maga felidézi az ökümené és a vallási párbeszéd fontosabb zsinati elveit — ez alatt én keresem az életem megfelelő eseményeit”.

Napjainkban a kezdeti protestáns és katolikus ökümené-gondolat egyre tágul, én azonban beszélgetésünk során a *katolikus jelentéséhez* tartom magam. Idézek az *Unitatis redintegratio* (UR) határozatából: „Az ökümenikus mozgalom az az egység mozgalom, melynek résztvevői a szentháromságos egy Isten imádják, Jézust Uruknek és Megváltójuknak vallják... és a béke Evangéliumát közvetítik a világnak” (UR bev.). — Ugyanis, amikor Jézus keresztthalála előtt az emberiségért áldozatul felajánlotta magát az Atyának, egyik végső kívánsága az volt: — „Legyenek mindnyájan egy!” (Jn 17,21) — Ami nem jelenti feltétlenül azt, hogy mindannyian egyformák legyünk. Az embereket előítélet mentességre, okosságra és türelemre kell tanítanunk. A Keresztény Egységítőkárság *Ökümenikus Direktóriuma* (ÖD) az egyház életterejét elsősorban az állandó megújulásba — reformatio perennis — helyezi. Az *ökümenikus nevelést* a hiteles *keresztény családban* kell elkezdni. A szülők miközben saját hitüket alaposan megismertetik gyermekeikkel, „felkeltik a bizalmat és tiszteletet a más felfogásúak lelkiismereti meggyőződése, vallási különbségei iránt” (ÖD III.1).

— Azt hiszem, ezek a feltételek mind jelen voltak életemben — mondja elgondolkodva Rapcsányi László — nemcsak öröklött, egészséges rugalmasságom alapján, hanem neveltetésem és hivatásom oadadó teljesítése folytán is. Ezekről kissé részletesebben szólnék. — Származásilag minden bizonnyal az osztrák—magyar monarchia gyermeke vagyok, mert családjunkban a Kárpát-medence és a szomszédos Ausztria sok-sok nemzetének és népcsoportjának vére keveredett. Édesapám kifejezetten szerb eredetű. Az ősök között volt Csernojevics Arzén ipeki pátriárka, aki a balkáni szerbeket a török elől menekítette a Délvidékre. Édesanyám családja szlovák-lengyel keverék. Fellelhető és rokonokkal is azonosítható az ősi fészek Tóketerebes környékén. Anyámék ahhoz a csoporthoz tartoztak, akik annakidején sok mással, — így Hruz Máriaival, Petőfi anyjával együtt, — jöttek le az Alföldre. — Jánoshalmán születtem, régi néven Jankovác, utána költöztünk Baja városába. Ez a bunyevácoknak, azaz a katolikus szerbeknek a hazája. Az ortodox lélek, tudjuk, kissé tömjénesebb, szereti a gyertyafényt, képekben is gazdagabb. Baja városában a vallási hagyomány egyesült az etnikummal, miközben mindenki élte a maga vallását. Nálunk a szoba sarkában, míg édesapám élt, ott volt a Pánágia, a Szűzanya képe és előtte mindig égett a gyertya. Édesanyám a katolikus templomba járt, apám is elment vele, de inkább az ortodox templom volt az otthona. Nagy hatást jelentettek a búcsújáró helyek, ahova délvidéki rokonságunk is eljött. Ilyen találkozó hely volt, többek között, a Baja melletti híres Máriakönyve a csodatévő kúttal, melyet akkor még Vodiczának hívtak. A kápolna és a kettős szentkút misztikus körébe a katolikus magyarok, a németek, bunyevácok, sokácok, sőt a görögkeleti szerbek is beletartoztak.

Mindegyik a maga vallása szerint tisztelte a Szűzanyát. A vodiczai búcsú kultikus egységében, lelki szimfóniájában egyesült a soknyelvű Délvidék színes népi világa. A hívő zsidóság mellett protestánsok is éltek, elenyésző kisebbségben ugyan, a városban.

A híres bajai III. Béláról nevezett ciszterci gimnázium tanulója lettem. Ez vegyes nemzetiségű és vegyes vallású iskola volt. A környékbeli középbirtokosok, svábok, bunyevácok, magyarok a gyereket lehetőleg gimnáziumba adták. A két világháború között még rangnak számított, ha valaki érettségizett. Nagyban formálta életünket a nyelvtanulás. Bár korán kezdtük tanulni a franciát és németet, de leginkább a latin varázsa hatott. A katolikus szertartás nyelve akkor még latin volt, sokat jelentett a szülőnek — főleg a környező vidéken — hogy, mint mondta, „a gyerek érti a latin szöveget”, és lefordítja a pap szavait. A ciszterci rendi nevelés rendkívüli szellemisége révén kitárult előttünk az egész világ. Az atyák, franciás műveltségükkel, hallatlan türelmükkel és közvetlen kapcsolatuk révén igen közel álltak hozzánk. Iskolánkba protestáns és zsidó gyerekek is jártak. Amikor nekünk hittanóra volt, — és a hittant nagyon komolyan vették, — mint afféle gyerekek, egy kissé irigyeltük is a másvallásúakat, mert ezalatt focihíhattak az udvaron. Ilyen szellemben nevelkedve, érthető, hogy mindenkit megérintett egy kissé a szerzetesélet szelleme. Szép, józan, de kritikus szellemű iskolánk volt. Az olyan gyakran emlegetett „vallási bigottságnak” nálunk nyoma se volt. Talán azért sem, mert nagyon aktívan vehettünk részt a vallási életben. A diákmisék hangulata, az egyházi ünnepeken való tevékeny liturgikus részvétel, a színdarabok, a cserkészlet, a táborozások, az emlékezetes kirándulások magától értetődővé tették a vallásos életet. Minden nap volt diákmise. Így mindnyájan éreztük a szentség közellétét, hiszen a misztérium mellett éltünk. A nevelésben mindenek előtt megtanultuk az erkölcsi tisztességet: mi a becsület, mi a hazugság. Nagy könyv- és betűhűségünk volt. A vadnyugati romantikával együtt olvastuk a világirodalmi remekeket és ezek rendkívül kitágították világszemléletünket. Mindebben nagy partnereink voltak az atyák, akikkel mindent meg is lehetett beszélni.

Osszefoglalva: ebben az „ökumenikus légkörben” nőtem fel. Engem, személy szerint rendkívül érdekeltek a klasszikus vallások, a népszokások és hallatlanul vonzódtam a művelődés- és vallástörténehez. Érdekel az emberek hite, és előítéletmentesen kerestem: mi az, ami számukra szent, ami számukra odaadóan fontos.

Vajon ez a színes kulturális-vallási kavalkád nem zavarta-e meg a saját keresztény-katolikus tartását? — vetem fel a kérdést.

— Ennek volt biztosítéka mindvégig a fent említett neveltetésem és tanáraimmal való kapcsolataim, akik egész életemben nagy tekintélyt jelentettek számomra. — A latin nyelv korán meghatározta gondolkodásomat, hiszen görög-latin tanárnak készültem. A gyakorlati érzékű családom azonban lebeszélte erről. Francia-magyar szakon végeztem, közben jogot hallgattam és a jogi karon doktoráltam. Jogfilozófiai tézisemben a különféle államszerkezeteket hasonlítottam össze. Már ekkor körvonalazódott bennem a Vatikán államszerkezetének rendkívüli jelentősége...

Most rátérnék *munkaterületemre, a Magyar Rádióra*, ami harminc éve meg is határozza életemet. — Első műsoraim *néprajzi jellegűek* voltak, amit jórészt saját vízi környezetemből hoztam: a rákászok, csikászok, dunai halászok hagyományainak életéből. Majd, amikor a céhek történetét ismertettem, gyönyörűen tudtam beszélni a céhek védőszentjeiről: Szent Vendel a faluvégén vigyáz a szőlőre, Szent Flórián megóv a tűzveszélytől, Szent Antal kis Jézussal a karján, fogadja a rászoruló kéréseit...

Ekkor érkezett el az idő, amikor többé már nem lehetett hallgatni a *Bibliáról*. Rádöbentek, hogy enélkül a felnövő nemzedék Európa kultúráját, irodalmát, művészetét sem ismerheti igazán. Most jut eszembe, éppen *húsz éve* annak, hogy a „*Biblia világa*” című könyvem (Minerva) 1972-ben megjelent, és három kiadást ért meg százezres példányszámban.

Szeretném, ha elmondaná, miként tudta Ön kiküzdeni ezt a régen dédelgetett tervét.

— A könyv nem más, mint egy rádiós beszéd sorozat gyűjteménye, ami 1971-ben kezdődött. A Rádió szerkesztősége részéről nem könnyen került elfogadásra. De Márton Annával, a tudományos rovat szerkesztőjével, addig sürgettük a műsort, míg ketten együtt ki nem hajtottuk az engedélyezést. Nem nagyon tudták, miről is lesz szó benne. Bizony, egy kis meglepetést okozott, hogy különböző felekezetekhez tartozó, jeles tudósok szólaltak meg, és a Bibliáról meglehetősen összhangban, tárgyilagosan beszéltek. A műsort a késő esti órákra, 22 órára vagy 22,40 percre helyezték, azzal a kitétellel, hogy ez „intellektuális műsoridő”, és ezzel egy kissé „eldugták” a programot. Mégis óriási hatása volt, hogy 1971-ben szólhattunk a Bibliáról. Hiszen a keresztyények és a zsidók közös lelki, szellemi öröksége nem hiányozhat sem az európai, sem az ortodox kulturkörből. A Biblia-sorozat jó alkalom volt arra, hogy hosszú idő után itthon is egymásra találjanak a különféle vallások képviselői és a biblikus szaktudósok.

Úgy gondolom, Rapcsányi László közismert türelmével és kedvességével úgy hangolta össze beszélgető partnereit, hogy azok egymás iránt tisztelettel, zavartalanul fejthették ki saját felfogásukat.

— Közben annyi érdeklődő és sürgető levelet, telefont kaptunk, hogy 1976-ban folytattuk a sorozatot. A korábbi résztvevők közül, hogy csak néhány nevet említsek: Czeglédy Károly sémi-arab nyelvész, Félegyházy József katolikus teológus, Pákozdy László református teológiai tanár, Rónay György, a Vigilia főszerkesztője, Scheiber Sándor, a nemzetközi bibliakutató, melléjük csatlakozott Bálint Sándor néprajzkutató, Kocsis Elemér református professor és Nyíri Tamás katolikus professor is. A második sorozat anyaga „Beszélgetések a Bibliáról” címmel 1978-ban jelent meg. Húsz esztendővel ezelőtt ez a két könyv sokakat felbátorított, és elindított olyasmit, amiről egyik kritikus azt írta, hogy a polc hátoldaláról elő lehetett venni a Bibliát és kitenni a látható könyvek sorába.

Meg kell említenem, hogy az ökumené és a párbeszéd ekkor kezdett teret nyerni a közéletben. Lehetett a Bibliáról beszélni, vitatkozni, sőt ajándékolni is adhattuk egymásnak. Az a krisztusi küldetés, hogy „Menjetek és tanítsatok!” — akkor a Rádió hullámhosszán valósult meg. Elérte a távoli tanyákat, a magányosok otthonait, kórházakban a betegek szorították fülükre a már megvásárolható kisrádiójukat.

— Mégsem szeretném, ha úgy tekintenének akár a Biblia-sorozatra, akár a két Biblia-könyvre — amelyeknek kétség kívül átütő sikerük volt és sokmindent megindítottak az emberek lelkében — mint valami hőstettre. Én természetemnél fogva szívesen, könnyen barátkozó és meglehetősen türelmes ember vagyok a különféle gondolatok és felfogások meghallgatására. A Rádió munkatársai pedig végül is nem fordultak szembe ezzel a vallási anyaggal. Hosszú évtizedek során ugyanis az emberek átítatódta a biblikus műveltségétől. Azonban az akkori rendkívüli rossz ateista irodalom az egészet át akarta írni. Ez a próbálkozás megbukott. Megbukott a tudósok előtt, mert egyszerűen nem lehetett nevetségessé tenni a Bibliát úgy, ahogy azt elképzelték. — Jól szerkesztett műsor volt, mert egyesült benne a konkrétum az elvonatkoztatással. Meg lehetett tanulni, hogy a dolgoknak van egy valóságos képlete, és van egy olyan spirituális szintje, ami nem kötelező mindenki számára. A sorozat nem akart és nem is tudott volna önmagában hitet kelteni. Csak azt akarta mondani: Ember, gondolkozzál! — Itt van egy könyv, a világ-irodalom legjelentősebb könyve. Ez a könyv nem került a romok alá, mint a ninivei cserépkönyvtár. Ez a könyv megmaradt, népeket és nemzeteket nevelt és irodalmak születtek belőle. Tehát a Bibliát kulturálisan sem lehet megkerülni. A Biblia otthonra talált a Magyar Rádióban. Műsört ismételtünk, kitüntetések adtak érte. A hetvenes évek közepétől már olyan történelmi korszakban élünk, amikor egyre-másra felfedhettük a különböző vallások misztériumait és jelentőségét.

Érdekelne még, hoy a *protestánsokkal* hogyan került közelebbi kapcsolatba.

— Az *ökumenikus egységértörekvések* mindig foglalkoztattak. Legtöbbet a Biblia-beszélgetések során tudtam meg a kiváló protestáns személyiségektől, főleg Kocsis Elemértől, Pákozdy Mártontól, de másoktól is. A Luther-év során, 1983-ban hosszabb ideig kutattam Wartburgban és anyagomból egyórás rádióműsor született, majd megírtam tanulmányomat „*Egy szívből a rózsán*” címmel.

Emlékeztetnem kell itt az *Ökumenikus Direktórium* sürgetésére a *római katolikus és a keleti egyházak gyakorlati kapcsolatát* illetőleg, különösen a szent cselekmények és a szentségek kölcsönös vételében (38—53.). A pápa 1985-ben körlevelet adott ki Szent Cirillnek és Metódnak, a szlávok apostolainak 1100 évfordulójára. Ők ugyanis nemcsak a keresztény hitet terjesztették, hanem az ószláv nyelvre fordított liturgikus könyvekből és a Bibliából írni, olvasni tanították a népeket (lásd cirill-betűk).

Ezt az ősi hagyományt jobban kellene tudatosítani abban a két nemzedékben — jegyzem meg —, amely hetven év alatt vallása és nemzeti kultúrája ismerete nélkül növekedett fel a Szovjetunióban és a környező országokban.

— Régi vágyam teljesült ezzel kapcsolatban, amikor két nyarat tölthettem *Áthosz szent hegyén* a görög Chalkidiké félszigetén. Elsősorban édesapám vallási gyökereit kerestem, és neki akartam emléket állítani, amikor mintegy „szereztesként” jártam végig a húsz kolostort. Együtt lakhattam, imádkozhattam, dolgozhattam a kézműves, földművelő szerzetesekkel. Szinte észrevétlenül szívtam magamba a bibliai görög kultúrát, az ősi rítust, és kezdtem megsejteni az ortodoxia titkait. Második alkalommal Berki Ferizzel mentem, hogy néhány könyvtárba is betekintsünk és adatokat gyűjtsek készülő könyvemhez.

Közben csak átlapozhattam a színes, bőven illusztrált művet, mely olyan szemléletesen vezet végig az aranyló mécsesek és sötétlő ikonok szentélyein, hogy szinte érzem a felszálló gyertya- és tömjénfüst illatát, miközben olvasom: „Áthosz szent hegye a szent, tiszta, makulátlan Szűznek van szentelve, a Pánágia kertje.”

Ha jól tudom, közben már többször is járt *Izraelben*, mint a Bar-Ilan egyetem meghívottja. Nem csupán művelődéstörténeti és régészeti tanulmányokat folytatott, hanem a zarándok áhítatával járta végig a szent helyeket, miközben a három monoteista vallás közös vonásait kereste, különös tekintettel a *zsidóságra*, hogy feltárja a „folyamatosságot az Ószövetség tanuságtevői és Krisztus hívei között” — Hiszen nem felejthetjük, a ki nyilatkoztatást az Egyház Izrael népe közvetítésével kapta, mert Isten vele kötötte meg az első, az Ószövetséget..., és ennek a nemes olajfának a tövéből táplálkozik minden más nép (addigi) vadhajtsa is” — írja a *Nostra aetate* zsinati nyilatkozat 4. fejezete, míg a 3. fejezetben az egyház a *muzulmánok* iránti nagyrabecsülését fejezi ki. — Rapcsányi László „*Jeruzsálem*” című könyve a nehéz idők utolsó ajándékaként, 1984-ben három kiadásban jelent meg, melyben a keresők közel kerülhettek hitük történelmi forrásaihoz.

— Magam csak tapintatosan és szerényen említeném a könyv sikerét, mivel szellem-történeti értéke miatt Jeruzsálem polgármestere, Teddy Kollek kitüntetésben részesített. Nemes értelemben szerettem volna tágítani a vallástörténeti perspektívákat, amint írom: „A Dávid csillag nem zsidó eredetű..., valószínűleg Babilonból származik. A kereszténység sincs előzmény nélkül, de minden korábbi előkép feloldódott Krisztusban.”

Munkája során sok *nem hívővel*, sőt kifejezett *ateistával* is együtt dolgozott. Nemcsak „párbeszédet” folytatott velük, hanem barátságban tudott együttműködni.

— Munkáim során mindenfajta felfogású emberrel találkoztam és találkozom ma is. Nem merném mondani, hogy valami „vallási türelem” befolyásolt. Engem maga az ember érdekelt. Az adott helyzetben legtöbbször szóba sem jöhetnek az illető vallási nézetei.

Nekem viszont olyan öröklött, tanult és átélt istenélményem, biblikus élményeim vannak, hogy sohasem voltak ilyesfajta kétségeim. Am ezt soha nem hirdettem fennhangon, és személyemben nagyok valami példakép, — talán életében senki sem mondható annak. — Viszont nagyon könnyen megtalálom a kapcsolatot, mert igyekeztem a másik legbensőbb érzésehez közeledni. A rádiósnak fel kell készülnie és hallatlan koncentrációval kell ráhangolódnia a másik ember lelkére, mégsem lehet merev. A kérdéssel csak keretet adhatok és a beszélgetés során a gondolat, mint a labda, ide-oda száll, szó szót követ, és egy egészen új világ nyílik meg előttem.

Rádiós munkámnak kétségtelenül legizgalmasabb legmaradandóbb fejezete, és talán a legjobb feladata volt annak a *pápai látogatásnak közvetítése*, amely szerintem minden vallású és nemzetiségű embert, legalább egy rövid időre egyesített. Még meg sem érkezett a pápa, és már mindenki a hatása alatt állott. A rádiós életében megismételhetetlen esemény, hiszen élő adásban napokon át kellett „lefesteni” mindazt, ami ott történik. Ilyenkor már a közvetítés vezetője — jelen esetben sajátmagam — nem is a maga ura. Nagy erőt adott nemcsak a feladat nagysága és belső izgalma, hanem, hogy milyen rendkívüli személyről kell szólnom. Azonnal lelki kontaktusba kerültem a pápával, sugárzó személyiségével. Moccsodáltam derűjét, fáradhatatlanságát. Különböző helyeken szinte csodává vált, és mégis annyira emberi és egyszerű volt. Érezni lehetett, hogy mindenáron — vallásra való tekintet nélkül — az emberek közé akar menni és megfogni kezüket. Számomra nemcsak bensőséges beszédeiben, hanem ezekben a gesztusokban nyilvánult meg leginkább a *vágya az egyetemes megbékélésre és egyetértésre*. Bármilyen nehéz körülmény között is megtalálta a megfelelő hangot. Olyan volt, hogy Göncz Árpád jellemezte: „Ez egy szent ember!”

A pápa maga volt az „ökumené”, az *egység, a teljes*. Máriapócon görög rítus szerint misézett, ezzel felvetette a kapcsolatot az ortodox szlávokkal is. — Alázatosan megkoszorúzta Debrecenben a protestáns gályarabok emlékművét. — Találkozott a zsidóközösséggel, amely előre vetette reményét egy elinduló vallási-teológiai párbeszédnek a Vatikán és a hazai zsidóság között. Kítűnt, hogy világegyház feje egészen más összefüggésekben gondolkodik, és rendkívüli felelősséget érez az emberiség sorsa iránt. Ez az oka annak, hogy — a sok negatív előkritika, mindenféle beharangozás, ízetlen gúnyos szövegek ellenére — a magyar társadalom és az a sokféle nemzetiségű nép fáradhatatlanul követte, kísérte és szívébe fogadta a Szentatyát. Meghódította az országot anélkül, hogy ebben a propaganda segítette volna. Szinte napról-napra haladt előre népszerűsége. Láthatatlan karizmatikus erőt árasztott magából, és magával ragadta a társadalmat, a népet, és, ami a legnehezebb, a sajtót. A legellenállóbbak — akikről nem is lehetett tudni, miért tették —, végül azok sem tudtak mást mondani: „Hát igen. Azért ez egy nagy ember!”

A pápalátogatás *gyümölcsei* most kezdenek beérni. Egyeik legfontosabbnak tartom, hogy megindulhatott a „Hitélet” vallási krónika a Kossuth adóban.

— A pápának az a szinte megtapintható gondolkodása, felekezetre való tekintet nélküli egyetemes kitekintése a világra, újra felkeltette bennem a régi kérdést: Milyen is az emberiség, melynek tagjai különböző vallási csoportokhoz tartoznak? Egyáltalán milyenek az emberek, amikor vallásban gondolkodnak vagy féltik vallási csoportjaikat? — Ez most arra készítetted, hogy a különféle vallások eseményeit, híreit — az *ökumené és a párbeszéd világszintű méretében* — megpróbáljam napról-napra összefoglalni és az érdeklődő hallgatónak közzétenni. Így született meg az a krónika- és hírtípusú napi műsor hétfőtől péntekig 13,45-től 14 óráig, amely a világ valamennyi hírszolgálatának vallási jellegű anyagát tényekkel és eseményekkel felsorolva közli. — Ez a kis röpkeség a Kossuth adó középhullámán egyszer csak ráébredtett arra, hogy az emberek ezerféleképpen élik meg hitüket, és ezek a dolgok valami módon összehajolnak.

A Rádió vallási műsorainak ideje más módon is változott, többszörösére bővült. Vannap élőben közvetítjük a különböző istentiszteleteket, minden pénteken és szomba-

ton 30 perces műsort az egyes vallások szakemberei szerkesztik. Hatáskörileg hozzám tartoznak, mivel én lettem a Rádió vallási műsorának a felelős szerkesztője. — Nagyon hátrányos azonban, hogy a vallási közvetítések nagy része a Kossuth URH adóján került sugárzásra. A hazai érdeklődők ezt az adót kisorádió, kórházban, utakon és egyéb helyeken nem tudják fogni, és a környező országok magyarsága egyáltalán nem hallhatja. Remélhető, hogy a különböző egyházi vezetők most igazán egységesen fognak össze, és akkor megszületik az eredményes megegyezés.

Szerencsére, az elmúlt fászesztó év után Rapcsányi László most fél évre Rómába mehet, hogy ifjúkori vágyát a „tökéletes államszervezetről” szóló kutatásait a Vatikáni könyvtárban befejezze.

— Az egyházi államszerkezet idők során kialakulva olyan tökéletes felépítettségre tett szert hivatali, gazdasági rendjében, művészetteremtő erejében, bel- és külpolitikájában, hogy mindenkori példája lett az európai államszerveződésnek. Én éppen abban az időben kezdtem kutatásaimat, amikor ezt az „intézménységet” igen sokan — minden tekintő ismeret nélkül — csak támadták. Végig vezetem az egyházi állam alakulását Nagy Konstantintól (313) egészen IX. Pius szomorú eseményekkel tarkított, hosszú uralkodásán át 1870-ig, a Vatikán-állam felosztásáig. Nem pápák története lesz — hangsúlyozza a kutató Rapcsányi —, de meg kell emlékezni minden olyan kiemelkedő Pontifex Maximusról, aki sokat lendített a látható egyház nemes céljainak kibontakoztatásában. — 1986-ban már eljutottam odáig, hogy hosszasan dolgozhattam a Vatikáni könyvtárban, a római Német-könyvtárban, a különböző szerzetesrendek bibliotékáiban, kezdve a jezsuitáktól a ciszterciekig. Indulás hét nap múlva!

Készült: 1992. január 17-én

Széll Margit

Semjén Zsolt

KORUNK KIHÍVÁSA: A NEW AGE

Szótárunkban kevés olyan szimpatikus és jövőt jelentő szavunk van mint: az ökumenizmus. És kevés olyan veszélyes, mint ennek ellenkezőjére torzítása: a szinkretizmus. Hazánkban szinte kúszva terjed, átszővi napilapjainkat, magazinokat, sőt a mindennapos tévéújságokban is jelen van észrevétlenül, tetszetős mondanivalójával. Amint az ókorban a gnózis, korunkban a New Age szinkretizmusa a kereszténységgel szembeni talán legnehezebben kezelhető kihívás. A felvilágosodás kora óta jelenlévő „tudományhit” nem oldhatta meg az emberi egzisztencia feszítő kérdéseit. Amint az várható volt, az eufóriát kiábrándulás követte. A szekularizált társadalmakban elemi erővel tör fel a transzcendencia után vágy.

A New Age problémájának alapvető kérdése az, hogy mennyiben beszélhetünk itt vallásról? Mert frazeológiája ellenére voltaképpen az immanencia, az evilágiság határain belül marad. A New Age elsősorban nem gondolatrendszer, amit tanulmányozni lehet, hanem életérzés. Ezért a *lelkipásztoroknak* kellene komolyan foglalkoznia hatásaival.

A NEW AGE JELENSÉG. Korunk embere addig úgy vélte, hogy misztifikációktól mentes világban él, s most meghökkenve kell látnia, hogy emberek tömegei fordulnak a kelet-ázsiai bölcsélet, a reinkarnáció, az ezoterika, okkultizmus etc. felé. Mindezek annak az útnak mentén vannak, melyekkel az ember próbálja az életét megragadni. Miszticista robbanásról, neognózisról beszélnek. Annak ellenére, hogy könyvek sokaságát hozták létre, mégis szinte definiálhatatlan, hogy mi is a New Age. Hansjörg Hemminger, a neves New Age kritikus ironikusan jegyzi meg: „Jóga és joghurt, erdőfutás és boszorkányszombat, müzslirajongók és mágusok, filozófáló fizikusok és kísérletező spiritiszták, süket meditálók és hangos szekták — nehéz ezeknek egy definíciót adni.”

A New Age sikerének az a titka, hogy az emberek vallásos igényét úgy igéri kielégíteni, hogy az sem szellemi erőfeszítéssel, sem erkölcsi következményekkel nem jár. A New Age rendszerek nem az igazság keresésére irányulnak, hanem egy olyan asztalra emlékeztetnek, ahol a legkülönbözőbb gondolatok vannak összehordva s mindenki azt választja ki magának ötleteinek és hangulatának megfelelően válogatva és változtatva, amit saját megváltására a legmegfelelőbbnek vél. Találó Chestertonnak az a meglátása, hogy amióta az emberek nem hisznek Istenben, nem valamiféle semmire gondolnak, hanem mindenfélére. Hogy a New Age nem periférikus jelentés, azt jól bizonyítja, hogy az ezzel foglalkozó irodalom a könyvkereskedelem 10%-át teszi ki. (Stefan Üblackner: *Der Traum vom „New Age“*. Stadt Gottes 112/1989. Jänner.) — Az egész New Age mögött agnoszticizmus és szkepszis áll. A technika és szaktudományok általi uraltság miatt érzett tehetetlenség és tájékozódásra való képtelenség zavarában a New Age kételkedik a nyugati civilizáció eredményeiben. A krízisjelenségeket látva erősödik a katasztrófától való rettegetés. Ezzel párhuzamosan a New Age szerzők „prófétái” küldetéssel lépnek fel. Azt hirdetik, hogy a megoldás a Nagy Átalakulás, a New Age, a Vizöntő vagy másnéven Ökológikus kor. Itt majd az ellentétek kismulnak, egység és harmónia fog uralkodni.

GYÖKEREK. A New Age közvetlen előzményének a hippi mozgalom subkultúráját tekinthetjük, akik kivonultak a fogyasztói társadalomból. Ezen túlmenően — némi egyszerűsítéssel — azt mondhatjuk, hogy a New Age három forrásból merít: 1. az ezoterika széles köréből, 2. alternatív tudományos teóriákból, 3. a különböző vallásokból. — A jelen szorító bizonytalanságában fogódzópontnak érzik az asztrológiát, amelytől a meg-nem-ismerhetők megismerését remélik. Az asztrológiában vélik megtalálni az új kor bizonyítékát. E tanítás szerint ugyanis, most éljük a Hal korból a Vizöntő korba való átmenetet. A Hal kor Krisztus születésével kezdődött és krisztusian vésetett. A most áttörő Vizöntő kor a spirituális kiigazítás esélyét hozza magával. A New Age nem tisztázza azt a kérdést, hogy az új kor kozmikus konstelláció determinizmusával, vagy pedig az embereknek a New Age mozgalomba való „megtérésével” valósul-e meg. — Gyakran — jellemző módon — visszautalnak az antignózisra. Magukat is úgy tekintik, mint pneumatikus arisztokráciát. A teológiai elemeket teozófiai elemekkel keverik, feloldják a történelmi vonatkozásokat és mindent mítoszszá gyúrnak.

Az alternatív tudományos teóriák azon alapulnak, hogy a tudomány specializálódása következtében a gondolkodás széttöredezett, ami orientációs vákuumhoz vezetett. A szaktudományok rész-szemlélete a katasztrófa felé sodor. Ezért az „egészet szemlélő”, ökológikus és szent gondolkodásra van szükség.

Az atomfizikus Fritjof Capra az atomfizika természetképéből és a nagy keleti vallások rendszereiből személyes, misztikus világképet alkotott. (Capra műveiben meg kell különböztetni a természettudós megállapításait a filozófáló értelmezéseitől.)

A New Age nem beszél vallásról, hanem vallásairól, bizonyos spirituális összefüggésekről. Marlyn Ferguson könyve egy részének ezt a gondolkodását kifejező címet adta: „Vallástól a spiritualitás felé”. A New Age ebben az értelemben akar egységet hozni, és így ez az egység szinkretizmust jelent. Azt az ósrégi vágyat fejezi ki, hogy létrejöjjön egy *világ-egység-vallás*, amelyben minden eddigi vallás részt kaphat. Isten ebben úgy szerepel, mint az univerzum rendező mátrixa (Ferguson), mint önrendező mechanizmus

(Capra) vagy mint a kozmikus energiák összessége. Ebből következik, hogy mindenki saját maga vallásos auktoritása, tekintélye papja. A New Age autoszotériája (önmegváltása) az a pont, ahol végletesen szemben áll a kereszténységgel. Hiszen a keresztény teológia tisztázza, hogy az önmegváltás lehetetlen, mivel a bűn nem pusztán a világ immansens törvényeivel való szembeszegülés, hanem ezek Alkotójával szemben is. Ebből következően szükséges az emberiség objektív megváltása és az ebbe való szubjektív bekapcsolódás.

IRÁNYZATOK. A New Age — forrásaival analóg módon — három irányzat rajzolódik ki: az ezoterikus-okkultisztikus, a filozófiai és a vallási irányzat (amelyek átfedik egymást).

Az ezoterikus-okkultisztikus irányzat jellemzője, hogy a mágikus hatalmát átélő függetlennek tekinti magát mind az isteni hatalomtól, mind az erkölcsi törvénytől, és azt akarja, hogy tőle függjön az istenivel való találkozás.

A filozófiai irányzat megértéséhez legcélravezetőbbnek a „klasszikusok” tanulmányozása tűnik. Marlyn Ferguson úgy látja, hogy egy vezető nélküli hálózat küzd radikális változásokért, melynek tagjai felmondták a nyugati világ alapkoncepcióit. Nincs politikai doktrínája; szellemi mozgalom, amely korunkban veszi kezdetét. Sir George Trevelyan úgy látja, hogy civilizációnk elérte mélypontját és az átváltozás esélye nagyobb, mint bármikor a történelem folyamán. Fritjof Capra a legtöbbit olvasott New Age szerző. „A fizika taója”, „Forduló időpont”, „Az új gondolkodás” mindinkább bestseller lett. Módszere, hogy összeveti a legújabb tudományos eredményeket az ősi keleti világképekkel. Úgy látja, hogy civilizációnkban minden összezavarodott és csak egy ősz szefüggésekben gondolkodó szent világkép jelenthet kiutat, amellyel meghaladható az egyoldalú racionális gondolkodásmód, melynek következménye a könyörtelen konkurenciaharc. (Mikor Capra szentről beszél, akkor nem a személyes Abszolútumra, hanem a kozmosz önrendező dinamizmusára gondol.)

A vallási irányzat főként három forrásból merít: a hinduizmusból, a buddhizmusból és a taoizmusból. A hindu rendszerekből a korlátlan szinkretizmust, a lélekvándorlás gondolatát és a Minden-Egy tanát veszi át. A buddhizmusból — a lélekvándorlás tételezésén túl — az önmegváltás elképzelése és a különböző meditációs technikák hatottak ihletően a New Age szerzőkre. Az önmegváltás gondolatának sokat idézett megfogalmazása található a magávgágában, ahol Buddha azt mondja: „Én magam szereztem meg a tudást, ki követőjének nevezném magam? Nincs tanítóm, én vagyok a senkihez sem mérhető tanító.” (I. 6,7). A taoizmusból kölcsönözte a New Age egyik sajátosságát: az abszolútum személyes vagy személytelen voltának lebegtetését.

A New Age saját magát úgy is értelmezi, mint küldetést, hogy a különböző vallások különböző elemeit egymáshoz közelítse és új kapcsolatba hozza. Erre — nézetem szerint — dilettantizmusa következtében abszolút alkalmatlan.

KIHÍVÁS A KERESZTÉNYEKKEL SZEMBEN. Vádolják a keresztényeket, hogy sem rajtuk, sem a keresztény világon nem látszanak a megváltottság jelei és, hogy amikor az embereknek igényük van a szent dolgokba való beavatásra, akkor ehelyett egy patriarchális hivatal instrukcióit kapják. — A nyugati filozófia és a keresztény teológia által kidolgozott fogalmakat a New Age elutasítja és meghatározatlan és megragadhatatlan fogalmakkal próbálja helyettesíteni. A jezsuita Bernhard Grom így jellemzi a New Age világképet: „Az egész valóság egyetlen szellem-energiái-előtér, amiben az isteni, a materiális kozmosz, a növény- és állatvilág, és az ember csak graduálisan, mint különböző sűrűség és emaniációs-sík különbözik egymástól”. Az olyan alapvető megkülönböztetések, mint Isten és ember, teremtető és világ, lélek és anyag, gondolat és fizikai-kémiai-biológiai folyamatok a New Age gondolkodásában nincsenek meg. A kozmosz egy

energiamező, különböző elmosódottságokkal. — A New Age igazolja azt a megfigyelést, hogy ahol csökken a vallásosság, ott nő a babonáság.

A NEW AGE TRANZSCENDENCIA-ÉHSÉ GKÉNT VALÓ ÉRTELMEZÉSE, MINT A PASZTORÁCIÓ LEHETŐSÉGE.

A kereszténység számára a New Age sem nem teológiai, sem nem filozófiai, hanem *lelkipásztori kihívás*. Mindazonáltal szükséges kimutatnunk a New Age rendszerek bölcséleti abszurdításait és erkölcsi fogyatékoságait. Ki kell mutatnunk az igazság kritikájának a kritikáját, a szinkretizmusból eredő inkoherenciát, a keresztények figyelmét pedig fel kell hívnunk arra, hogy még a magazinok horoszkójaival való kacérkodás sem egyeztethető össze az Evangélium komolyan vételével.

A New Age transzcendencia-éhségként való értelmezése és elismerése a pasztoráció lehetőségének a feltétele. Ki kell mutatnunk az ember eredendő és éppen a lényegét megadó transzcendentális nyitottságát, majd pedig azt, hogy a New Age nem más, mint éppen annak a nyitottságnak a felszólítására adott elégtelen válasz. A mi kapunk az, amelyen át eljuthatunk a nyitottság valódi „Tárgyának” a bemutatásához. Majd továbblépve a személyes tanúságtétel hitelességével be kell mutatnunk a hit válaszait. Mert a keresztységben kapott hívásunk és küldetésünk, hogy a kihívásokat feladatként tekintsük és lehetőségé váltóztassuk.

Bozóky Éva

ÉLET AZ EGYSÉG JEGYÉBEN

Úgy is kezdhethém: az ökumene gyermeke vagyok. Beleszülettem a keresztény egység valóságába már akkor, amikor néven még nem neveztek. Isten akaratából pedig olyan emberek körébe vitt az élet, akik tudva-tudatlanul szintén az egység gondolatának hordozói voltak.

Szüleim vegyesházasságot kötöttek, de családi körünk létevel cáfolta azt az elterjedt nézetet, miszerint a két fél különféle felekezete vallási közömbösséget okoz. Nálunk se közömbösség, se vita nem volt, hanem szép békesség és megbecsülés. Apám íróasztalán rózsafüzér, anyámén Biblia (Károli fordítású) feküdt, s én kézbevettem mindkettőt. Vasárnaponként együtt mentünk templomba, mi anyámmal a Bécsi-kapu téri evangélikust, apám a Mátyás-templomot látogatta, én pedig gyermekfővel úgy gondoltam, az a világ rendje, hogy a kislányok idejönnek, az apukák meg odamennek. Csak a köszönéssel voltam bajban. Megtanultam, hogy az egyik tisztelendő úrnak Dicsértéssékkal, a másiknek Erős várunkkal kell köszönni, de következetesen összetévesztettem, kinek mi jár, s az elkerülhetetlen dorgálást megelőzendő, összevontam a kettőt eképpen: „Erős várunk dicsértésék!” ezen első önálló lépésemet az ökumene felé aztán mindkét lelkész egy-egy szem cukorkával honorálta. — Sokkal később jöttem rá, hogy a számomra oly harmonikusnak tűnő egység mögött tragikus, belső konfliktus lappangott, a hat évtizeddel ezelőtti vegyes házasság problematikussá vált az egyházhoz hű ember számára. — Apám mélyen hívő katolikus, anyám evangélikus paplány volt. Rengeteg akadályt, előítéletet kellett legyőzni ennek a 10 évig küzdő szerelemnek, és nemcsak vallási téren. (Csak példaképpen: erdélyi szász, lutheránus, lelkész nagyapám, aki egyébként őszinten szerette vejét, és akit mindenki toleráns, minden nációt és és konfessziót megbecsülő embernek ismert, állítólag egyszer így sóhajtott föl: — Nem elég, hogy magyar, hogy katolikus, de még katona is!) Az egetvívó szerelem mégis diadalt aratott, s a történelem jóvoltából a reverzális vita is elnapoltatott. Apám olasz hadifogságban töltött éveit megkapta az akkor még merőben újszerű távházassághoz a pápai engedélyt, s ennek birtokában a lombardiai kolostor-tábor templomában tette le az esküt a távollévő arára gondolva; míg

anyám odahaza, édesapja templomában. Akkor, ott senki sem firtatta azt, hogy később születő (ha egyáltalán mindkét fél túléli a háborút, és lesznek utódaik) gyermekeik melyik felekezethez tartoznak majd. Később azonban előkerülhetett a kérdés, mert apám, aki rendszeresen járt templomba, sohasem járulhatott az Úr oltárához. Hogy ez milyen fájdalmas lehetett számára, arra én csak halálos ágyánál döbentem rá. Kórházi hetei alatt mi, családtagok összebarátkoztunk a nővérekkel, betegtársakkal, orvosokkal, s így az egyik nővér, aki már korábban elmondta, hogy apáca volt, s holtig ennek tartja magát, amikor apám állapota rosszra fordult, felajánlotta, hogy szől az egyik távolabbi kórteremben fekvő beteg papnak. De apám elhárította, s ezt mondta nekem: — Engem eltaszított az egyházam. De Isten irgalmasabb, mint az emberek. Te imádkozz majd értem. — Isten irgalmas halált adott neki: az utolsó órában mellette lehettünk, és fogtuk a kezét.

Gyermekkoromhoz visszatérve, az továbbra is az ököméne jegyében folytatódott. Kilencc esztendő voltam, amikor Egerbe kerültünk, s így a negyedik elemít, valamint a gimnázium öt és fél osztályát az Angolkisasszonyok zárdájában jártam. Művelt, nagyvonalú, széles látókörű apácák tanítottak bennünket, s én különösen első osztályfőnökömet, — német tanárnőnket, Mater Brandt Margitot szerettem. Ő nemcsak bölcs derűjével, szívből jövő humorával, de prófétai átkaival is elkápráztatott minket, utóbbiakat az „örült piktorra” szóra, aki tönkreteszi Németországot, és megégettetti Heine és Thomas Mann műveit. Hogy miről is volt szó, azt 11 éves fejünkkel alig értettük, de a műfordítói versenyben lelkesen vettünk részt, rimes klapanciákra átültetvén Heine verseit. „Csakazértis!” (Azóta is tagadom, hogy konyhanyelvi társalgással kedvet lehet ébreszteni a nyelvtanuláshoz. A műfordítás az, ami megégettetti a nyelv vonzását.) Első osztályfőnökünk, sajnos, nem tanított minket hosszú ideig, de példája messze világít: gyermeki gondolkodásom hitbéli kérdéseivel gyakran fordultam hozzá, és ő sosem akart „lelket halászni”; válaszaira visszagondolva, az ököméne jeleit látom. (Milyen mérhetetlenül fontos is a pedagógus személyes vonzása! Akit szerettünk, nem felejtjük el soha, sem őt, sem a szavait, míg a közömbös vagy ellenszenves oktató úgy tűnik el emlékezetünkől, hogy sem arcát, sem nevét nem tudjuk felidézni, és persze legkevésbé azt, amit tanított.)

Egerben akkor még nem létezett evangélikus gyülekezet, az csak egy évvel később alakult meg. Addig mi, evangélikus diákok református hittanra jártunk. Nem tudtam ugyan megbékelni a nagy üres, fehér templomfalakkal, de ott meg Melindát szerettem, a református zárdista tanítónőképzőst, aki az órákat tartotta, és szívesen jártam oda, bár korántsem annyira, mint amennyire később, Pápára kerülvén, a református kollégiumba, melynek légkörét, szellemi pezsgését, szabad vitaszellemét örökre szívembe zártam.

A zárdában az érzelmek nevelése, a szeretetteljes légkör volt a fő vonzerő, ami megnyilvánult abban is, hogy tanáraink délutánonként rendszerint kéznél voltak, s ha különóráinkra (nyelv, zene, sport) bementünk, a kertben vagy a folyosón peripatétikus módon sétálgatva minden gondunkat megbeszélhettük velük; de megnyilvánult abban is, hogy az egész iskolát virágillat lengte át, mert a folyosókanyarban kis házi-oltárok kaptak helyet, eléjük mi, diákok hordtuk szekérderekszámba a virágot. (Tankönyv nélkül olykor mentem iskolába, — virág nélkül, ha az évszak engedte, soha.) Mennyire más volt ez, mint első iskolám, a Márvány utcai elemi állandó kelkáposzta illata! És ugyan gondol-e rá valaki manapság, hogy a gyermek egész lelkivilágára mennyire hat az ilyen apróság, mint az iskola illata?! Pedig orgona és liliom felhőben a matematika és a kémia is szimpatikusabb. — A református iskolának nem volt ugyan virágillata, de kelkáposzta szaga sem, ám amikor odakerültem, már nem voltam gyermek, és 16 évesen az ember már az intellektuális szabadságot, a vitáknak nemcsak lehetőségét, de a tanároktól pártfogolt voltát is élvezzi, a képzeletnek pedig szárnyakat ad a sokféle pályázat, verseny, önképzőkör. Itt a tanuló nem iskolás gyerek volt, hanem művelődő, kutató felnőtt. Az érzelmi és értelmi nevelés e kétfelől adott hatása vonzalmat, szimpátiát keltett mindkét

szellemiség iránt; de nem hagyott helyet sem a vallási eklekticizmusnak, sem a dogmatikus türelmetlenségnek. — Mindkét iskolában evangélikus voltam és maradtam. Épp ezért mindkét iskolában kicsit kívülálló, vendég, ha szívesen látott is. És mégis mindennütt otthonos! Meg kell említenem egy roppant érdekes pedagógiai jelenséget is: miként erősítik föl egymást látszólag különálló, egymástól független hatások.

A zárdában erős kultusza volt az első századok kereszténységének, a római arénákban porbahullott és megdicsőült szent mártírok emlékének. (Ezt a hatást egész életemben őriztem, még a kezdeti szocializmusban is az őskeresztények testvériségét kerestem, és az ő példájuk adott erőt későbbi súlyos események elviselésére.)

Amikor aztán — úgy 12 éves lehettem — a kicsi evangélikus gyülekezet megalakult, egy állami iskola tantermében tartottuk vasárnaponként istentiszteletet, ahol is két gyermek között a feszület, meg két csokor virág jelezte az oltárt — én ezt a katakombáélményt éltem át. Hiszen itt mi vagyunk a római első hívek! Így erősítette föl a zárda mártírkultusza az evangélikus öntudatot, mégpedig egy kitünő, felejthetetlen hittanár, Remete László vezetése mellett. Ő aztán valóban mártírhálált halt Besztercebányán, 1944-ben.

A vegyesházasság szülői mintáját követve magam is vegyesházasságot kötöttem. Férfjem ateistának vallotta, tartotta magát. Az volt-e valójában? Nem tudom. Mindig is bértartottam az osztrák költő, Rilke előírását: „A szerelemben két magány óvja, őrzi, és köszönti egymást.” Nem láthatunk sohasem teljes mértékben egy másik lélek mélyébe. Toleranciáját azonban mi sem jellemezte jobban, mint hogy fia prédikációit az első supplikációtól kezdve, hacsak tehetette, meghallgatta. (Nálunk supplikációnak nevezik a teológus hallgatók első vendég-prédikációit.)

Gyermekeink evangélikus neveltetését sohasem kifogásolta, és olykor megjegyezte — ti boldog hívők, imádkozatok értem is!

Babits Mihály sorait sorsomra jellemzőnek érzem: „Nem hiszek az Elrendelésben, de van egy erős, ős Uram / Már gyermekül vermébe ejtett / s mint bölcs vadász gyenge vadat, / elbocsátott, de nem felejtett: szabadon sem vagyok szabad.”

Isten néha elereszt bennünket, szálljunk amerre akarunk. De amikor sziklába ütközve összetörjük magunkat, fölénk hajol, fészekbe helyez, meggyógyít és velünk marad.

Utolsóéves teológus volt a fiam, amikor végre a mi egyházunkban is megindult a levelező oktatás. Rögtön jelentkeztem. Hamarosan 10 éve lesz, hogy a mi csoportunk, egyházunkban az első, befejezte levelező teológiai tanulmányait. Mi amolyan „félkész lelkészek” lettünk, hivatalosan „lelkészi munkatársak”. Azóta ki-ki a neki ajándékozott karizma szerint tevékenykedik Isten szolgálatában. Ki hittant tanít, ki igehirdető, ki kántor, ki a szeretetszolgálatban dolgozik. Vannak — főként vidéken —, akik teljes gyülekezetet vállaltak, annak minden feladatával, ők ún. „diakonus-lelkészek” lettek. Én a fiam „káp-lánjaként” segédkeztem az ő gyülekezetében. Vezetem a felnőtt bibliakört, olykor istentiszteletet tartok, prédikálok. Kimondhatatlan boldogság az Evangéliumot hirdetni, és látni, hogy az Üzenet megtalálja az utat a hívek szívéhez, és sikerül nekik a mai gondokbajok között utat mutatni. Eközben természetesen az ökumené szellemiségének érvényesítésére törekszem, hiszen meggyőződésem, hogy Krisztus követői nem lehetnek egymás ellenségei, ha pedig ez utóbbiak lennének, akkor nem Krisztus követők. A múlt bűneit (reneszánsz pápák, inkvizíció, máglyák, harmincéves háború, gályarabság, kassai vértanúk, és még sok minden) — nem szabad hánytorgatni, de elfelejteni sem. Mementóként őrizze az emlékezet mindent, hogy ne feledjük: „az emberfaj sárkányfog vetemény”. Szakítsunk végre mindenfajta göggel, irígységgel, és illessük alázattal a Krisztus köntösének szélét, mert az ő szeretete áthidal minden ellentétet.

Ott voltam a debreceni nagytemplomban, amikor II. János Pál pápa megkoszorúzta a gályarabok emlékművét (nem tagadom: bőven hullattam az öröm könnyeit; és ott voltam — hála kedves barátok meghívásának — 1979-ben Krakkóban is, mikor a pápa először látogatott haza szülőföldjére, és láttam azt az euforikus boldogságot, tapasztaltam azt a szilárd biztonságerzetet, amely a lengyeleket eltöltötte: „Habemus papam!” —

Sérthetetlenek vagyunk! Azóta is úgy érzem — lehet, hogy tévedek —, Kelet-Európa nagy fordulata is ott kezdődött. (Ökuméne az is, az a felejthetetlen kis jelenet a Mária-téren. Leültem kicsit pihenni a templom lépcsőjére, és mellém telepedett egy bájos, öreg, zsidó néni. Páskát majszolt, és nagylelkűen kezembe nyomott egy jókora darabot belőle. És közben egy pápa-érmecskét is illesztett a nyakláncomra.)

A nagy történelmi fordulat előszelét éreztem akkor, s azt is, hogy ez nem lengyel ügy, nem is katolikus ügy, hanem a miénk is, magyar protestánsoké — akár tudunk róla, akár nem —, mert egy hajóban, gyöngé kis bárkában evezünk, de törekeny lélekvesztőnket kormányozza Valaki, aki járni tud a vizen.

Adventi predikációban szívesen választom alapigéne a Magnificat-ot, Mária imáját. Alkalmat ad arra, hogy a Szűzanyáról szóljunk. ennek az imának Luther Márton egész könyvet szentelt, s ebből kiderül, hogy ő is őszinte tisztelettel adózik Jézus anyjának. Nem is lehet az édesanya mellőzéseivel igazán szeretni valakit! A lutheri álláspont nem tekinti őt „társmegváltónak”, „közbenjárónak” — ám ez nem zárja ki a tiszteletet és a szeretetet. De íme szóljon erről maga Luther: „Kérjük Istent, adja meg, hogy helyesen értsük a Magnificatot, hogy ne csak szóljon és világítson, hanem testünkben-lelkünkben égen. Ezt adja meg nekünk Krisztus az ő drága anyja könnyörgéséért és kedvéért!” — „Micsoda jámbor, tiszta szív! Csodálatos emberi lény! Milyen nagy dolgokat rejt magában ez az igénytelen asszony! Hányan érintkeztek, beszéltek, ettek-ittak közelében, talán mint egyszerű, szegény iparosasszonyt le is nézték...”

Nem kell hozzá se feminista teológia, se katolicizmus, hogy a hívő lelkek a Szűzanyát közeli barátjukként érezzék. Különösen az asszonyok, akik — mint Erdélyi Zsuzsa, az archaikus népi imádságok gyűjtője írja — gyötrelmes életük árvaságában nyomorúságos sorsukat csakis édesanyjuknak érzett asszonynak tudják elpanaszolni. Némelyek feltételezik, hogy a protestáns lelkésznek valójában a Mária-kultusz pótlására valók, mivel pasztorációs munkájuk ezt a „meghallgató asszonyt” hivatottak pótolni. Ha ez így túlzás is, de tény, hogy sok gyülekezet, amely eleinte idegenkedett a női lelkészektől, később összezelegedvén a maga „papnőjével”, a világért se válna meg tőle.

Nálunk személyes gyónás jóformán csak elméletben van, lehetséges, de szerfelett ritka. Közös gyónás is, a feloldozás is. Van azonban lelkipásztori beszélgetés, s ez igen gyakori. Legutóbb megkérdezte tőlem egy mélyhitű, komoly, rendkívül felelősségteli asszony, hogy az Úr asztalához járulhat-e, mert úgy érzi, bizonyos bűnöket bizonyos embereknek nem tud megbocsátani. Elmondta, hogy nem kíván az említetteknek sem büntetést, sem bosszút, ha bajban lennének, még segíteni is hajlandó lenne rajtuk. De a szíve mélyén nem oldódik az ellenézés. „Nem tudok megbocsátani!” — nézett rám szomorúan. — „Én sem!” — feleltem. Mert az érzelmeinknek nem vagyunk urai. Olykor szeretni sem tudjuk a felebarátot, pedig úgy szól a parancsolat, de lehozhatjuk neki az égről a csillagot, azzal még semmi sincs megoldva, mert az még nem szeretet. A szeretet és a megbocsátás parancsának teljesíthetősége érdekében csak imádkozni tudunk, kegyelemért könyörögni, mert e parancsok tükrében látszik meg leginkább saját elesett voltunk, a magunk tehetetlensége. Ha nem ilyenek lennénk, nem szorulnánk megváltásra. — Ekkor vettem észre, hogy kegyelemtan, elrendelés, szabad akarat, pelagianizmus sikamlós területére tévedtem. Mennyit viaskodtam mindezekkel, míg meg nem nyugodtam benne, hogy Isten titkai-ba behatolni úgysem lehet. Ám az én tanácskérő asszonyom megnyugodott abban, hogy a megbocsátani tudás szándéka, forró kívánsága, az érte való könyörgés is elég.

Mindezt csak példaképpen mondtam el, miként próbáltam a nehéz kérdéseket értelmem és tudásom gyöngé bárkáján körülhajózni. Végül is: tanításban és igehirdetésben mindig arra törekszem, hogy ne csak a januári egyetemes imahéten, hanem folyton érezzük az összetartozást más felekezetű testvéreinkkel. Ez nem sérti sajátos evangélikus identitásunkat, öntudatunkat. Ahogy emlékezetem mélyén összehajolnak halottaim — anyám, és apám, férjem és tanárain, Mater Brandt Margit és Remete László —, úgy igyekszem megragadni más felekezetű testvéreim kezét, hogy együtt boruljunk le a kereszt tövében, ahol már semmi emberi aprólékoskodás nem fontos többé, csak egyedül az Isten, aki értünk szenved.

TEOLÓGIAI—LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Az Országos Lelkipásztori Intézet 1992. I. 27., 29. között rendezte meg az idei Teológiai—Lelkipásztori Napokat. Az elhangzott előadások anyagát a jelen és a következő számainkban tesszük közzé.

Szennay András

TEOLÓGIAI TANULMÁNYI NAPOK

A MAGYAR EGYHÁZI ÉLET TÜKRÉBEN — MÚLT ÉS JÖVŐ

A MÚLT

1971 óta tartunk országos teológiai-tanár értekezleteket. Ebben az évben kezdődött meg hazánkban a Zsinat által előírt papnevelési reform megvalósítása. Az első években szakok szerint gyűltek össze a teológiai tanárok, megbeszélési témájuk mindenekelőtt a közös teológiai jegyzetek előkészítése volt. 1972-től kezdve az összejövetelek egyre inkább *teológiai továbbképzéssé* alakultak át.

1976 január végén gyűltünk össze először olyan továbbképzésre, melyen három napon át az ország minden teológiai tanára részt vett. 1977-ben megkérdeztük a résztvevőket: szívesen vennék-e, ha a tanárokon kívül meghívnánk azokat a teológusokat is, akik — bár nem tanítanak, — de a tárgyalt témakörben komoly szakemberek. Ez volt az első lépés „kifelé”. Újabb változtatást és feltétlenül fejlődést jelentett, hogy megjelentek a *világi teológusok*, illetőleg a teológiával és az egyház életével komolyan foglalkozó, abban aktívan résztvevő *világiak*. A zsinatnak a világi hívőkről szóló tanítása ezt indokolta, sőt követelménnyé is tette.

Figyelmünk — nem utolsó sorban a világiak és a lelkipásztorok bekapcsolódása nyomán — egyre inkább a magyar egyházat érintő *lelkipásztori kérdések* felé fordult. A teljesség igénye nélkül csak egy-két témakört villantanánk fel: — keresztény felnőttképzés, — ifjúsági lelkipásztorkodás, — papok és világiak, — a hit ébresztése és a kisközösségek szerepe, — a hívek általános papsága, — a magyar egyház küldetése a szociális munkában, — a katekézis, hitoktatás és evangelizálás, — a család mai problémái, — kik az egyház élő tagjai. — A megtárgyalt témaköröket még hosszán sorolhatnánk. Megemlítem, hogy az előadók teológiai tanárok, lelkipásztorok, világiak, köztük több fiatal férfi és nő, vendégelőadók pedig az evangélikus és református testvéregyházak meghívott képviselői voltak.

A program összeállításánál arra törekedtünk, hogy az elméletibb, a megalapozó előadások a gyakorlat felé vezessenek, hogy így eljussunk a lelkipásztori munka konkrét feladatainak tárgyalásához is.

Úgy gondolom, nagyon hasznosak voltak ezek a tanulmányi napok. Talán mindmáig nem tudatosítottuk eléggé: mintegy másfél évtizeden át ez volt hazánkban az *egyetlen fórum*, ahol létszámában és összetételében is egy jelentős közösség igyekezett földolgozni, megbeszélni egyházi életünk alapvető kérdéseit, feladatait. Ez a tény ma is arra kötelez, hogy egyrészt további munkánkat közös összefogással tegyük eredményesebbé, másrészt, hogy bizonyos, közösen kialakított szempontok szerint hívjuk meg rá a jövőben is résztvevőket. Egyik ilyen — szerintem nem mellőzhető szempont — a hazai ökumenikus törekvések elmélyítése. Közös törekvésünk legyen az is, hogy az itt elhangzottak mind a sajtóban, mind pedig kinek-kinek munkája nyomán egyre nagyobb nyilvánosságot kapjanak, s így egyre több keresztény élvezhesse annak gyümölcseit.

Bízom benne, hogy egyre inkább *kiszélesedő fórummá* válik az idén először „Országos Teológiai Napok” címen megrendezett együttlét. Nem lehetünk eléggé hálásak a Gond-

viselésnek, hogy túléljük a gondokkal és nehézségekkel terhelt két évtizedet, és új lendülettel indulhatunk a komoly munkát igénylő jövő felé. A múlttal kapcsolatban még csak egyetlen megjegyzésem lenne: több mint tíz éve meghívást kapnak rendezvényünkre az erdélyi, felvidéki, bánáti, bácskai, kárpátaljai testvéreink is. Rajtuk kívül álló tényezők részvételüket gyakran nem tették lehetségessé. Bízom benne, hogy a jövőben egyre inkább közösen is tervezgethetünk és munkálkodhatunk mind elméleti, mind gyakorlati téren.

A néhány bevezető információt, a múltrol emlékező rövid összefoglalást Kerényi Grácia soraival zárom:

*Kellenek még helyek,
ahol igazat mondanak.
Kellenek emberek,
kik nem motyognak orr alatt.
Kellenek gyerekek, kik tudást kérnek és hitet.
Kellenek öregek, kik elfecsérlik szívüket.*

A JÖVŐ

Elsősorban hazai katolikus egyházunknak feladatait, az itthon elvégzendő munkát kell szemügyre vennünk, nehogy később önmagunkat kelljen vádolnunk: vétkeztünk mulasztással... Ezt az utat járva tudunk szolgálatra vállalkozni, tudunk némi segítséget nyújtani hazai papságunknak és a világi hívek százezreinek.

Mіндеzt kissé konkrétan, a teljesség igénye nélkül így vázolhatnám:

— mivel hazai egyházunk nem légtüres térben él, hanem itt és most e hazában, azért szem előtt kell tartanunk a *jelen társadalmi tendenciákat, adottságokat* és strucc módjára nem hunyhatunk szemet bizonyos *krízisjelenségek* láttán sem. Fel kell tennünk a kérdést: mit jelent „*jelen lenni*” keresztényként társadalmunkban. Úgy gondolom, mai helyzetünkben akkor kezdünk majd valóban jelen lenni, ha *több szeretettel, nyitottsággal, megértéssel* fordulunk minden kereső-kérdező ember felé. Ne azzal dicsekedjünk, hogy túléljük a negyvenéves diktatúrát. Ez nem a mi érdemünk. Misericordia Dei quod non sumus consumpti. Semmiféle ígéretünk nincs azonban Istentől, a köztünk működő Szentlélektől, hogy a mi munkánk nélkül fennmaradhatunk. Sajnos, hajlamosak vagyunk a rezignációra és képesek vagyunk rá, hogy szétforgácsolódjunk. Továbbá: még messze vagyunk attól, hogy valóban a „nyitott kapuk egyháza” lennénk. Még a bennlévőkkel szemben is sokaknak fenntartásai vannak, hát még a „gyanús megtérőkkel”.

Ha sikerül végre minél több embert a *szeretet gondolataira* rávezetni, és példánkkal, a *szeretet tetteivel* meggyőzni, akkor jelen leszünk a társadalomban is. Szabadjon itt még valamit — szerintem fontosat — megjegyezni. Főleges erőpocskolás és ellenszenvet kiváltó szöveg, ha *űrüggyként* unos-untalan a liberális antiklerikalizmust emlegetjük sikertelenségeink, netán lanyhaságunk miatt. Ne feledjük: nem lehet az évtizedeken át indoktrinált embereket másképp meggyőzni, csakis őszinte szóval, a szeretet tetteivel, nagylelkűséggel, és még az ún. tabu kérdésekre is odafigyelő, reagáló dialóguskészséggel.

— ne húnnyunk szemet *hazai egyházi életünk belső problémáival, nehézségeivel* kapcsolatban sem. Itt sem állhatunk meg a diagnózis felállításánál (vajon erre sor került-e már?), hanem a kellő előtanulmányok, felmérések után végezniünk kell a reánk háruló feladatokat. Ez utóbbiak közé tartozik többek között a teológiai továbbképzés (erről mintha elfelejtkeztünk volna), a keresztény felnőttképzés, kiemelten a Bibliának egyre elmélyültebb, a szolid szaktudományos eredményeket is szem előtt tartó ismerete, és nagyszámú konkrét lelkipásztori feladat, melyek megoldásához már hozzákezdünk, vagy talán még csak a készülődés fázisában élünk.

— kötelességszerűen és meggyőződésből is — bár a jelen keretek között csak utalhatok rá, — *kiemelt feladatokként* említem a II. János Pál pápa által 1991. augusztus 20-án a MPK tagjai előtt tömören összefoglalt feladatokat. Csak címszavakban utalok ezekre: — a püspökök működjenek együtt egymással, továbbá a papok a püspökökkel, és a világi

hívek a papok által az egyházmegye főpásztorával; — legyünk nagy megértéssel és szeretettel egymás iránt, és ebben senkit ne hátráltassanak olyan személyes megfontolások, amelyeket a többi testvér jellemvonásai vagy múltbeli események táplálnak; — alkossunk átfogó képet az egész magyar egyház problémáiról, így válik lehetővé a közös lelkipásztori terv kidolgozása, amely kijelöli a tervszerű irányelveket és az együttes cselekvést; — ebben a vonatkozásban hatékony segítséget nyújt a Püspökkari Titkárság, amelyre rá lehet bízni az egyes problémák tanulmányozását és gyakorlati kidolgozásukat; — a püspökök feladata minden lehetségest megtenni azért, hogy a papok úgy érezhessék magukat „mint egyetlen család, amelynek atyja a püspök” (Christus Dominus, 28); — különösen tudjatok együttműködni a világiakkal — buzdított a pápa —, hiszen a Zsinat ráirányította a figyelmet a világiak értékes és egyedülálló szerepére. A Lumen Gentiumra utalva a pápa figyelmeztetett, hogy a világiak sokféle módon bevonhatók a hierarchia apostoli munkájával való közvetlenebb együttműködésbe; — ügyeljünk a jelenkori társadalom kihívásaira azokon a területeken, amelyek különös szakképzettséget feltételeznek. Ilyenek például a tömegtájékoztató eszközök használata, az egyházi élet adminisztratív és gazdasági igazgatása, az oktatás, a politika és munka világa stb.; — az egyház a történelemben a keresztény élet mindig újabb formái felé halad, melyeket összhangba kell hoznia „az új formák felé haladó társadalom körülményeivel” (Christus Dominus, 3.).

Úgy vélem, itt akár meg is állhatnánk, hiszen a pápa által kijelölt munka az elkövetkező évek, sőt évtizedek feladatait jelentik számunkra. Mégis, emlékeztetbe szeretném idézni, hogy ósrégi és ma is aktuális feladatunk: hitünket, a tanítást és a megélt hitet, tanúsítással és tanúságtétellel kell az utánunk következő generációknak átadnunk. Úgy vélem — és ebben bizonyára mindannyian egyetértünk —, ez hazai egyházunknak *ma* legégetőbb, leg súlyosabb feladata. E munkánál a világi hívekre legalább olyan komoly és nehéz kötelességek várnak (ha nem nagyobbak), mint a létszámában egyre csökkenő, előregedő papságunkra. E *hit-továbbadás prioritásában* a felelős egyházi vezetők, a teológusok, a lelkipásztorok és a világi hívek, továbbá a keresztény szociológusok bizonyára mind egyetértenek.

Ami számunkra *itt és most* nagyon fontos: a *keresztény hit a jelen átalakuló társadalmi életben köztünk és általunk* — természetesen nem a Szentlélek kegyelme nélkül — *inkarnálódik és inkulturálódik*. Gyorsan élő, változó korunk szociális, kulturális, gazdasági átalakulását szem előtt tartva a keresztény értékek életben tartása és továbbadása fokozott tempójú, erőltetett munkát követel minden kereszténytől. Sajnálatos módon tapasztalhatjuk, hogy a keresztény értékek köztisztviselőben tartása, mi több, magának a kereszténységnek jelentősége a nyilvános életben fogyatkozásban, csökkenőben van. A visszahozott szabadság ismételt hangoztatása ellenére az egyház még mindig nem kapta meg megillető helyét a pluralista társadalomban, például az oktatásban, a nyomtatott és elektronikus médiákban — és még sorolhatnánk, hogy hol nem.

Az elmúlt néhány évtized csakúgy, mint napjaink átalakulóban lévő környezete rádőbbsenhet, hogy a kereszténység, az egyház a maga intézményes formájában, ún. hivatalos egyházi voltában, *az egyes embert, a konkrét és dönteni képes személyt* csak alig-alig képes megszólítani. Sem a múltban nem volt, sem ma, sem holnap nem lesz lehetséges, hogy mindenekelőtt és -fölött, netán kizárólagosan az intézmény képes legyen rá, hogy a keresztény hitet a következő generáció számára átadja. A keresztelést és sok minden mást meg lehet szervezni és sok mindent lehet intézményesen — bocsánat — kivitelezni. De hívó embereket sem a múltban, sem pedig a jövőben nem lehet másképp nevelni, Krisztus felé vezetni, mint *kisebb szociális egységek, csoportok* közrejöttével, mindenekelőtt a *keresztény családban*, melyekhez a gyermekek és a felnövekvő fiatalok valóban hozzátartoznak. Gyermeküket, fiatalokat lehet — jól-rosszul — oktatni, hitoktatni és ez fontos is, de *semminemű oktatás nem elégséges a keresztény életbe való bevezetéshez, az abban való megszilárdításhoz*. A keresztény családi élet, a plébániai ifjúsági munka, a különféle csoportmunka nélkül elképzelhetetlen a jövő alakítása.

Ha bárki abban a naív hitben élne, hogy kizárólag a jól szervezett intézmény, annak hivatalos vezetői tartják fenn a kereszténységet, *ha* a szülők azt gondolnák, hogy elvégezték

feladatukat, amikor beírták gyermeküket a hitoktatásra, *ha* nem tudatosítanak, hogy saját életpályájuk, gyermekeikkel kialakított kapcsolatuk, azoknak későbbi keresztény életalakítása számára a legfontosabb alap és háttér, *ha* a családi és baráti körben Isten neve már el sem hangzik, *ha* vallásos kérdésekről, keresztény erkölcsi elvekről már szó sem esik — akkor a hit átadásának az élő kereszténység fenntartásának kilátásai rendkívül csekélyek lesznek.

Komoly problémát jelent, hogy hazai egyházunk újkori gyakorlatában a *bázist jelentő keresztény közösségeknek* (ahol ilyenről egyáltalán beszélhetünk) egyre kisebb szerepek jutottak. Túltengett a felülről való szervezés, a központi irányítás, az intézményesülés. Jellemző, hogy hivatalos társadalmi fórumokon már kizárólag csak az egyházzal és nem a keresztényekről esik szó. Lehet-e ilyen fejlődés mellett (ha egyáltalán fejlődésnek nevezhetjük a folyamatot) sokak elidegenedését még fékezni, megakadályozni? Lehet-e csodálkozni azon, ha vallásról szólván a kívül és szemben állók csakis az intézményesült egyházi életéről, szervezetekről beszélnek, és — sajnálatos módon néhány egyházi vezető véleményével olykor megegyezve — a kisközösségi vallásosságot már-már csak egyfajta szektás szellem megnyilvánulásának tekintik?

Napjaink nagy paradoxona: az egyházat kezdik társadalmilag elismerni, reális tényezőként nyilvántartani, sőt segítségét is igénybe szeretnék venni, ugyanakkor a valódi keresztény elmélyülést, az Isten felé forduló és embereket átölelő szeretetet olykor még keresztények is idegennek tekintik.

A jeles münsteri egyháztörténész, Kötting mondta nemrég: kb. egy évszázadra lesz szükség, hogy a katolikus egyház a II. Vatikáni zsinat tanítását magáévá tegye, és életté formálja. Hogy helyt áll-e megállapítása, vagy sem, arról lehet vitatkozni, de a történelmi példák mintha ők igazolnák. Ennek kapcsán tegyük fel a nagyon komoly lelkiismeretvizsgálatot igénylő kérdést: a II. Vatikánum óta már negyedszázad múlt el. *Vajon a feladatok egynegyedét elvégeztük-e már?*

Végezetül bátorkodom felvetni egy kérdést, melyet magam is csak töredékesen és csak elvben merek megválaszolni. Ugy gondolom, az itt összegyűlteket sem képesek rá teljességgel megnyugató választ adni. De a válaszkeresés folyamatához mindannyian hozzáadhatunk valamit, sőt ez kötelességünk is. *A kérdés így hangzik: van-e jövőnk nekünk, hitünk szerint élni igyekvő keresztényeknek e hazában? A válaszom eloben természetesen igenlő, és épp ezért nem is veszítem el reményemet; de csakis akkor jogos és megalapozott e remény, ha hitünket és meggyőződésünket nem rejtjük véka alá, ha azt nem csupán szertartásokon, netán ünnepi tömegmegmozdulásokon tárjuk környezetünk elé. Tovább: lesz jövőnk, ha lesz erőnk bevallani, hogy az elmúlt évtizedek lanyhuló buzgóságát félreállítva, a mulasztásokat bevallva és jóvá téve, azokat pótolva kezdünk megújulni. Semmiféle szervezőmunka nem képes ezt a belső lelki megújulást pótolni. De ez még kevés. Meg kell tennünk a következő lépést is. Krisztusról kell tanúságot tennünk, nemcsak ad infra, hanem ad extra, kifelé is. Oda kell állnunk hinni már nem, vagy csak alig tudó, esetleg nem hívő embertestvéreink elé is — és Krisztusról kell szólnunk, felé kell mutatnunk. Ha órára tekintünk egykönnyen belátjuk majd, hogy a földi vándorlás során a struktúrák, a különféle szemléletmódok váltogatják egymást, az egyház intézménye alakul és átalakul. Régi megkülönböztetéssel élve: a *status ecclesiae*, azaz a Krisztus felé forduló, a belé vetett hitből fakadó élet az egyetlen lényeges a keresztény hívő közösség földi vándorútján. Ugyanakkor a *statua ecclesiae*, azaz számos paragrafus, szabály, rendelet, mely a keresztények életét e világban elrendezi, a hit tartalmát módszeresen összefoglalja, sokféle módon alakult már és fog alakulni a jövőben is. Az egyházi hagyományokat és szokásokat át meg átjárja a sokféleség és sokszínűség.*

XXIII. János pápa zsinatot összehívó bullájában kreatív visszatérést javasolt „*az egyház nagy tradícióhoz*”. Pontosan idéztem, nem egyes, hanem *többszámban* szerepel ott a tradíció. Kreativitásunk a hagyományok gazdagságában és gazdagításában, továbbfejlesztésében, a lelkiismeretes tervezésben és a tervek munkálásában, csoportmunkákban, majd egyházközösségi, egyházmegyei és országos tanácskozásokon képes lesz megújítani hazai egyházunkat és biztosítja annak — együttműködve a Szentlélek kegyelmével — jövőjét.

EGYHÁZUNK LELKIPÁSZTORI TERVE

A történelemben találunk ugyan ugrásszerű változásokat, váratlan, meghökkentően új felismeréseket, a fejlődés menete azonban mégis jóval egyenletesebb —, időre van szükség ahhoz, hogy egy-egy fölfedezés átmenjen a köztudatba, hogy egy szerkezetváltozás nyomán új struktúrák alakuljanak ki s új szemléletmód szülessék. Így fogalmazódott meg mintegy két évvel ezelőtt „az idők jeleként” korunk parancsa, hogy mindnyájunk közös összefogásával ki kell dolgoznunk a magyar egyház lelkipásztori tervét. A terv valódi kidolgozása azóta sem kezdődött el, de az igény most már olyan általánossá lett, hogy a megvalósítás aligha halasztható tovább.

Miért van szükség lelkipásztori tervre s mit várhatunk tőle? Hogyan foghatunk hozzá az elkészítéséhez és milyen feladatokat szab elénk? Ezekre a kérdésekre keressük a választ ezekben a napokban.

MIÉRT MOST?

A rendszerváltoztatás nyomán váratlanul egészen új helyzetben találta magát a magyar egyház is. A szabadság nemcsak azt jelenti számunkra, hogy akadályoztatás nélkül csinálhatjuk tovább azt, amit eddig csináltunk, hanem, hogy a lelkipásztori munkának új, eddig elzárt területei nyílnak meg előttünk, hogy újjáéledhetnek a szerzetesrendek, s szabadon működhet bármely egyházi közösség vagy intézmény. — Megváltozott, s folyamatosan változóban van körülöttünk a társadalom —, más viszony alakul ki közte és köztünk. Az állami diktatúra állóvízéből kikerült az egyház. Ezáltal azonban nemcsak új lehetőségek nyílnak meg előtte, hanem új veszélyek is leselkednek rá: a szabad társadalom nyílt, sokszor viharos, durva ellenszerelektől is barázdált tengerén kell ma az egyháznak hajóznia, a Szentlélek lehelletére bízva magát.

Az új helyzet tehát megköveteli tőlünk, hogy új, a pasztoráció egészét feldolgozó munkatervet dolgozzunk ki, s hogy újra mérjük fel az egyház helyzetét a társadalomban. Mindez azonban csak akkor lehetséges, ha igyekszünk eljutni a valódi krisztusi szabadsáig: a külső kényszerektől megszabadulva igyekszünk megszabadulni benső előítéleteinktől, szemléletbeli szűköségeinktől is. Gyakran emlegetjük az elmúlt évtizedek külső-benső rombolásait. De a legnehezebb azt észrevennünk, hogy bennünk, keresztényekben milyen károsodásokat, torzulásokat okozott. Most páratlan alkalmunk adódik arra, hogy újra meghatározzuk magunkat: kik is vagyunk mi, keresztények, s mi az egyház, anya-szent-egyházunk.

Jézusnak a tanítványokhoz intézett kérdése újra meg újra elhangzik felénk is: „Hát ti kinek tartotok engem?” Kinek tartjuk a történelmi Jézust, a feltámadt s a történelemben, Titokzatos Testében továbbélő Krisztust, kinek tartjuk az egyházat?

A II. Vatikáni zsinat egyik legfontosabb teljesítménye is az volt, hogy a kinyilatkoztatás fényében újra definiálta az egyházat. *Minden krisztushívónek — klerikusnak és laikusnak — a II. Vatikáni zsinat tükrében kell értelmeznie önmagát és egyházát*, ha nem csupán saját, egyéni (tehát legalábbis öntudatlanul: eretnek) értelmezése szerint, hanem valóban katolikusnak akarja vallami magát.

Nehézséget jelenthet számunkra az, hogy az idők mostohasága következtében a zsinat átalakulási folyamatában nem igazán vehettünk részt. Hazánkba legfőljebb távoli hírek, tudósítások jutottak el, de valójában sem akkor, sem azóta nem kapcsolódtunk bele a zsinati folyamat nagy lelkigyakorlatába. Ez a hiány azonban előnyt is jelenthet. 1985-ben, a zsinat befejezésének húsz éves fordulóját ünneplő jubileumi szinóduson állapíthatta meg *Lustiger bíboros*: maga a zsinat véget ért, a zsinati atyák helyét az egyházban új

nemzedék foglalta el, akiknek a zsinat már nem személyes emlék, hanem történelmi tény. Ez azonban új esélyt ad arra, hogy valójában elkezdjük a zsinat szellemének valóra váltását — mi, a zsinat örökösei. A magyar egyház így a legjobb történelmi pillanatban kapcsolódhat bele a zsinati egyház vérkeringésébe, s elkezdheti beleírni a zsinatot a mi helyi egyházunk életébe.

A zsinat értelmezéséhez komoly segítséget kapunk az azóta megjelent Codex Iuris Canonicitól, a pápai enciklikáktól és a római kongregációk különböző dokumentumaiból. (A teológiai élet folyamatos munkájáról nem is beszélve.) Egy részük hozzáférhető magyar fordításban, más részük nem. Hiányainkat sürgősen s maradéktalanul pótolni kellene, különben fennállhat az a veszély, hogy nem a zsinat által megjelölt úton haladunk. Nem ugyanazt jelentik számunkra az egyes szavak, szakkifejezések, s ez veszedelmes eltérések s feszültségek forrása lehet mind elméletben, mind gyakorlatban.

A fentiek túl még két konkrét segítséget kaptunk az elmúlt év során. A *Szentatyja magyarországi látogatásakor igen pontos, mélyreható elemzést adta egyházunk helyzetének, s nagyon konkrét célokat tűzött elénk*. Látogatása csak akkor lesz valóban hatékony és maradandó esemény, ha tanítását, útmutatását felhasználjuk jövőnk tervezésekor. — Végül decemberben rendkívüli püspöki szinódust tartottak Európáról, hogy elemezzék a kontinensen végbement változásokat, s meghatározzák az európai egyház főbb tájékozási pontjait, legfontosabb feladatait. E dokumentumok fényében adhatunk választ a kérdésre: milyennek kell lennie a magyar egyháznak ahhoz, hogy betölthesse krisztusi küldetését?

AZ EGYHÁZKÉPET TORZÍTÓ MÚLT

Az elmúlt évtizedekben felsőbb hatalmak írták elő működésünk kereteit. Csak a legszűkebb szentségi életet (szentmise, szentségek) nem szabályozták szigorú állami előírások, titkos vagy nyílt párt- vagy BM-utasítások. De szigorú korlátokba ütközött mindaz, ami a legkisebb mértékben is a nyilvánosság elé kilépésnek számíthatott, ami az intenzívebb hitéletet, s főleg az ifjúság keresztény nevelését előmozdíthatta. (Emlékezzünk csak a körmenetek körüli huzavonákra, a közösségi életet, csoportmunkát béklyóba verő tilalmakra, az ifjúság tabulaként való kezelésére.)

Ilyen körülmények között természetes, hogy az egyházi élet dinamizálására, kiszélesítésére irányuló törekvések csak elszigetelt, rejtegetni való, egyéni akcióként folyhattak. Megvoltak ennek a helyzetnek az előnyei, hiszen a résztvevőkben fölkellette az összetartozásnak és a felelősségvállalásnak a tudatát: elkötelezett s egymással valóban élő közösséget vállaló, ám elszigetelt sejtek jöttek így létre. Az egyháztudat azonban súlyosan megcsonkult, beszűkült és e szűkösségekben sokakban meg is merevedett. Egy-egy hazai kezdeményezésben ráismerhettünk a világegyház megújuló hitéletére, arra azonban sohasem nyílt lehetőség, hogy átgondoljuk végre helyzetünket, s végiggondoljuk jövőnket, hogy a zsinati folyamat a maga egész szélességében és mélységében megkezdődjék nálunk is, átjárva gondolkodásunkat, közös tervezésre és cselekvésre serkentve mindnyájunkat.

Az egyház egyszerre az Eucharisztia körül összegyűlt krisztushívők közössége, s egyszerre a földkerekségen elterjedt egyetemes egyház. A legkisebb és a legnagyobb kategória között azonban még lényeges közbenső méretű közösségek húzódnak meg, amelyek nem pusztán számbeli, szervezeti egységet jelentenek. A legfontosabb — hierarchikus, mondhatni szentségi — egység az egyházmegye, élén a püspökkel. Lefelé is, fölfelé is két közbenső nagyságrendű szerveződés található: a sok évszázados hagyományokkal rendelkező plébánia a helyi közösségek, a bázis, — a nemzetként szerveződő püspökári konferencia pedig az egyetemes egyház felé teremt átmenetet.

Ezt a mindnyájunk által ismert tényt azért kell itt mégis felidéznünk, mert az elmúlt évtizedek során hazánkban csak a bázisközösségek működhetek viszonylag szabadon rejtettségükben, de egyben ők voltak leginkább kiszolgáltatva az egyénieskedés, elszige-

teltség (szektásodás?) veszélyének. A plébániák már állami utasításokkal is kontrollálható szervezeti egységek, ezért sokkal inkább ki voltak szolgáltatva a nyílt és titkos külső beavatkozásoknak, megszorításoknak. Mindez még inkább érvényesülhetett az egyházmegyei hatóságok és a püspöki kar szintjén.

Semmilyen állami, párt vagy ideológiai elnyomás nem foszthatta meg a keresztényeket az egyetemes egyházhoz tartozás tudatától. Korlátozni és manipulálni lehetett azonban az érintkezést Rómával és a testvéregyházakkal. Ennek eredményeképpen aztán az egyház elsősorban mint elvont kegyelmi valóság jelent meg a hívők tudatában, nem pedig inkarnálódva a történelemben, mint Istennek zarándok népe. A II. Vatikáni zsinat egyházképe nem juthatott el Közép- és Kelet-Európa egyházaihoz, beleértve hazánkat is. A dokumentumokat kiadták magyarul is, a liturgikus rendelkezéseket általában végrehajtották, de nem indult el az a zsinaton megkezdődött belső fejlődési folyamat, amely a Szentlélek irányításával az egyházat közösséggé, Krisztus Testévé akarta formálni. Nekünk is megszívlelendő a szó: „Ne fojtsátok meg a Szentleket!”

AZ EGYHÁZ: A SZENTHÁROMSÁGBÓL TÁPLÁLKOZÓ SZERETETKÖZÖSSÉG

Bármilyen lelkipásztori tervet állítunk is össze, az csak akkor lehet hiteles és hatékony, ha a *zsinat egyházképéből* indul ki. Az egyház a krisztushívők szeretetközössége, akik a Szentháromság szeretetéből merítik a magukét. „Az egyház egysége az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből fakad.” (Decl. 6.). Szeretetük mintája és forrása Krisztus, táplálója az Eucharisztia. A Lumen Gentium Isten zarándoknépének nevezi az egyházat, „az élet, a szeretet és az igazság közösségének” (9.). A szinódusi Declaratio a Kelet-Európában újonnan elnyert szabadság légkörében elemzi az igazi szabadságot, amely az igazsághoz és a szeretethez kötődik. Az igazi szabadság forrása és beteljesedése a szeretet. „Az isteni élet a Szentháromság közössége. Az Atya öröktől fogva szüli a vele egylényű Fiút, kettejük kölcsönös szeretete pedig a Szentlélek.”... „Az igazságnak, a szabadságnak és a közösségnek ez a szintézise... adja meg a keresztény élet és erkölcs értelmét és alapját. Ezekből a forrásokból fakadhat a kölcsönös odaajándékozás és a közösségiség kultúrája, amely a köz javára hozott áldozatban és az azért végzett mindennapi munkában is megvalósul és kiteljesedik” (4.).

Hogy minden nem jámboran hangzó, üres szólam, hanem mindennapi ajándék és kökemény feladat, az éppen a *Szentatya buzdításaiból* derülhetett ki számunkra, amikor ismételtén és határozottan az egységre szólított fel mindnyájunkat. Az egységet sürgette a papságon, a püspöki karon belül, az egységet a papság és a hívek között, az egyház egységét, amely szolgálhatja és segítheti a nemzet egységének megvalósítását. (Beszéde a püspöki karhoz.) A személyes megértés és szeretet mellett sürgette azt is, hogy a püspökkari konferenciákon szánjanak időt „azoknak az alapvető kérdéseknek vizsgálatára, amelyek a magyar társadalmat az átalakulásnak e nehéz szakaszában foglalkoztatják. Ez teszi lehetővé egy közös lelkipásztori terv kidolgozását”.

A szinódus szerint is „az egység útján járó földrészünkön” „az egyház életterejének fokozása szempontjából *különös jelentőségűek van*” 1. a plébániáknak; 2. a keresztény szervezeteknek és a világi keresztények újszerű csoportosulásainak, amelyek különösen a Zsinat óta virágoznak; 3. a családpsztoráció új kezdeményezésének, az ún. családgyházaknak, s 4. a keresztény életet élő emberek kisközösségeinek. (5.)

A Declaratio még hozzáteszi: az evangelizációban az egyének tanúságtételénél is fontosabb a keresztény közösség tanúságtétele: szolgálatkész, figyelmes szeretetük egymás és mindenki iránt, de különösen a szűkölködők iránt.

A fentiekből nyilvánvaló: egyházunknak az isteni szeretetközösség egyházává kell lennie. E szeretetközösségnek kell befogadnia Krisztus evangéliumát, megterveznie a jövő feladatait. Minden közös tervezés kritériuma az, hogy az abban résztvevők növekednek-e általa a szeretetben.

A VILÁGI HÍVEK SAJÁTOS HIVATÁSA

Már a fenti felsorolásban is láthattuk, hogy az egyházköztség mellett még három, egészen „laikus” kezdeményezésű, világi keresztényekből álló közösség-típust említ a zsinat: a bázisközösségeket, a megújulási mozgalmakat, továbbá egyéb katolikus társulatókat és a családokat. A Zsinat közösségi egyházában azonos minden megkeresztelt ember krisztusi méltósága, és egészen különleges feladat vár a világi hívekre. Az új CIC szerint: „Az összes krisztushívők között méltóságuk és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik, így mindnyájan együttműködnek Krisztus testének építésére, ki-ki a maga állapotának és feladatának megfelelően” (208.k.).

A Szentatya az egység mellett a *világi hívek szerepét* hangsúlyozta a legtöbbször: beszélt róla Esztergomban a papokhoz és a szerzetesekhez szólva, Budapesten a Hősök terén, majd a püspöki karhoz intézett buzdításában. „Tudjatok együttműködni a világiakkal!” — kérte főpásztorainktól, s a zsinatot idézve megjelölte szerepüket az egyházban. Szavai egy általánosan elterjedt félreértést próbáltak eloszlatni. Manapság egyre több szó esik arról, hogy a korábbinál nagyobb mértékben kell világi munkatársakat alkalmazni a lelkipásztori munkában: hitoktatóként, az egyházközségi munkában, a karitatív tevékenységben, a különféle csoportok vezetésében. Csak így küzdhetjük le azt az ellentétet, amely a megszaporodott feladatok száma és a papság fogyatkozó létszáma között keletkezett.

A zsinat szellemében azonban a *világiak hivatalos egyházi alkalmazása csupán másodlagos ahhoz az alapvető hivatáshoz képest, amelyet keresztségüknel fogva közvetlenül Krisztustól kapnak*. A Szentatya is a Lumen Gentiumot idézte a püspöki karunkhoz intézett beszédében: „A világiak apostoli tevékenysége részesedés magának az egyháznak üdvözítő küldetésében, erre az apostolkodásra maga az Úr rendeli őket a keresztséggel és a bérnállással” (33.). „Krisztus rendelése szerint nem egymagukban kell a lelkek pásztorainak magukra vállalniuk az egyháznak teljes üdvözítő küldetését. A lelkipásztorok feladata: úgy kell ellátniuk lelki javakkal a híveket, úgy kell igazgatniuk a hívek szolgálatait és karizmatikus adományait, hogy mindnyájan hozzájáruljanak a maguk módján, de egy szívvel-lélekkel a közös mű sikeréhez” (31.).

Kopernikuszi fordulat következett be itt az egyház önértelmezésében: az *egyház a krisztushívők szeretetközössége, amelyben keresztségénél fogva mindenkinek azonos a méltósága, s egymást kiegészítő, egymáshoz rendelt küldetése van*. Korunkban a történelmi kényszer nyomására világszerte egyre több helyen alkalmaznak világiakat, olyan területeken, ahol azelőtt szinte kizárólag papok vagy szerzetesek dolgoztak. A katolikus, sőt a szerzetes-iskolák tanári karában egyre több a világi. Sok szerzetesrend került az utóbbi időkben a választás elé: vagy sorra bezárja iskoláit, vagy egyre több világit von be a nevelésbe. A papság létszámának megfogyatkozásával egyre több plébánia marad ellátatlanul. A hívek lelkipályozását, (a gyerekek hitoktatását, a vasárnapi igeliturgia vezetését stb.) arra alkalmas lelkületű és képzettségű világinak kell átvennie, egy-egy plébános felügyelete alatt.

A Szentatya is ittjártakor, a szinódus is decemberben külön kiemelte azokat a területeket, amelyek *sajátos szakképzettséget* kívánnak meg, azokat a feladatokat, amelyeket igazán jól tehát *főleg a világiak láthatnak el*: a tömegtájékoztatási eszközök használata, a politika és a munka, a tudomány, a kultúra és a művészet világával folytatott párbeszéd, az állami iskolákban folyó vallásos nevelés, a felnőttoktatás.

Mielőtt számot vetünk a magyar egyház jelenével és jövőjével, *el kell döntenünk*: csak kényszerűségből, „jobb híján” fogadjuk-e el a laikusok segítségét az alapvetően klerikális felépítésű egyházban, vagy pedig a gyakorlati igényekben meglátjuk-e az „idők jeleit”. Észre vesszük-e, hogy Krisztus szándéka, a II. Vatikáni zsinat tanítása szerint a laikusok nemcsak terelni való nyáj, hanem Jézus családjának, Isten zárandoknépének teljes jogú, sajátos hivatással rendelkező tagjai. Nem csupán egy jól működő vállalat eredményesebb tevékenységéhez akarjuk fokozni a csapatszellemet, az összetartozás és elkötelezettség érzését, hanem ezt kívánja tőlünk a Szentlélek: hogy a Szentháromság szeretetközösségét ala-

kítsuk ki itt a földön, az egyházban, s amely így válhat valóban az üdvösség szentségévé, Isten szeretetének, üdvözítő kegyelmének köztünk jelenlévő, hatékony jelévé.

KÖZÖS CÉLKITŰZÉS, HELYZETELEMZÉS, TERVEZÉS

A rendszerváltoztatás váratlanul ért mindnyájunkat. Egyik napról a másikra megszaporodtak a feladataink, megnöttek a lehetőségeink. Idő híján tehát mindegyikünk igyekszik tenni a tőle telhetőt, minden erejét és idejét beleadva, nem ritkán erején felüli teljesítményekre is vállalkozva. Lassan két esztendő telt el, s fokozódik bennünk a türelmetlenség: egyházunknak mintha nem sikerülne felnőnie feladataihoz. Eddig másokat okolhattunk tehetetlenségünkért, hiányosságainkért, most magunknak kell a felelősséget vállalnunk. Eddig könnyebb volt összetartani a bennünket közösen összeszorító korlátok között, most mintha szaporodnának az alternatívák, s ezzel növekedne köztünk a nézeteltérés és a feszültség. Egyre nyilvánvalóbb: a legjobb szándékkal is rossz úton járunk.

Mit tehetünk? Bármennyire szorongatnak is a mindennapi teendők, meg kellene állnunk, s közös összefogással, Isten színe előtt átgondolni feladatainkat. Ennek az imádságos, testvéri és munkatársi együttlétnek kettős haszna lehet.

1. Aki tornyot akar építeni, először tervet készít, majd összeválogatja a megfelelő anyagokat és munkatársakat, s csak azután fog neki a munkához. Tisztáznunk kellene: milyennek látjuk ma az egyházunkat? Milyennek kellene lennie Krisztus elgondolása szerint? Milyen legyen öt év, tíz év múlva? Ehhez milyen nehézségeket kell leküzdenünk, milyen feladatokat kell tehát megoldanunk? Ki, miben, mikor és hogyan tud ebben segítségünkre lenni? Így készülhet el *egy-egy egyházmegye* vagy akár *az egész magyar egyház lelkipásztori terve*, minden érdekeltnek, azaz minden krisztushívőnek — papnak, szerzetesnek, világinak — bevonásával. Az így, közös erőfeszítéssel kidolgozott tervet mindenki magáénak fogja érezni: már a helyzetelemzések, a célkitűzések, a feladatok megjelölése nyomán megerősödik a közösségi szellem, mind az egyházközségek szintjén, mind egyházmegyei és nemzeti szinten.

2. Van azonban ennek a jövőt álmodó tervezésnek *kegyelmi vetülete* is. Krisztus ígérete szerint, ha ketten-hárman együtt vannak az ő nevében, köztük van. *A krisztushívők együttléte kegyelmhordozó, szentségi esemény.* S itt nemcsak arról van szó, hogy a Szentlélek megvilágosító kegyelme segíti a résztvevőket az ötletadásban, világos látást biztosít számukra, és megerősíti akaratomkat a jó elhatározásokra. Az elmúlt két év során a körülmények egyre több és hajszoltabb munkára sarkalltak bennünket, s azt a látszatot kel tették, mintha csak a mi erőfeszítésünk gyümölcseként növekednék az egyház. „Pihen-tében is megad minden áldást az Úr annak, akit szeret”, figyelmeztet bennünket a zsoltáros. Szemünk elől téveszthetjük az egyház isteni lényegét, ha a magunk tüsténkedésével, netán erőszakosságával akaránk erőltetni Isten országának növekedését.

Szándékosan választottam a pongyola szóhasználatot, amikor a krisztushívők tervező és imádságos együttlétét emlegettem. Számos kérdés eldöntésre vár ugyanis, mielőtt a munkához hozzáfoghatnánk. A döntéshozatal messze meghaladja illetékességi körömet, *az alternatívák világos megjelölése* viszont elősegítheti a helyes és mielőbbi döntést.

a/ A szó kánonjogi értelmében vett *zsinatot* tartson-e a magyar egyház vagy az egyes egyházmegyék, vagy pedig valamilyen szabadabb, *kötetlenebb lelkipásztori fórumot*. A német egyház a Vatikáni zsinat után nemzeti zsinatot tartott (1971-74-ben), s azóta egymást érik az egyházmegyei zsinatok. A francia egyházmegyék többségében tartottak zsinatot az elmúlt 15 esztendőben, egy részük még most is folyik.

Akik a kötetlenebb forma mellett érvelnek, azok így jobban látják biztosítva a világiak nagyobb mértékű bevonását, az egész egyházmegye, katolikus közvélemény megmozgatását. Valójában erre a kánonjogi értelemben vett színóduson is lehetőség van — feltéve, ha a világiak már betöltik az egyházban a II. Vatikáni zsinat víziójában nekik szánt szerepet. Az új CIC szerint az egyházmegyei zsinat tagjai „azok a világi krisztushívők, akiket a megyéspüspök által meghatározandó módon és számban a pasztorális tanács

választ, vagy ahol ilyen tanács nincs, a megyéspüspök által meghatározott mód szerint jelölnek ki" (463.k.). Erdő Péter a kánonhoz fűzött jegyzetében jelzi: a kánon legfőbb újdonsága, hogy az egyházmegyei zsinat tagjai közt világi krisztushívők is szerepelnek. Hazánkban — tudomásom szerint — a *pasztorális tanácsok* felállítására még nem került sor. Eszerint a megyéspüspök belátásától és döntésétől függ, hogy a laikus hívek közül kik, hányan, milyen számarányban és összetételben vesznek részt a zsinaton. (A kánon szerint egyébként is joga van a megyéspüspöknek arra, hogy papokat, szerzeteseket, világiakat meghívjon a zsinatra.) Jó esetben bekövetkezhet az — amit számos külföldi egyházmegyei zsinat tapasztalata nyomán ideális arányszámnak mondhatunk —, hogy a zsinati tagok többsége, legalább 60%-a világiakból áll. Előfordulhat azonban az is, hogy a zsinat gyakorlatilag a klerikusok belügye marad. Ebben az esetben csakugyan kívánatosabb először kötetlenebb lelkipásztori fórumokon a világi krisztushívőkkel közösen alakítani egyházképünket, s a már az így megindult zsinati átalakulás nyomán tartani valódi egyházszerkezeti zsinatot.

b/ Először kisebb egységekben, egyházmegyénként tartsanak-e zsinatot vagy lelkipásztori fórumot, s utána kerüljön sor a nemzeti zsinatra, vagy pedig alkalmasabb eszköz lehet rögtön a nemzeti zsinat megrendezése. Az előbbi megoldást indokolja az, hogy az egyházmegyéek áttekinthetőbb, összetartozóbb egységek, tapasztalatuk, sikereik és kudarcaik segíthetik a nagyobb, nemzeti zsinat megrendezését. Az utóbbi mellett szólhat az, hogy hazánk elég kicsiny terület ahhoz, hogy egészében át lehet tekinteni. Struktúráink jelentős részét mindenképpen országos szinten kellene megszervezni, sok alapvető kérdésben az egész magyar katolikus egyháznak kellene egységre és konszenzusra jutnia. 1996. jubileumi esztendeje alkalmas is lehetne egy ilyen ünnepélyes zsinat megtartására.

Bármelyik utat választjuk is, egy biztos: helyzetelemzésünkben „földközelből”, a magyar valóság talajáról kell elindulnunk, s az egész magyar egyház megújítását kell célul magunk elé tűznünk. Átmenetileg megeshet, hogy egy-egy egyházközség, egyházmegye előbbre fog tartani e folyamatban, s így modellként, példaként szolgálhat a többieknek, a testvéries összefogás lelkülete nélkül azonban az ilyen modellek inkább értelenséget, sőt netán ellenállást váltanak ki a többiekből, semmint követésre ösztönöznének. Különben is: a színódusok tapasztalata azt bizonyítja, hogy az igazi érdeklődés, elkötelezett munka, testvéries együttgondolkodás és együttműködés addig tart, amíg a színódus be nem fejeződik. A folyamat maga többnyire fontosabb, mint a véghatározatokban kodifikált eredmény.

Sorolhatnánk még az eldöntendő kérdéseket, a tárgyalásra előkészítendő vitapontokat. Hogyan kaphatunk valóban reális képet arról, hogy mennyien is vagyunk, mi, magyar katolikusok, hogy ki milyen fokban tartozik az egyházhoz, hogy ki mit ért az alapvető fogalmakon (egyház, közösség, elkötelezett keresztény, egység, zsinat stb.). Aztán: hogyan rajzolhatjuk meg a Szentlélek által sugallt, tőlünk elvárt jövő egyház képét? A Memória mellé hogyan illeszthetjük oda a Proféciát, s ennek vágya hogyan tehető általánossá mindnyájunkban? A kitűzött célok nyomán hogyan jelöljük ki feladatainkat, ki milyen részt vállal végrehajtásukban, milyen fórumokon tudjuk ellenőrizni, mit sikerült végrehajtanunk, miben vallottunk kudarcot, hol kell módosítanunk elképzeléseinken?

Egy biztos: a munka megkezdése nem halogatható tovább, különben napról napra súlyosabban vétkezünk mulasztással. A II. Vatikáni zsinat által megindított s a püspöki színódus által konkretizált és sürgetett zsinati folyamatot azonnal meg kell kezdenünk s minden igyekezetünkkel véghez is kell vinnünk. Ezt kívánja tőlünk az egyház Lelke, ezt sürgeti a Szentatya, erre intenek az idők jelei.

A keletiek bölcsessége szerint, aki hajót akar építeni, az nemcsak tervet készít, anyagot és szerszámokat gyűjt, hanem megfelelő munkatársakat is toboroz. Ha sikerre akarja vinni vállalkozását, akkor először nem is szaktudásukat ellenőrzi, hanem megmutatja nekik a tengert. Lássák meg a beláthatatlan messzeséget, s ébredjen föl bennük a vágy: hajóra kelni a messzi tenger hívására. Az egyház Lelkét kérjük, küldjön nekünk prófétákat, akik fölkeltik bennünk a vágyat Krisztus odaadóbb követésére, egyházának felépítésére, akik megmutatják nekünk a jövő, Krisztusban mindig megújuló egyház vízióját.

Számunk írói: *Bánhegyi B. Miksa* OSB főiskolai tanár, Pannonhalma — *Békés Gellért* OSB ny. egyetemi tanár, Róma — *Bitszászky Géza* kutatómérnök, Budapest — *Bozóky Éva* ev. lelkészi munkatárs — *Fries, Heinrich*, a müncheni egyetem ny. professzora, München — *Hafenscher Károly* evangélikus lelkész, Budapest — *Lukács László* Sch.P., a VIGILIA főszerkesztője, Budapest — *Mihályi Gilbert* O.Praem. lelkész, Szombathely — *Nemeskürthy István* író, Budapest — *Pásztor János* református lelkész, Budapest — *Dr. Rapcsányi László*, a Magyar Rádió főmunkatársa, Budapest — *Dr. Semjén Zsolt*, világi teológus, szociológus, Budapest — *Dr. Schweitzer József*, az Országos Rabbiképző Intézet főigazgatója, Budapest — *Sulyok Elemér* OSB főiskolai igazgató, Pannonhalma — *Széll Margit* tanár, a TEOLÓGIA szerkesztője, Budapest — *Zimányi Ágnes* a TEOLÓGIA munkatársa, Budapest

INHALT

AUFSÄTZE

HEINRICH FRIES: Zum gegenwärtigen Stand der Ökumene aus katholischer Sicht
(Übersetzt von *B. Miksa Bánhegyi*)
GILBERT MIHÁLYI: Die Communio-Ekklesiologie und der Ökumenismus
ELEMÉR SULYOK: Seelischer Ökumenismus (Umkehr des Herzens)

GESPRÄCH DER TEOLÓGIA

mit GERHARD BÉKÉS und KARL HAFENSCHER

Über einige wichtige Fragen der Ökumene: (*Ágnes Zimányi*)

UMSCHAU

ISTVÁN NEMESKÜRTY: Die Ökumene und die Bedeutung des „Wortes“
JÓZSEF SCHWEITZER: Über die Thematik, die zu erwarten ist von einem
jüdisch-christlichen Dialog in Ungarn
JÁNOS PÁSZTOR: Wenn ihr mit Christus gestorben seid, lebt in Ihm und mit Ihm
GÉZA BITTSÁNSZKY: Der Gedanke der Ökumene in der Familie

Die Entwicklung der Ökumene und des religiösen Dialogs im Ungarischen Rundfunk
Reportage mit Dr. LÁSZLÓ RAPCSÁNYI, dem verantwortlichen Redakteur
der religiösen Programme: *Margit Széll*

ZSOLT SEMJÉN: New Age — die Herausforderung unserer Zeit
ÉVA BOZÓKY: Leben im Zeichen der Einheit

THEOLOGISCHE STUDIENTAGE

ANDRÁS SZENNAY: Vergangenheit und Zukunft
im Spiegel des ungarischen Kirchenlebens
LÁSZLÓ LUKÁCS: Pastoralplan unserer Kirche

Ára: 60 Ft

SOMMAIRE

ETUDES

- HEINRICH FRIES: L'état actuel du mouvement oecuménique
— point de vue catholique (*traduit par B. Miksa Bánhegyi*)
GILBERT MIHÁLYI: La communion-ecclesiology et l'oecuménisme
ELEMÉR SULYOK: L'oecuménisme spirituel (La conversion du coeur)

ENTRETIEN DE TEOLÓGIA

avec Gellért Békés et Károly Hafenscher

Sur quelques questions d'importance de l'action oecuménique (*Ágnes Zimányi*)

TOUR D'HORIZON

- ISTVÁN NEMESKÜRTY: L'oecumenisme et la signification du „Verbe“
JÓZSEF SCHWEITZER: Réflexions sur thématique à élaborer d'un dialogue
entre Juifs et Chrétiens de Hongrie
JÁNOS PÁSZTOR: „Si nous sommes morts avec Christ, nous croyons que nous
vivrons aussi avec lui...“
GÉZA BITTSÁNSZKY: La formation oecumenique au foyer
Le développement d'oecumenisme et du dialogue dans la Radio Hongroise
Reportage avec LÁSZLÓ RAPCSÁNYI, rédacteur en chef des émissions religieuses par
Margit Széll
ZSOLT SEMJÉN: Le défi de notre époque: le „New Age“
ÉVA BOZÓKY: Un exemple de la pratique oecumenique en famille

JOURNÉES D'ETUDES THEOLOGIQUES

- ANDRÁS SZENNAY: Regard sur passé et l'avenir —
regard sur la vie ecclesiale en Hongrie
LÁSZLÓ LUKÁCS: Projet d'action pastorale de notre Eglise

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat. — Felelős szerkesztő: Szennay András

Főmunkatárs: Gál Ferenc — Felelős kiadó: Lukács László

Kiadja a TEOLÓGIA kiadóhivatala, 1053 Budapest, Kossuth L. u. 1. l. em. 1.

Szerkesztőség: 1053 Budapest, Ferenciek tere 4—8. III. lép. II. em. 9. Tel.: 1173-661/110

(Kézirat leadása kizárólag a szerkesztőség címére.) — Megjelenik egyházi jóváhagyással: február, május, augusztus és november közepén. — Ára: 60 Ft — Előfizetési díj 1 évre 240 Ft, fél évre 120 Ft — Csekk számlaszám: OTP VII. ker. 218—98316/512—000324—1. Előfizetés és templomi terjesztés a kiadóhivatalban. Utcai árusítás a Hírlap és Postaszállítási Igazgatóságnál. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján (P. O. B. 149. — Budapest, 1389). — Külföldi előfizetési díj: 1 évre 10,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.) a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia-előfizetés) feltüntetésével. Terjeszti a Magyar Posta. Minden jog fenntartva.

Nyomás: Veszprémi Nyomda Kft. — Felelős vezető: Fekete István ügyvezető igazgató

Index szám: 25 821

HU—ISSN 0133—1779